KNJIŽNICA ZA UČITELJE.

IZDAJE

HRV. PEDAGOGIJSKO-KNJIŽEVNI ZBOR.

KNJIGA XXV.

GRAGJA
ZA
ISTORIJU DUBROVAČKE PEDAGOGIJE.

DRUGI DIO.

ZAGREB 1892.
KNJIGOTISKARSKI I LITOGRAFIJSKI ZAVOD C. ALBRECHTA.

GRAGJA

ZA

ISTORIJU DUBROVAČKE PEDAGOGIJE.

SAKUPIO

VICKO ADAMOVIĆ,

PRAVI ČLAN HRV. PEDAGOG.-KNJIŽEVNOGA ZBORA.

DRUGI DIO.

ZAGREB 1892.

NAKLADA HRV. PEDAGOG.-KNJIŽEVNOGA ZBORA.

„Narodi imaju za istinu ćućenja i potreba, koje ih se dosta bliže tiču nego li junaštva Kraljevića Marka i uzdasi momka i djevojke.“

M. Pucić. «Antologija».

MILOJ USPOMENI

LJUBLJENE DRUGARICE

MARIJE ADAMOVIĆKE

UZOR MATERE I UČITELJICE.

PISAC.

Pristup.

Mila braćo i narodni učitelji!

Evo vam davno obećane knjižice, koja sadrži gradivo za „Novo doba" istorije dubrovačke pedagogije.

Kao što prvi dio (Zagreb, 1885), tako i ovaj stupa u javnost bez ikakva retorična nakita, bez ikakve pretensije. Prevario bi se dakle, i to strašno prevario, ko bi u ovoj knjižici tražio sustavno i kritično razloženu istoriju dubrovačkog školstva, ili ko bi se valjda nadao, da će ovdje naći paše za razkošno i zabavno čitanje. Taj neka slobodno odbaci odmah ovo dijelce, pošto je moja namjera bila ta, da sakupim sve što bi više mogao gradiva, iz kojeg bi pak vještija ruka mogla sastaviti potpunu i savršenu cjelinu.

Pri tome imao sam jedino pred očima sve ono, što se tiče osnovne nauke; no ipak nijesam izostavio ni ostale nastavne zavode, u koliko mi se svidjelo, da je štogod vrijedno i umjesno da se spomene zbog veze, koja postoji izmegju osnovnijeh i drugijeh vrsta škola.

Da me ova, ma kakva bila, radnja stala mnogo truda i muke, ne treba ni da spomenem, jer je svakomu poznato, kakav je to posao prebirati stare spise iz kojekakva arhiva, i koliko se hoće dok ti pogje za rukom, da naigješ na kakvu vijest, što ti se čini, da je dostojna spomene.

Ne tražim zato pohvale, jer sam se na taj posao dao iz same ljubavi prema rodnomu mjestu i uzvisitomu zvanju, komu pripadam.

Razdijelio sam pak sabrano gradivo na ove četiri periode:

1. Dubrovačko školstvo za vrijeme francuske vlade, od godine 1.808 do god. 1.815.

2. Zasnovanje osnovne škole u tugjem duhu, od 1.817.—1.830.

3. Doba utrakvistične škole od 1.830.—1.875.

4. Preporogjenje osnovne škole, 1.875. do danas.

Da je i ovaj drugi dio moje „Gragje za istoriju dubrovačke pedagogije“ ugledao svjetlo, to je zasluga slavnoga hrvatskog pedag.-književnoga zbora, komu sam zato dužan da ovdje izrazim svoju najsrdačniju hvalu.

U Dubrovniku, o Miholjudne 1891.

V. Adamović.

I.

. . . na naša bića napadoše
Kako gladni vuci na jaganjce.
Dižu, nose, vûku i smucaju.
Gjedovini ko njihova da je.
dr. G. H.

Od god. 1.800. do 1.815.

Zle pošljedice rusko-francuskog rata. — Još njeke knjige prošlog vijeka. — Liceum convictum. — Prvi poredak liceuma. — Zelli izdava i drugi poredak. — Brnja Gjamanjić školski nadzornik. — Učiteljsko osoblje. — Akademične zabave. — Školske knjige i koledar za godinu 1.814. — Sedam godina francuske uprave.

Ulazimo sada u najžalosnije doba dubrovačke povijesti, u ono doba najme, u koje starodavni Dubrovnik, to njekadašnje mirno utočište velikašâ i kraljevâ susjednijeh država, postane pozorištem paljenja i svake druge okrutnosti sa strane bijesnijeh četa, ne možda tugjozemskijeh vojnika, nego što je još žalosnije svoje iste braće!

Politička istorija pripovijeda nam, kako i zašto, početkom ovog vijeka, bijaše buknuo krvavi rat izmegju Rusa i Francuza. Dubrovnik, slijedeći navodnu svoju politiku, bijaše se zakanio za strogu neutralnost; no ipak, na dobru vjeru, dne 15. maja 1.806, rastvori svoja vrata francuskoj vojsci, koju je vodio za Boku kotorsku gjenerô Lauriston.

Crnogorci, a s njima i gdjekoji naši seljaci, navališe na lijepu okolicu grada, dočim s mora Rusi nasrtahu na njegovo brodovlje[1]. Šteta, koju tom strašnom prigodom

[1] „I Montenerini, non appena aocchiarono le case, i casini, i giardini di Canali, di Breno, delle Pille, di Gravosa e di Ombla, che un riso di gioja spuntava sulle loro labbra, e satollavano la loro cupidigia e la loro rabbia coll' incendio e col saccheggio". Chiudina = St. d. Montenero — Spalato, 1882 na str. 79.

pretrpi naš grad, bi upravo golema. Preko 200 zgrada pretvoreno u gomile pepela, brodovlje poharano, crkve porušene, glasovita benediktinska knjižnica sv. Jakoba uništena do liska, a i da ne spomenem sve privatne zbirke rijetkijeh knjiga i dragocijenjenijeh slika, koje sve propadoše u divljem plamenu[1].

No, kao da toliko pustaranje nije bilo dosta, eto ti mu iza prvog odmah i drugog, ili bolje da rečem, zadnjeg udarca, koji upropasti za vazda trinaestovječnu njegovu samostalnu upravu. 31. januara 1.808. francuski gjenerô Marmont ukine dubrovački senat, slobodni grad izgubi svoje bogastvo, svoju neodvisnost, svoju slavu — Dubrovnika nestade!

Ti si bio — to nam pov'jest piše.
Da si bio — tužno uvigjamo;
Ko te gleda za tobom uzdiše,
Ko te traži, upuća se tamo
Gdje si bio, što sad n'jesi više?
Što si sad nam, to si bio samo.
Bio s' čestit, mogućan i slavan,
Sad s' pokojnik samo obožavan.

Preradović.

Gradovi Hrvatske i Dalmacije imagjahu razloga, da se vesele pod francuskom vladom[2], jer ne samo da tom

[1] Katalinić (Memorie 1841) cijeni štetu nanesenu Dubrovniku tom nezgodom, na 14 milijuna franaka, a Skurla (Ragusa, cenni storici) veli, da je, po računu same francuske vlade, dopirala do 20 milijuna franaka. To isto potvrgjuje vojvoda Sijerković (Sorgo) u listu na Euzebija Salverte, gdje stoji . . . . danni, che si valutarono ascendere alla somma relativamente enorme di più che 20.000.000 franchi. L' Imperatore ne fu commosso e promise spontaneamente di compensare Ragusa. Ei lo promise a me in un' udienza particolare, in un' udienza privata, e il promise solennemente al Senato di Ragusa in una lettera scritta a suo nome dal principe Eugenio Vicerè d' Italia, e che fece stampare a quell' epoca".

[2] Isp. Smičiklas: Poviest Hrvatska II. dio, na str. 415.

promjenom oni ne bijahu ništa izgubili, no nasuprot stekoše mnogo bolju i providniju upravu sa svakog pogleda a navlastito što se školstva tiče[1]. Ali Dubrovnik nije imao čemu da se raduje, pošto on izgubi i ono, što ne bi bio dao za sve blago ovog svijeta — svoju nezavisnost i slobodu[2].

Francuzi, hvala Bogu, ne imagjahu šta nova da uvedu, ili u čem da poprave dubrovačku upravu u opće, a najmanje pak s pogleda javne nastave. Mi smo već u prvom dijelu ove gragje vidjeli, kakvijem se zavodima dičio naš Dubrovnik još za starodavnijeh vremena, a saznali smo i za kukavno stanje francuskijeh škola, i to u najbližijem vremenima[3]. Marmont nagje u Dubrovniku lijepo uregjene latinske škole, rukovogjene od skolopâ (piarista), nagje dobro upućenu osnovnu školu Dum Miha Vendramini, i mnoge druge, a i po višijem mjestima okolice bijahu jur zavedene škole za vjeronauk, čitanje, pisanje, računanje i početke latinskog jezika. Tako znamo iz jednog izvještaja od 31. oktobra g. 1.808, kako se u Cavtatu Frano Pasquali bavio početnom

[1] „L' istruzione pubblica venne sistemata nel 1807 (Decreto 5 maggio). S' istituirono un Liceo a Zara cui era unito un collegio convitto di 20 alunni; 7 ginnasi, a Zara, Sebenico, Traù, Spalato, Macarsca, Lesina e Veglia; 19 scuole elementari pei maschi, 14 per le fanciulle; 4 seminarii per l' educazione degli addetti al sacerdozio . . Oltre a ciò furono istituite 9 scuole pei mestieri di fabbro e falegname. T a n t o e r a d u n q u e i n f e l i c e l a n o s t r a c o n d i z i o n e, c h e t o c c a v a a l g o v e r n o i n i z i a r e l e a r t i p i ù e l e m e n t a r i."

Dott. Simeone de Rossignoli u „Annuario dalmatico." Spalato 1861.

[2] **Non bene pro toto libertas venditur auro** stoji još i danas urezano vrh vrata tvrgjave sv. Lovrjenca, a neumrli Gundulić, spominjući slobodu rodnog mjesta, ovako pjeva:

„Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
Ne mogu bit' plata tvojoj čistoj ljepoti."

[3] Isp. J. Simon — L' écoles.

naukom sa 34 učenika. Šta više pri dolasku Francuza, Dubrovnik je imao već gotovu i dobro razvijenu školsku literaturu, nješto u našem, a opet nješto u talijanskom i latinskome jeziku, kako sam na svome mjestu već dokazao. Napomenut mi je ovdje još samo dvije, tri knjige, koje nehotice ispustih u prvome dijelu ove radnje, a to činim toliko, da čitatelji dobiju potpuniju sliku onovremenog napretka našeg školstva, koliko još i zato, da pružim što više materijala onomu, koji će možebiti jednom obdariti svoj rod potpunom povijesti naše pedagogije.

Dakle, još 1.760. g. malobraćanin Joakim Stulić bijaše započeo sakupljati riječi za svoj veliki rječnik, oko kojega je radio punijeh 40 godina. To djelo, koje je uzdržalo za 100.000 riječi više nego što bijahu naznačene u prijašnijem rječnicima, zasluži svomu sastavitelju od neumrloga cara Josipa II. lijepu godišnju pripomoć od 230 for., kako sam Stulić s harnošću spominje u pismu, što upravi na rimskoga papu. I francuski gjenerô Clauzel nagradi to Stulićevo djelo sa sto dukata, koji mu bijahu na jedanput isplaćeni i sa godišnjom platom od 300 dukata, dakako opet iz dubrovačke blagajnice (V. dotičnu odluku izmegju dokumenata pod br. 1.). Prvi dio tog leksikona izagje na vidjelo 1801., drugi 1806., a treći pak bi objelodanjen upravo pod francuskom vladom (1.810) i posvećen Marmontu.

Druga, veoma znamenita knjiga, bi izdata od Carla Occhi u Dubrovniku 1784 g. pod naslovom: Il giovine civile e istruito nel buon costume, ossia nuova raccolta di utili avvertimenti per la civiltá e per la morale, accomodati all' uso dei giovinetti. — Milo mi je, da me sreća nanijela na tu krasnu knjigu, jer mi pruža zgodnu prigodu, da ovdje popravim što o štampariji rečenog Occhi rekoh na str. 153. prvog dijela ove gragje, gdje sam najme tvrdio,

da ista štamparija nije u svijet turila nikakvu knjigu, koja bi pripadala na školsku literaturu. Kad u predgovoru istom navedene knjige sam Occhi veli, da ga je na objelodanjenje iste poticala jednaka zauzetost, što ga i prije bijaše potaknula da svojijem tiskom izdade razne knjige u boljem obliku i ispravnije, za porabu i korist omladine. I zbilja, još od iste godine preostaje nam „Povijest starog i novog zavjeta“ (Istoria del testamento vecchio e nuovo), gdje u uvodu isti štampatur kaže, da i ova istorija spada u popravljeno izdanje školskih knjiga, prema osnovi od njega jur utanačenoj.

Tri godine prije nego Francuzi zapremiše naš grad, izagje iz štamparije Antuna Martecchini knjižica od samih 14 strana, koja ipak najbolje svjedoči, na kom je stepenu stajalo ondašnje dubrovačko školstvo[1].

Prihvaćajući niti naše povijesti, treba mi ovdje spomenuti, kako Marmont, u namjeri da nješto uradi u prilog dubrovačke uglagjenosti, na mjesto onog kolegija, te nam je odgojio sjajnu četu učenjaka, zaosnova liceum convictum, koji bi postavljen pod upravu istijeh otaca skolopskog reda (V. dok. br. 2).

Stvar je malo čudna, jer obično svi obnovitelji javne nastave započeše svoj rad od nižijeh škola. Ta i najglasovitiji reformator, Luter, započne svoju školsku djelatnost bukvarom i zavedenjem osnovnijeh škola. No Francuzi, kako

[1] Knjižici je naslov: „Saggio letterario sui primi elementi della geografia, della cronologia, della storia e sulle lodi di S. Giuseppe Calasanzio, da tenersi dagli scolari della rettorica e dell' umanità nel collegio dei PP. delle Scuole Pie in Ragusa, l' anno 1805.“ — U istoj knjižici spomenuta je i pjesmica o prvoj skolopskoj školi, otvorenoj u Rimu 1.597. g. po nastojanju samog utemetjitelja pobožnijeh škola, sv. Josipa Kalasancija. Ta pjesmica bi složena u narodnom jeziku, a deklamovao je učenik Niko Dender.

jur spomenuh, nijesu imali kod nas šta da urade na tome polju, te se stave rušiti mnoge naše starinske zavode, ukinuvši najprvo stolicu morala, pak juridičnu školu (V. I. dio, str. 151), gdje je onda predavao Lujo Cosinti[1], a za tim i razglašeni kolegij, koji je bio jednako pristupan učenicima bogatijeh i siromašnijeh porodica, jer ni jedni, ni drugi ne bijahu obvezani na kakvu školarinu.

Veličanstvena zgrada našeg kolegija, toga poprišta znanja i ćudorednosti, bi pod novom vladom odregjena za vojničke svrhe, a nije tomu ni čuda, pošto znamo, da i same crkve nijesu ostale netaknute od grablježive njezine ruke.

Za njekoliko vremena skolopi poučavahu po privatnijem kućama, dok 2. decembra 1.808. bi svečano otvoren Marmontov licej na općenitu radost i potpuno zadovoljstvo istog vojvode[2]. Tom prigodom naš sugragjanin Brnja Gjamanjić (Zamagna), kao nadzornik novog zavoda, izreče krasan i zanimljiv govor, što u prijevodu donosimo na kraju ove radnje.

Vrijedno je, da se spomene, kako novi zavod bi utemeljen novcima, koji potekoše od benediktinskijeh dobara na Mljetu, pa od dobarâ, što su pripadali samostanima sv. Marije i sv. Klare u ukupnoj svoti od dubrovačkijeh 14.000 dukata, kako se razbira iz pisma od 7. septem. 1.808. upravljena ocu Franu Appendini, upravitelju liceja[3].

Pri upisivanju učenika imalo se osobitog obzira na sinove udovicâ i javnijeh činovnika. Za deset takovijeh pitomaca bila su besplatna mjesta, druga desetorica uživala su mjesto za polovicu plate; svi ostali pak bili su dužni da unaprijed isplate u dva polugodišnja roka 800 du-

[1] V. dotičnu odluku izmegju dokumenata pod brojem 3.
[2] V. izmegju dokum. br. 4.
[3] V. izmegju dokum. br. 5.

brovačkijeh dukata, iliti 2.400 lira mletačkijeh. Uz to morao je svaki da sobom donese potrebitu rubeninu za postelju i za trpezu, pak šest košulja, šest parâ bječava, šest parâ gačica, šest rubaca za vrat, šest ubruščića, par novijeh crevalja, itd., a pri odlasku iz zavoda mogli su odnijeti samo haljine, što imagjahu na sebi i svoja srebrena jedala.

Za primanje u zavod zahtijevalo se, da učenik nije ispod deset godina, ni da je nadmašio trinaestu; da je zdrav; da mu bijahu navrnute šešve (cijepljene boginje), pa da umije čitati, pisati i da zna početke nauka vjere.

U liceumu svi su učenici nosili jednaku, prostu odjeću, a kad bi izašli na polje, odijelo im bijaše od zelene svite jasno-modrom ovraticom i jednim redom posrebrenijeh puca; na glavi im klobuk na način vremena Enrika IV., a na nogama kratke čizme.

Licej se dijelio na četiri razne „škole“, najme: jedna za čitanje, pisanje i za početke našeg jezika, pa talijanskog i latinskog. Druga za gramatiku, a to našu, talijansku i latinsku. Tu se još tumačio Ovidije, Fedro i Ciceronove epistole. Profesor umanitati tumačio je Cicerona, Tibulla, Propercija, Virgilija i Kornelija Neposa. Treća škola, iliti retorika, bavila se tumačenjem Ciceronovijeh besjeda, Salustija, komentarima Julija Cesara, Virgilija i Horacija, a uz to podavali su se još i počeci geografije i povijesti. — Četvrta škola, škola filosofije, dijelila se na dva tečaja. U prvoj godini učilo se: aritmetika, algebra, geometrija, trigonometrija, logika i metafisika. U drugoj: koničke sekcije, račun o serijama, infinitezimalni račun, općenita i eksperimentalna fizika, matematika i moral.

Francuski jezik i crtanje ostavljeni su bili za one dane, kad nije bilo redovite škole, pa i tada samo po jedan sat za svaki prijedmet.

Profesor za filosofiju i matematiku, kao što i oni za retoriku pa i treći od umanitati, birali su se izmegju samijeh skolopa. Četiri učitelja imao je pravo da imenuje rektor, ili upravitelj zavoda, najme jednog za gramatiku, drugoga za čitanje, pisanje i početke narodnog jezika i talijanskoga, trećeg za francuski, a četvrtog za crtanje. Ova dva pošljednja primala su svaki po 430 mletačkijeh lira godišnje plaće. Rektor je vodio administraciju i nadzirao učitelje i ostalo osoblje liceja, nad kojijem je pak stajao općeniti nadzornik, komu bijahu podvržene i škole u Kotoru.

Sve je ovo bilo tačno naznačeno u dotičnomu pravilniku, koji bi sastavljen, po nalogu samog maršala Marmonta, 6. julija 1.808. U tom pravilniku bila su posebna poglavlja o disciplini, hrani, poučavanju, nagradama i kaznama, o izvanjskijem učenicima (eksterniste) i o praznicima. Drugog novembra 1.809. bijahu pridodati još njeki članci o pitomcima (I—VIII), i stezi (I—XVII), te godinu kasnije izagje kod Antuna Martecchini posebna, štampana knjižica, koja je uzdržala sva ta poglavija, dakle potpuni poredak zavoda, a uz to još i tablicu za razdiobu časova, za početak škole jutrom i po podne za pojedine mjesece; za tijem tablu za praznike preko školske godine i drugu za posebne praznike za profesora francuskog jezika, te napokon tablu za kongregacije[1].

No kako da spomenuti poredak nije bio dostatan za upravu liceja, svidi se vrhovnomu nadzorniku Rafu

[1] Kongregacije bile su pobožne zabave, koje su učenici preko godine održavali u dvije skupine; svake subote u pobijed, poslije škole, tumačio bi se za po sata katekizam mlagjijem učenicima naški, a starijem talijanski. Za tijem bi se pjevale litanije Bl. D. M. — U nedjelju pak čitala se sv. misa, za koje se molilo Gospino oficije.

Zelli[1] da i on sastavi svoj, pa zbilja dne 18. augusta 1.810 bi poslan iz Ljubljane taj novi poredak, potvrgjen dakako od maršala Marmonta. Prvih šest članaka označuju dužnosti i prava rektora, koji se ovdje nazivlje regentom. Uz ovoga postavljen je i kancelijer, koga je krug radnje ustanovljen člancima 7.—10. Članci 11.—13. bave se o nastavi o praznicima i o knjigama. Licej se ne dijeli više na četiri škole, nego na četiri razreda. U prvom su nastavni prijedmeti: gramatika francuska i latinska, ili talijanska i latinska, počeci povijesti i geografije. U drugom opet povijest i geografija, a uz to i retorika. U trećem logika i matematika, a u četvrtom moral i opća fizika. Propisi o ispitima uzdržani su u §§. 15.—19., a oni o nagradama donose §§. 20.—22. Na svršetku pridodan je primjerak za godišnju svjedodžbu u francuskom jeziku (V. dokum. pod br. 6).

Glavne razlike dakle izmegju prvog (skolopskog) poretka i ovog, što sastavi Zelli, sastoje se u tom, što je po onom naš jezik bio pristojno njegovan u prve dvije škole (gramatike i humanitati), a francuski se poučavao samo onijeh dana, u koje bi spadao kakav praznik. Zelli nasuprot ustupi francuskomu jeziku najprvo mjesto već od prvoga razreda, isključivši sasvijem srpski ili hrvatski jezik, koji se samo za nevolju imao još trpjeti u osnovnoj školi. Ipak s pedagogičnog gledišta njegov poredak imao je njeke veoma važne prednosti nad onim od skolopa. Tako na primjer godišnji ispiti nijesu bili ograničeni na samu pismenu radnju, nit je samomu rektoru

[1] Zelli, rodom Rimljanin, bio je Benediktovac, veoma učen i oštrouman. Zapremao je u Italiji profesorsku stolicu na više mjesta, pa od 1.804. g. poučavao je filosofiju i matematiku u Zadru, odakle ga francuska vlada posla u Ljubljanu kao općenitog školskog nadzornika Ilirije. Napisao je megju ostalim „Elementi di filosofia" Firenze, 1.804.

pripadalo pravo da sudi, koji su učenici dozreli za viši razred, kao što je sve to propisano bilo po §. 38. skolopskog poretka. Zelli uvede, osim pismenog, i usmeni dio ispitâ, te prenese na cjelokupno učiteljsko osoblje konačnu ocjenu o promaknuću učenikâ. U njegovu poretku nema ni govora o mrskoj ustanovi censorâ i prefekata, koji su po prvom (§. V. i VI.) imali paziti, kako se učenici vladaju u pogledu ćudorednosti, te su svakog dana morali pismeno predati svoja potkazivanja. premda su takovi censori i prefekti bili opet i sami učenici istog zavoda. Ali takovo postupanje nije bilo drugo, nego slabi otsjev policijiskog špijunstva onovremene despotične vlade.

Napomenuh već gore, kako za nadzornika novo-ustanovljenog zavoda bi odabran Brnja Gjamanjić, pa pošto taj rijetki čovjek sjaji kao zvijezda prvog reda na obzorju dubrovačke kulture, pravo mi se čini, da iznesem u kratko najodlučnije momente iz njegova života.

Pero Brnja Gjamanjić, sin Martolice, rodi se u Dubrovniku u noći izmegju 9. i 10. novembra 1.735. Priroda ga obdari rijetkijem razumom i posve blagom ćudi. Još iz nejakih godina prezirao je tašte zabave i hlepio za knjigom, te s neobičajnim uspjehom dovrši u otadžbini svoje prve škole kod popa Ivana Stulića. Kad poraste, obuče se jezuvitom i ode u Rim da nastavi više nauke, u kojijem imagjaše za učitelje sugragjane Rajmunda Kunića, i Rogju Boškovića. Prvi ga uputi u filosofične znanosti, a kod drugoga izuči fiziku i matematiku. Teologiju mu predavaše Gašpar Segovio i Jacint Stoppini na glasu kao odlični u toj struci. Naravno dakle, da je uz prirodnu svoju darovitost i pod upravom onakovijeh velikana, naš Brnja morao da postane od časti svojijem nastavnicima. Eto ti ga zato u brzo uspeta na stolicu retorike i filosofije u rimskomu kolegiju, pa u onom za plemiće u Sieni (Col-

legium Ptolomaeum), koji je onda bio na dobru glasu zbog osobite zaštite velikog vojvode Toskanskog, i sbog odabranijeh sila, na koje se isti oslanjao. Da bi se bolje shvatila znamenitost, novog položaja našeg Brnje, budi mi prosto, da ovdje umetnem još dvije o istom kolegiju. To dakle bijaše zavod sa internatom, gdje se primahu mladići plemenitijeh porodica, ma bilo koje narodnosti, i poučavahu se u jezicima klasičnijem i živijem, u geografiji, istoriji, matematici, astronomiji, filosofiji itd., ne isključivši pisanje, crtanje, arhitekturu, muziku, plesanje, jahanje i mačevanje. Uza svu potrebovštinu, što je svaki pitomac morao da sobom donese, svaki je plaćao 368 toskanskijeh lira na svako poljeće unaprijed, osim drugijeh omanjijeh troškova za razne svrhe. U tom je dakle zavodu poučavao Gjamanjić sve dotle, dok ne bi ukinut red, kojemu je pripadao, pa ga onda privriježi prijatelj Alfonso Marsilio, kod koga započne prijevode Teokrita, Moska i Bijona. Godine 1.779. velika cesarica Marija Terezija povjeri mu katedru za grčki jezik u Milanu. Duboki poznavalac rečenog jezika, prevede tako vjerno Omerovu Odiseju i sva Esijodova djela, da je u tom natkrilio sve one, te se prije njega bijahu latili toga posla. Izdao je još veliki broj knjiga, što ovdje ne navodim kratkoće radi, te šaljem štioce na potpunu njegovu bijografiju, koju složi otac F. M. Appendini, pa na onu, što napisa glasoviti Tommaseo i koja je u prijevodu štampana u Slovincu (Br. 26. od god. 1.883.), te napokon i na Ljubićev „Dizionario biografico[1].

Brnja se povrati u svoj Dubrovnik stoprv kao starac od 79 godina; no ipak je slijedio raditi na uhar i čast domovine, koja ga posla k papi Piju VI. u teškom prije-

[1] Gledaj i prvi dio ove gragje na str. 103.

*

poru. Iz početka uskliknuvši papa, da ne priznaje dubrovačkog poslanika: „Ali V. S. — preuze Brnja — poznaće Brnju Zamagnu Dubrovčanima.“ Pijo se umiri, posluša ga i usliši[1].

Vrhovni školski nadzornik Zelli cijenio ga je toliko, da u njegove ruke postavi ne samo sve naše, nego i sve škole u Kotoru, kako se razbira iz priloga pod br. 7[2].

On preminu 2. aprila 1.820., kad mu je bilo 85 godina, udaren od kapi, a vas grad, kao jedan čovjek, pohrli na njegovo zadnje počivalište.

Napomenuv ovako u kratko život vrijednog nadzornika Gjamanjića, osvrnućemo se časom i na učiteljske sile, koje se nalažahu odmah pri otvoru liceja, a te su:

1. Otac Frano M. Appendini rektor liceja;

2. brat mu Vrban Appendini, prof. filosofije i matematike. O njima sam već u prvomu dijelu ove gragje iznio najznatnije životopisne crte. Osim njih dvojice, još i druga dva skolopa bijahu odana učiteljstvu, a to:

3. Otac Ivo-Krstitelj Vaschetti (V. I. dio, na str. 130.), kao prof. humanitati i više retorike, te

4. Otac Ivo Rosani prof. retorike i grčkog jezika (V. I. dio, na str. 130.). O njemu nam je poznato, kako godine 1.800. ostavi svoju otadžbinu i stupi u broj šljedbenika velikoga Kalasancije, pa kao taki dogje k nama u društvu oca Viktorija Giorsettij, koji je onda bio glavni pobočnik skolopskog reda (assistente generale dell' ordine) i bi poslan iz Rima na molbu upraviteljstva našeg liceja, da bi dao ruku u svem, gdje ne bi mogle doprijeti ostale sile. Onda je Rosani-ju bilo stoprv 21 godina; no već se

[1] Isp. Slovinac.
[2] V. dokum. br. 7.

tada odlikovao zbog duboke učenosti, navlastito u klasičnoj literaturi. Prigodom Marmontova dolaska u Dubrovnik, on ispjeva zgodnu pjesmu, gdje se ističu francuski, talijanski i ilirski geniji[1]. On je uregjivao i upravljao svečanostima ili akademijama, što su se onda za svaku znamenitu zgodu izvanredno, a na koncu školske godine redovito održavala mladeži[2].

Ne znam tačno, do kada je Rosani prebivao izmegju nas; no iz izvještaja upravljena 26. maja 1.810. od francuskog administratora vrhovnomu upravitelju Ilirije saznaje se, da je Rosani već onda imao krenuti na drugo mjesto; ipak on bi uzdržan na dubrovačkomu liceju nastojanjem napomenutog administratora, komu je bilo veoma žao, da grad tako brzo izgubi toli vrijednog učitelja. Da je kod nas radio sve do 1.818. g. dokazom nam je pjesma, kojom on odgovori na primljene stihove, što mu upraviše.

[1] „Cantata per la venuta di S. E. Augusto Marmont, Maresciallo dell' Impero, Duca di Ragusa, Governatore Generale delle provincie Illiriche", ecc. Ragusa, 1.810. na pergameni in fol.

[2] Evo jednog soneta, složena od učenika retorike na čast Marmonta:

Poiché pietoso il cielo a noi ti dona
Tenero padre e difensore possente
Presso colui che tutto puó, cui sprona
A benefico oprar provida mente.
A questo stuolo, che di te ragiona,
Stuol di cari tuoi figli amabilmente,
Signor, volgi uno sguardo, e insieme perdona
S' ei dir non sa cio'che vorrebbe, e sente.
D' altro stuol piú illustre, e di te degno
Con epica immortale tromba sonora
Tue virtù celebrare fia sacro impegno.
Del saper nostro in sulla prima aurora
Deh non chieder da noi prove d' ingegno
Ove, ignaro dell' arte, il cuor t' onora.

učenici, ne znam kojom prilikom, ali može biti baš pri njegovu odlasku iz Dubrovnika[1].

Za vrijeme njegova boravljenja u Dubrovniku, gragjanstvo se nauživa čestijeh i raznovrsnijeh akademija, od kojijeh cijenim da će biti zanimljivo iznijeti ovdje barem same programe (rasporedanja).

Godine 1.809. bijahu održane dvije takove javne akademije; prva u pohvalu maršala Marmonta, a druga na čast gjenerala Deviaux-a. Evo rasporeda prve:

1. Fizični uzgoj (idil); 2. Religija (otave); 3. Uglagjenost (basna); 4. Nauka jezika (epigram); 5. Govorništvo (kancona); 6. Pjesništvo (nevezani stihovi); 7. Povijest (dijalog); 8. Geografija (madrigal); 9. Risanje (elegija); 10. Filosofija, a napokon zahvalni govor. Dotična knjižica, u rukopisu, uzdrži u cjelini sve navedene sastavke, te se čuva u biblijotoci mjesnog biskupskog sjemeništa.

Program druge akademije bi štampan pod ovijem naslovom: Esercizio accademico di algebra e di geometria dedicato al sig. Generale di Brigata Deviaux Governatore militare di Ragusa, dagli scolari di Filosofia nel Liceo-convitto delle Scuole Pie l' anno primo dei loro studi. Knjižica ima deset strana u 4. Svi sastavci složeni su u latinskom i talijanskom jeziku.

[1] Kad sam ovo bio već napisao pane mi u ruke program naše gimnazije od god. 1.870.—71. Tu na str. 8. nagjoh krasnu epistolu Vlaha Getaldića: Ad Praestantissimum Virum — Joannem Baptistam Rosani Scholarum Piarum Ordinis — Olim Praepositum Generalem. — Erythrea Episcopum, — Et Romae Academiae Ecclesiastica Praesidentem itd. Primjetba 9. k rečenoj epistoli započinje se ovako: „Pater Joannes Baptista Rosani, Scholarum Piarum, vir praestantissimus, omni genaque scientia celeberrimus, undecim annos Ragusa vixit, nempe ab anno 1.809. ad annum 1.820.; et in illo publico Lycei instituto humaniores litteras professus est.“

Na svršetku školske god. 1.809.—1.810. držana je akademična zabava, od koje po običaju bi štampan samo raspored, dočim se kod mjesnog sjemeništa čuva odnosna knjižica u rukopisu oca Rosanija, u kojoj se nalazi u cjelini govor o sveopćoj istoriji i sve pjesničke radnje, što bijahu deklamovane pri istoj svečanosti. Desetak učenika pokaza postignutu vještinu u francuskom jeziku, a u isto vrijeme bijahu izložene risarske radnje sviju pitomaca. Tako sjajan bijaše uspjeh ove znanstvene zabave, da je posebnim izvještajem administrator Garanjin obznanio o istoj generalnog tajnika Ilirije i općega censora u Ljubljani B. Benincasa (V. dotične dokumente pod br. 8. i 9.).

Ne ću ni da spominjem ostale akademične zabave, što su se i na dalje održavale na koncu svake školske godine, kako ne ću ni da pratim oca Rosanija na uzvišenijem mjestima, na koja se popne, pošto se od nas oprosti; meni je žuriti se, da se časom osvrnem i na one nastavnike, koji, ako i ne pripadahu skolopskom redu, ipak sudjelovahu pri obučavanju u liceju još od početka njegova zavedenja u Dubrovniku. Ti nastavnici bijahu:

1. Pop Ivo Kristić za ono doba na glasu kao vrijedni gramatičar, te kao takovu bijaše mu povjerena latinska gramatika, a za njeko vrijeme i vjeronauk. Bi rodom Ercegovac, a umrije (1.848.) kao paroh na Smokovljanima.

2. Dum Miho Vendramini, rodi se u Dubrovniku 31. marta 1.769. od oca Dominika i majke Ane Zlatarevićeve. Bavio se mnogo godina osnovnom naukom u narodnom jeziku, a kako bi ustanovljen licej, njemu bi povjeren niži razred, što je zastupao današnju pučku školu, te je pripravljao za više razrede liceja. Vendramini umrije 7. novembra 1.833.

3. Rafo Martini, Dubrovčanin, odlikovao se kao dosta

valjan slikar. U liceju je zapremao mjesto učitelja za crtanje, u kojoj struci znao je posve vješto upućivati svoje učenike, kako smo uovlašteni, da sudimo po tom, što je Garanjin u izvještaju, koji donosim megju dokumentima pod br. 5, osobito naglasio napredak učenikâ u rečenoj umjetnosti. Kasnije bi poslan od austrijske vlade u Solin, da ondje nadgleda iskope, i tu, bijedan, oslijepi. Uživao je njekoliko vremena priličnu pensiju od austrijanske vlade, dok ga napokon smrt oslobodi svake tuge i nevolje oko god. 1.840. Martini je uvršten u „Slovniku jugoslavenskijeh umjetnika", gdje Kukuljević-Sakcinski o njemu veli, da je radio ponajviše podobe. Slika oca F. M. Appendinija, što nosi I. dio ove gragje, bi izvorno nacrtana od našega Martinija i posvećena odvjetniku Antunu Kaznačiću.

4. Otac Angjo Maslač Dominikanac, bi odmah, čim se zavede licej, postavljen u istom za profesora francuskog jezika i dotične literature. On se rodi u Dubrovniku 21. augusta 1.772. od poštenijeh roditelja Vlaha Maslača i supruge mu Nike Gjivić, koji zaneseni od govorničke darovitosti glasovitog Dominikanca Arkandjela Kalića, zažele da bi i njihov sin stupio u tu religijsku obitelj, koja bijaše onda još u cvijetu. S tom željom dogjoše uprav na susret odlučnoj naklonosti svoga sinčića, koji uz Rosavera i Carevića, još kao djeca, ne ispadahu, da tako rečem, iz samostana sv. Dominika. Oštroumnost onijeh redovnika uvidi već iz prvog rumenila, kakav bi dan imao svanuti, te zagrle radosno rečeno troje djece i prime ih (1.786.) kao novake, povjerivši njihov uzgoj gore spomenutomu propovijedaocu Kaliću. Osim rijetkih ljudi, koje je onda onaj samostan brojio megju svojijem sinovima, treba naglasiti i to, da se u istom sakupljao cvijet ondašnje dubrovačke gospode, tu su bo često dolazili na posjet Gjuro dr. Higja, ne manje na glasu zbog liječničke vještine, kao i radi njegovijeh savršenijeh

radnja na polju narodnog pjesništva; tu dva Salatića, tu Resti, Guozdenica (Ferić) i mnogi drugi. Kako je moćno napredovao naš Maslač, okružen od toli učenog društva, ne treba ni da napominjem. No da bi se još više znanjem obogatio, bi poslan po ondašnjem običaju u tugje zemlje. Osam punijeh godina on sprovede u Perugjiji u učenju, te se zatim povrati u svoj zavičaj (1.795.). Poznavao je temeljito francuski, talijanski i njemački jezik, tako da vladi nije bilo potrebito da drugdje traži, komu bi povjerila poučavanje francuskog jezika i literature u liceju, već se odmah obrati na vrijednog Dominikanca. Ipak moderna filologija nije bila njegovo isključivo polje, pošto se on još većma odlikovao i kao pjesnik i kao propovijedalac, te su ga zato u veliko cijenili prijatelji mu: filosof Stay, pjesnik Galjuf, Androvié i braća Krša (Kersa).

Mnoštvo Maslačevijeh pjesama nalazi se po raznijem prigodnim zbirkama; njeke su i napose štampane, a još ih je veći broj ostao u rukopisu. Njegova „Selva predicabile“, koja je imala postati kao njekakva krestomacija za svećenički stalež, ostane, na žalost, nedovršena. Toliko je ovaj Dominikanac bio štovan zbog svoje učenosti, da se i austrijiska vlada njime okoristi uzdržavši ga kao profesora na gimnaziji, koja bi otvorena mjesto ukinutog francuskog liceja. Tu je on predavao retoriku od god. 1.823. sve do 1.831. U samostanu, komu je pripadao, čuva se i danas rukopisna zbirka pjesmica složenih u narodnom jeziku, pa u latinskom i talijanskom, dapače ima jedna i u njemačkom.

Maslač preminu 7. februara 1.838. oplakan od cijelog gragjanstva, a navlastito od njegovijeh suredovnjaka, te od harnijeh učenika, izmegju kojijeh pripomenut mi je poznatog rodoljuba i književnika Matiju Bana[1].

[1] Isp. Gaz. Zarat. N. 14 od god. 1.838.

Kako se vidi iz navedenijeh biografičnijeh slika, četiri zadnja nastavnika pripadahu srpskoj ili hrvatskoj narodnosti; no toliko oni, koliko i drugi ljudi, što su početkom ovog vijeka pisali školske knjige u Dubrovniku, nijesu se služili narodnim jezikom, pošto duh tugjinstva bio je zavladao gotovo pri svem, što se javnog života ticalo, a tomu se nije ni čuditi, jer pod tugjim jarmom nijedan narod ne može da se slobodno kreće i razvija, tim manje pak, ako je isti slabiji na broju prema onomu te gospoduje. Zato ja ću iznijeti ovdje bibliografične radnje onog vremena, ako i složene u tugjem jeziku, pa da strogo i ne bi spadale na narodnu pedagogiju. One bo nam knjige svakako pokazuju, na kom je stepenu stajalo ondašnje naše školstvo i kojim je smjerom bilo krenulo, a svak će priznati, da su ovakovi momenti od velike znamenitosti, te da ih ne smije da zanemari tko sakuplja gradivo za potpunu istoriju naše pedagogije.

Svakako ne valja zaboraviti ni to: da je pedagogična istorija sve drugo nego li istorija jezika i njegove književnosti.

Godine 1.808. izagje kod Antuna Martecchinija znamenito djelce: Il Catechismo e la Cosmografia de fanciulli, ovvero prime notizie della religione e della natura. proposte ai fanciulli per disporli alla cognizione e alla pratica dei doveri Cristiani. Knjižica broji 64 strane, od kojijeh prvih 37 sadržava nauk kršćanski u upitim i odgovorima; za tijem se raspravlja o nebeskijem tjelesima, o vremenu, o zraku i zračnijem pojavima, pa o kopnu i morima, o rudama, bilinama i životinjama, o čovjeku, njegovu zdravlju i bolestima, o bdenju i snu, o gladu i žegji. Slijede pojmovi o tjelesima, njihova općenita svojstva i razne vrste. Kod našijeh Malobraćana čuva se jedan istisak iste knjižice još

od 1.787. god. Grehota da se ne zna ime sastavitelja ove vrlo korisne školske knjižice, kao što se ne zna je li izvorom potekla iz Dubrovačkog pera, ili je samo preštampana kod nas. Sva je prilika, da su je naši naprosto preštampavali, jer je izdanje od 1.813. god. označeno riječima: quarta edizione regusea (četvrto dubrovačko izdanje).

Ovo izdanje nagjoh, ako se dobro sjećam, u školskoj knjižnici sv. Marije Mandalijene u Župi. Katekizam zauzimlje 42 lekcije, a kozmografija 43. U predgovoru namijenjenu učiteljima, nalazi se izmegju ostalog i ova tačka: „Barem je to stalno, da svoju dužnost vrijegjaju oni nastavnici, koji, bilo s nestašice dovoljnog usposobljenja, bilo s njeke podle beztužnosti, ili sa zle navike, svedu, na dosadu djece, sve poučavanje na mehanizam suhoparnijeh vježbanja, primoravajući ih, da s mrskom tegotnošću čitaju, prepisuju i na pamet nauče ono, što je čestokrat po sebi istomu bez ikakva smisla, ili je prem visoko prema njihovoj shvatljivosti. ili prijedmetom najmanje zanimljivim".

Godine 1.890. bi štampana kod A. Martecchinija latinska gramatika za porabu učenikâ pobožnijeh škola. Djelo ima 336 strana na maloj osmini.

Nadalje bijahu objelodanjeni govori izrečeni prigodom svečanog otvora liceja pod naslovom: Discorsi pronunciati in occasione dell' apertura del Liceo di Ragusa (god. 1809.) sa 22 str. na 4ni; takogjer i prigodni govori k postavljanju Napoleonove slike u licej; dotična knjižica ima 14 strana, na 4ni., a naslov joj glasi: Discorsi recitati in occasione del solenne collocamento del ritratto di Napoleone il Grande nel Liceo convitto di Ragusa (god. 1809.).

Tečajem iste godine izagje iz štamparije A. Martecchini njekakva vrst čitanke pod naslovom: „Nuovo Fior di Virtù istoriato utilissimo à fanciulli e ad

ogni fedel cristiano, nel quale si tratta delle Virtù, che devono seguire, e de' Vizj che devono fuggire. Sesta edizione migliorata e corretta si nella materia che nell' ordine". Knjižica broji 64. strane i ukrašena je raznijem slikama. Sadržaj je zbirka pričica i moralnijeh opomena (cvijetaka). Izvorom ova knjižica potječe još od dobi zlatnog vijeka talijanske književnosti, pa i ako sva diše onom monotonijom i prostotom, koje se jedva umjedoše da oslobode najodličniji trecentisti, ipak se ona premštampavala po cijeloj Italiji i drugdje sve do početka ovoga vijeka [1]. Iz predgovora ovog šestog dubrovačkog izdanja vadim ovo njekoliko redaka: „Imajući u obzir kako je nesrećno i rgjavo napisana ova knjižica, koja je po rukama učiteljâ i učiteljicâ pri poučavanju, pane mi na um da je popravim i poboljšam, kao što učinih i knjigom Djevicâ (delle Vergini), koju već štampah . . . . . da se pak djeca zabave a da se u isto doba više udube u lekciju, pridodate su svakomu cvijetku njeke priče, da tako budu ponovljene u priči one opomene koje su se bile pretstavile, što o kreposti da se slijedi, što o poroku da ga se bježi, te da tako nježna dječja pamet poprimi dobro ta načela, koja će opetovati (djeca) pred učiteljima ili pred roditeljima".

Martecchinovim tiskom izagje 1810. god. program akademične zabave što napomenuh na str. 23., a naslov mu je: Esercizio accademico di Storie romana e di Geografia da tenersi dagli scolari della rettorica nel liceo-convitto delle scuole pie in Ragusa.

Kod istoga štampatura izagje 1.811. god. „Nauk krstjanski po ocu Inočenciju Grgiću malobraćaninu, drugo pristještenje". Knjiga broji 68 strana na 4ni.

Čuveni pop Božo Salatić izda iste godine geografično

[1] Vidi: I. dio ove Gragje na str. 30.

djelce pod ovijem naslovom: Dialoghi sulla sfera e sul globo, recitati dai signori Marino, Teresa, Giovanni Sorgo, Marino Zamagna e Giovanni Kriletić.

Kod spomenutoga zaslužnoga tiskara Martecchinija 1.813. g. ugleda svjetlo knjižica, kojoj je naslov: Novissimo Salterio a ben compitare e leggere ai teneri fanciulli, dove si contengono varie cose utilissime per inspirarli veri sentimenti di Religione e di Cristiana Pietà". Ima 56 str. na 8-ni. Tu su najprvo poregjana abecednim redom slova, prvo velika pa mala, onda skupine slova, vježbe za sricanje i slovkanje, molitvice talijanski i latinski, te napokon crkvene pjesme u oba jezka. U uvodu se kaže, da pošto mladići budu više puta pročitali istu knjižicu, moći će prijeći odmah na čitanje drugijeh, boljijeh i popravljenih knjiga, a da i ne zavire u Fior di virtú i Gjosafata.

I nauk kršćanski po Belarminu bi opet preštampan rečene godine, svegj dakako od istoga našega štampatura.

No evo nas napokon na jednu veoma zanimljivu knjižicu (32 str. na 16-ni), kojom vrijedni Martecchini pokaza još jednom, koliko Dubrovčani bijahu vazda zaneseni za uzgoj svoje djece. Ta knjižica u prostom obliku koledara za godinu 1814., donosi za svaki mjesec po jedan aforizam o uzgoju. Isti, po mom skromnom mnijenju, ne izostaju za onijem čuvenog njemačkog pedagoga Kellnera, pa ću zato pokušati da u prijevodu iznesem na ogled barem dva tri.[1] Evo ih:

[1] Potpuni naslov ove knjižice glasi: „Giornale ossia lunario per l'anno 1.814., nel quale si contengono le Feste Mobili, e Stabili, le quattro Tempora, il levar e tramontav del Sole, a ore Italiane, e Tedesche, il mezzo giorno a ove Italiane, il far della Luna, con discorsi analoghi alla buona educazione dei Figli".

I.

„Dobar uzgoj sinovâ ima biti držan za najznatniju čest domaće uprave. To ima biti izvorom nasladâ i temeljem prave slavė. Neka doprinese posebnom brigom k ovomu svetomu držanstvu, koliko je ko jak, bio muž, bila žena, bio učitelj. Nek se iz rana uzgoje sinovi nastavom, a nada sve nek se primjerima zaosnuje u njihovijem nježnijem dušama pravilno i ravnotežno ponašanje.

II.

„Naviknite djecu da zorom žrtvuju uzdisaje zahvalnosti vrhovnomu Biću, koje ih je stvorilo i koje ih uzdrži; nek večernji njihov pobožni žamor prodre u nebo; sklonite ih još dok su nejaki da časte i da se boje Boga; uvjerite ih, da im je On o boku, (V. Mspt.) da angjeli stražari bde ob noć i čuvaju ih, dočim oni mirnim snom spavaju nesmetani nikakvijem strašnijem noćnijem sjenama. Oni će častiti usta, koja će ih biti upućivala kroz djetinjstvo; božije će zapovijesti obeseliti njihovu dušu, kao što i rosa obeseli spržemu zemlju. Ovako radeći vaši će sinovi biti vaša slast, vaša utjeha; biće vam poslušni kao janjci glasu majčinu, a vaše će srce biti puno ushita, veselja i zadovoljnosti".

III.

„Moreći preveć dijete čitanjem ili prouzrokujući mu ako i najmanje grčilo kad štogod ne može da shvati, pogibeljno je da ga se natjera na onu njeku odurnost, koju tolika djeca njeguju još iz nejakog doba prema svakoj stvari, što vonja učenjem, znanjem, školom. Kad vide kakvu knjigu ili kad čuju da ih se opominje, da je vrijeme učenju napune se turobnosti, stoga što se u njima probudi njeko sjećanje ukorâ, suzâ, koje se nikad ne odjeljuju od utiska njihovih prvih lekcija. Valja dakle udariti tim putem, da

im čitanje postane igračkom, a učenje zabavom [1]; zaista nije ovo pak ni tako težko kako se drži. Čitanje je srestvo da se dijete zabavi, da ga se učini znatiželjnim, i da se u njegovu dušu ulije mnoštvo pojmova pravilnijih, korisnijih i sposobnijih da ga dobro pouče; no tu valja postupati kako sv. Jerolim kaže u jednom pismu: Amet quod cogitur discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas sed voluntas".

Ako dovle navedeni broj knjiga ne prestavlja, može biti cjelokupni proizvod dubrovačke školske literature za ovu prvu perijodu ovovječnog našeg školskog razvitka, jer će biti po svoj prilici još kojekakvo djelo, meni nepoznato, što bi amo spadalo, otkriva nam ipak žalosnu istinu, da se dubrovačka škola bila posve otugjila svome narodu. Zelli, kako vidjesmo, istjera naš mili jezik još iz prvih škola, pa Bog zna, kamo bi nas taj protunaravni sustav bio nagnao, da je dulje vremena opstojao. No po našu sreću francuskoj vladi kucne zadnji čas; Dubrovnik ne žaboravi da je

„cvijetak slovinske krajine;
koga i slava svud po svijetu sjaje
kako dragi kami u prstenu".

On ustane na oružje (1813.—1814.), razvije opet svoj časni stijeg, predobije francuske čete, pa pun nade u bolju budućnost, primi u svoje krilo (28. januara god. 1814.) austrijansku vojsku:

„Od koje je Milutin vojvoda". [2]

Sedam punijeh godina vladahu Francuzi Dubrovni-

[1]. Ovo je načelo odbacila današnja pedagogija, po kojoj se mora dakako olakotiti djetetu učenje; ama nema se zato pretvoriti učenje u igru.

[2] Za dubrovački ustanak vidi knjižicu, koju obijelodani prof. nautične škole g. J. Gjelčić pod naslovom: „Ein Gedenkbuch der Erhebung Ragusa's in d. J. 1.813.—1.814. Wien, 1882.

kom, pa da nam njihova nedjela ne bi još živu održala uspomen o njima, zaista ne bismo imali po čem da ih se sjetimo, jer izuzmeš li cestu, koja vodi u Grnž i gdjekoju tvrdjavu, od njih sagragjenu, ne nalaziš više ni traga njihovoj upravi. Tomu nasuprot Dubrovnik, još i danas ćuti ljute rane zadate mu od bijesnih Francuza. Ja ću samo napomenuti bogatu dominikansku biblioteku, [1] koja bi gotovo sva raskidana za pravljenje fišekâ, i rijetku zbirku starinskijeh novaca, od sedam do osam hiljada komada, što je čuvao otac F. M. Appendini, za koju se ne zna kud ni kamo je dospjela. [2]

Ako promislimo, da je stoprv godine 1.810. glasoviti Cuvier proputovao Holandiju s namjerom, da bi onamo proučio najbolju stranu javne nastave, pa da bi se prema tomu u Francuskoj uvele potrebite preinake u pogledu teško zanemarene pučke izobrazbe; ako uz to uzmemo u obzir stanje francuskijeh škola još za vremena Cousin-a i Guizot-a, [3] uvjerićemo se, da francuska pedagogija nit je imala, nit je mogla imati ikakva upliva na dubrovačke škole, koje, osim promjene kolegija u licej, i osim ukinutijeh katedra za moral i pravo, ostanu i po broju i po ustrojstvu na istom stepenu, na kom ih Marmont nagje,

[1] Nad istom stajao je ovaj natpis:

„Quae varii diversum edebant scripta per aevum,
Tu celeris studio discere cuncta aevum potes".

[2] Isp. „Rivista dalmata" od god. 1.859. br. 3?.

[3] „La Francia fu tarda a soddisfare ai bisogni dell' istruzione ed i primi trenta anni di questo secolo, mentre l' Europa tutta si andava foggiando a quei moderni costumi che erano il frutto della rivoluzione, il governo francese mostro disconoscere l' importanza supremà che in questo rinnovamento civile doveva esercitur la scuola; talchè nel 1833 la Francia teneva per tal riguardo l' ultimo posto fra tutto gli stati d' Europa e di America".

Carina-Sull' istruz. popol. e professionale, str. 182.

kao što nam dokazuje zvanični izvještaj administratora Garanjina vrhovnomu školskomu nadzorniku.[1]

Ženski uzgoj sasvim je zanemarila vlada. dapače prisutnost francuskijeh gizdelina i oficira, koji su šetali po vazdan tamo i amo po gradu, doprinese nesretnoj težnji za luksusom i razkošama, oslabi ljubav za radnjom i štednjom, uvede opasno čitanje romantičnijeh djela, te u mnogo šta izopači naše narodne običaje, uništi patrijarhalni život dubrovačke familije.

[1] Vidi izmegju dokumenata prilog br. X. — Znamenito je, da stoprv na 4. julija 1.810. izagje zakon za sveukupnu prosvjetu cijele Ilirije, dočim spomenuti izvještaj razlaže o stanju dubrovačkog i bokokotorskog školstva prije proglašenja toga zakona.

II.

«Ja pozdravljam učenje tugjih jezika i tugje književnosti, ali ga pozdravljam kao obrazovno sredstvo, kao put općenja s obrazovnim svijetom, i kao uporedno potpomaganje našega jezika i naše književnosti. A gdje je učenje tugjega zaboravljanje svoga — tu ga proklinjem iz sve duše svoje»

Milićević.

Od god. 1.815. do 1.830.

Dubrovnik je pridružen Austriji. — Prijegled stanja škola u carevini. — Zavedenje c. k. glavne osnovne škole — Upravitelj Silvestar Gujina. — Učiteljska škola. — Školski teksti. — Kaligrafija. — Uzgoj djevojčica. — Sirotište — Škole za pravoslavnu djecu i za židove.

Bečki kongres (1.815.) povrati Austriji cijelu Iliriju, kojoj onda pripadaše i Dalmacija s dubrovačkom republikom i s Bokom kotorskom. Godine 1817. dubrovačkomu zemljištu bi pridodan i otok Korčula, te tako bi ustanovljeno dubrovačko politično okružije (Circolo di Ragusa), a na čelu mu bi postavljen okružni kapetan kao politična vlast. Od spomenutog doba ostade Dubrovnik stalno združen s Austrijom, u kojoj se već od XVI. vijeka bilo započelo raditi oko pučke prosvjete. Velika cesarica Marija Terezija, uz pripomoć odličnijeh strukovnjaka (Felbiger i Martini) utemelji u Beču na 2. januara 1.771. prvu normalnu školu i stavi se svojski da radi za razvitak i usavršivanje javne nastave u opće. Tako još god. 1774. izagje „Općeniti školski poredak“, kojim austrijansko školstvo stupi orijaškim krokom naprijed, te po smrti velike ca-

rice (1.780.) austrijanska osnovna škola prednjačila je sličnim zavodima cijele Evrope. Suvišno bi bilo da i napomenem kako i koliko su svi prejasni našljednici neumrle cesarice nastojali da tako sjajno započeti školski pokret nastave i sve to većma raširе i unaprijede. Samo mi je upozoriti na školski kodeks, koji po prijedlogu Rottenhanna bi sastavljen od revizijonalnog školskog povjerenstva i potvrgjen od cara Franje I. (11. augusta 1.805.). Tijem kodeksom prokrčen je put sistematičnomu razvitku pučkijeh škola, koje su se dijelile na seljačke (trivijalne) i glavne škole sa tri ili sa četiri razreda. Četvrti razred, gdje je opstojao, dijelio se na dva tečaja, a u istijem se poučavalo: nauk vjere, kaligrafija, računstvo, gramatika, pismeni sastavci, geografija, austrijanska povijest, geometrija, mehanika, arhitektura, crtanje, prirodopis i prirodoslovlje. Godine 1808. bijahu pregledane i popravljene školske knjige, a škole podvržene crkvenom nadzoru. Svečano-nedjelna opetovnica proglašena je obveznom školom za mušku i žensku djecu do navršene petnaeste godine (16. sept. 1.816.).

Car Franjo I., da zadovolji svomu plemenitomu srcu i da uzgojem dovede svoje podanike do blagostanja i čestitosti, utemelji novijeh nastavnijeh zavoda, poboljša stare i rasprostrani početne (elementarne) škole.

Ovako je u najširijem potezima stajala osnovna škola u Austriji, kada Dubrovnik stupi u kolo ostalih dalmatinskih gradova pod moćnim žezlom prejasne kuće Habsburško-lotrinške.

I Dubrovnik ne izbjegne očinskoj skrbi svoga cara, koji ne samo da na mjesto francuskog liceja osnova veliku gimnaziju i otvori prvu sistematično uregjenu c. kr. glavnu školu (2. oktobra 1.817.), nego se udostoji pohoditi rečene zavode odmah po njihovu zavedenju, a to u društvu prejasne carice Karoline Auguste. Prostomu gragjaninu

dapače istomu seljaku, bi pružena lijepa prilika da svoju djecu uzgoji i da im prokrči put do najvišijeh državnijeh služba. Zato Dubrovčani, puni harnosti, primiše s pravim ushitom u svoj grad visoke goste, na čast kojih oci pobožnijeh škola održahu (dne 28. maja), veličanstvenu akademičnu zabavu. Ženskoj privatnoj učiteljici Margariti Franceschi pade u dio sreća, da je carica pohodila njezinu školu i podulje se zadržala poslušavši učenice i obavjestivši se potanko o njihovu uzgoju.

No vrlo je velika žalost, što se u rečenim zavodima djeca ne poučavahu razumnim, pučkim jezikom, nego jedino talijanskim, pak ono što bi bila mogla posve lasno i temeljito naučiti kroz godinu dana u svojem jeziku, u tugjem ne nauče ni za života. Pučka je škola dakle jedino po imenu bila pučka, te je kao takova bila gotovo više na štetu nego na korist učenikâ, jer se ne može ni zamisliti razumno vaspitanje i pametna nastava bez jezika i kulturnoga blaga onoga naroda, kojemu dijete pripada.[1]

Naša početna, ili kako su je onda zvali, c. kr. glavna škola, sastojala je isprva od sama tri razreda sa tri učitelja i počasnim ravnateljem; no odmah početkom drugog poljeća školske godine 1821.—22. prvi je razred razlučen u dva odsjeka, niži i viši, te je svaki povjeren posebnomu učitelju. Cjelokupno učiteljsko osoblje spadalo je svećeničkom staležu, pa stoga nije bilo posebnog vjeroučitelja, a toliko upravljatelj Vlaho Trojani, koliko i učitelji Božo Rešetar, Marko Radić i Dominik Trojani pokrivahu samo privremeno povjerenu im službu, dok carskom odlukom 19. avgusta 1.821. bi imenovan stalnim upravljateljem Silvestar Gujina sa 600 for. godišnje plate.

[1] Dittes.

Gujina bi rodom iz Skradina (1793.), gdje izuči početne škole, pa u onom sjemeništu, gramatiku, humanitat, retoriku, filosofiju i matematiku. Odatle otide u c. kr. konvikt bečke universitete i tu izuči teologiju, te progje s dobrim uspjehom četiri ispita doktorstva teologičnog fakulteta. On je poznavao vrlo dobro mjesne jezike, a uz to još njemački i francuski, a bio je vješt i istočnijem jezicima. Njemu bi naloženo da otvori posebni polugodišnji tečaj za uzgoj budućijeh učitelja, što on tačno izvrši i 1. marta 1.822. god. započne svoja predavanja iz pedagogije i katehetike na temelju Peitl-a i Leonharda, po jedan sat na dan izuzevši četvrtak. Vlada raspiše stječaj na četiri stipendije po 60 for, za mladiće, koji bi se htjeli posvetiti učiteljstvu, te ih se zbilja odmah prijavi desetorica. Zahtijevalo se od tijeh mladića, da budu navršili šesnaestu godinu života i dovršili s dobrim uspjehom treći razred više početne škole. Tri mjeseca je trajao teoretični, a druga tri praktični tečaj, zatim pripravnici mogli su biti namješteni kao pomoćni učitelji (asistenti) na niže osnovne škole. Da dobiju mjesto učitelja morali su se nakon godinu, dvije ili tri, podvrći tako zvanomu praktičnomu ispitu. Za učiteljice nije isprva opstojao nikakav posebni tečaj; one su se morale privatno da priprave, pa da polože ispit pred općim nadzornikom.

Ovako je bio udešen u prvom svom začetku pedagogični zavod, koji i dalje ostade spojen s c. kr. glavnom školom.

Gujini dakle ide ne mala zasluga, da je ne samo uredio dubrovačku pučku školu, nego da je uzgojio i prve učitelje cijelog okružja, gdje je istodobno vršio i poslove okružnog nadzornika. On je još prve godine, pošto zauzme upravu naše škole, zagovarao porabu školskih knjiga na narodnom jeziku. Dotični izvještaj (12. dekembra 1.821.,

br. 187.) uzdrži znamenitu tačku, koju u prijevodu ovdje donosim:

„Uvedenje čisto talijanskih knjiga u školama, gdje mladići ne poznaju drugog jezika do jedinog ilirskog, koji u kućama govore, zakasnuje napredak učenja, otimlje mnogo materijalnog vremena, prouzrokuje više poteškoća i silna truda učiiteljima, a uz to obterećuje preko mjere pamet mladićâ na uštrb njihova razuma“.[1] Gujina je i s toga zaslužan, što je najprvi dokazao potrebu, da se u Dubrovniku postavi poseban učitelj za nautiku (izvještaj 6. febr. 1.822. br. 34.).

Ipak već 14. oktobra 1.825. on bi premješten u Spljet, da uredi onu školu, a na njegovo mjesto bi poslan pop Niko Rotondo, koji je do onda upravljao rečenom školom. O upravi Rotonda nemam, na žalost, šta dobra da spomenem, jer i tako on bi već 20. junija 1.828. za vazda svrgnut sa školske službe, a na njegovo mjesto stupi kao privremeni upravljač Luko Birimiša († 1.833.), koji je od 7. febr. 1.826. vršio službu stalnog katekete.[2] Od njega nam je ostao jedan govor, što izreče na svršetku godine 1.826.—1.827., prigodom razdjeljivanja nagradâ.

Prvi učitelji svjetovnjaci pri c. kr. glavnoj školi bijahu namješteni tečajem god. 1.822., a to Ivan Ivanišević Ivo Fiorović i Stjepan Ivić, svi dakako isprva samo privremeno, jer škole ne bijahu još do kraja uregjene, te je zato u više tačaka vrijedio i za nas isti rednik, koji go-

[1] Imao je pravo veleučeni gosp. Ivo Danilo, kad je tvrdio, da u Dubrovniku ne samo drobni puk, no ni gragjanin, ni vlastelin još u povoju drugog jezika ne nauči osim slavjanskoga („Sulla Civiltà italiana“. Trieste 1861.).

[2] Prvi je vjeroučitelj bio Malobraćanin O. Ignjatije Katić, imenovan odlukom 23. oktobra 1.823. br. 17.258.

dine 1.818. bi raspisan za osnovne škole bivše kraljevine lombardsko-mletačke.[1] Ali netom god. 1.823. izagje posebni rednik za Dalmaciju,[2] odmah se promisli da se imenuje stalno učiteljsko osoblje i da se školi pridoda i četvrti razred, koji je od prilike odgovarao današnjoj gragjanskoj školi.

U tu svrhu 27. januara 1824. bi otvoren stječaj na ova mjesta:

1. Učitelja matematike s godišnjom platom od 400 for.
2. Učitelja crtanja s godišnjom platom od . . 500 „
3. Vjeroučitelja s godišnjom platom od . . . . 400 „
4. Učitelja za ostale prijedmete četvrtog razreda 400 „
5. Učitelja za III. razred s godišnjom platom . 350 „
6. Učitelja za II. razred s godišnjom platom . 300 „
7. Učitelja za I. razred s godišnjom platom . . 300 „
8. Asistenta za I. razred donji odsjek . . , . 250 „
9. Poslužnika, koji osim stana u naravi, drvâ i svijećâ imao je na godinu . . . . 150 „

S toga po visokoj carskoj odluci prvog marta 1.826. bijahu stalno namješteni: Stjepan Ivić kao asistenat, Ivo Fiorović za učitelja prvog razreda, Ivo Ivanišević za učitelja drugog razreda, Petar Dobrauz za učitelja trećeg razreda i Karlo Weber kao privremeni učitelj za crtanje.[3] Rečene godine dakle bi otvoren prvi tečaj četvrtog razreda, a god. 1828. i drugi. No pošto nije bilo drugog učitelja osim onoga za crtanje, tako Fiorović progje u IV. razred,

[1] „Regolamento ed istruzioni per le scuole elementari“ Milano, 1818.

[2] „Regolamento per le scuole elementari del Governo di tutta la Dalmazia“. Zara, 1823.

[3] Za matematiku bi imenovan Petar Auer (Odl. 8. aprila godine 1.828. br. 609.), koji je samo njekoliko mjesecâ zapremao to mjesto, pošto malo kasnije stigne naredba po kojoj u četvrtom razredu mjesto tri učitelja imala su biti samo dva.

na njegovo mjesto bi privr. postavljen pop Dominik Trojani; Ivić postane pravim učiteljem, a kao asistenat bi primljen Ivo Cuklić.

Učitelji su bili državni činovnici i kao takovim pripadalo im je pravo na mirovinu (pensiju, §. 53. Rednika od g. 1.823.). Dapače cijela škola nosila je karakter državnog zavoda, pošto od god. 1.826. i uredovni pečat, koji je isprva nosio sliku sv. Vlaha, bio je ukrašen državnim grbom i odnosnim naslovom. To je sve ne malo djelovalo da se novoutemeljeni zavod podigne do željnog ugleda akoprem isti, kako rekosmo, nije radio u narodnom duhu, pošto je nastavnim jezikom bio talijanski a samo vjeronauk u prvomu razredu morao se tumačiti narodnim jezikom.[1]

Školske knjige nabavljale su se većinom iz Italije; radi česa nijedan od našijeh učitelja nije više ni kušao svojih sila na tom polju, jer osim raznih poteškoća što su vazda skopčane s takovim radnjama,[2] bio bi prem veliku smijonost pokazao onaj, te bi se bio usudio činiti konkurenciju knjigama, što su pod vladinom zaštitom izlazile za sve pokrajine, gdje je talijanski jezik bio nastavnim jezikom. Upotrebljavale su se jednake knjige tobože s toga, da se tim izbjegne svaka smutnja prigodom slučajne promjene učiteljâ, ili iseljivanja učenikâ iz jedne pokrajine u drugu. No svakako odatlè je potjecala dvostruka šteta po naše školstvo, jer s jedne strane djeca su bila

[1] Godine 1.824. bi uveden mali katekizam s upitima i odgovorima u oba jezika.

[2] „Nos beaux génies n'ont pas encore su faire un bon livre élémentaire“. Mercier „Mon Bonnet de nuit“ Neuchatel, 1784.

. . . . . „sono di fficilissimi a dettare i libri elementari, perchè debbonno essere adatti all' età tenera ed incolta, eppercio di facile lettura ed intelligenza; eppure non essere sforniti di quei pregi di lingua che non sono mai gustati per tempo“. Rayneri „Metodica“.

prisiljena da se na tugjem jeziku poučavaju zanemarivši tako svoj bogati i milozvučni materinski jezik i otugjujući se sve to više svomu narodu, dočim s druge strane svijesni učitelji ne mogoše da se istaknu pismenim radnjama, kojijem bi za stalno u povoljnijem prilikama bili obogatili narodnu školsku književnost. Iz Srbije i da se htjelo nije se moglo nabavljati školskih knjiga, pošto nam Milićević svjedoči da sve do godine 1.838. nije bilo nikakve čitanke za srpske škole,[1] dočim za Hrvatsku složene knjige bijahu napisane kajkavštinom, pa zato opet neprikladne za dubrovačku djecu.[2] Istina da još od 1.820. bi odlučeno da teksti za prvi i drugi razred budu štampani s jedne strane ilirskim (srpsko-hrvatskim) jezikom, a s druge talijanskim, te se u tu svrhu sakupi posebno povjerenstvo, komu je bilo odlučiti kakovim pravopisom se ima pisati,[3] no ipak nakon malo vremena opet zavlada talijanština, ne samo u gradu, nego i po selima. Ni po jada da su ti talijanski teksti bili shodno sastavljeni, da su ako i iz daljega bili prikladni našijem prilikama, da su se ma ikoliko, bar letimice, osvrćali na naše stvari, ali po nesreći tu nije bilo baš ništa od svega toga, dapače u zemljopisu za četvrti razred (geografia degli stati esteri, Milano 1827.) na str. 13. susretao si ovu grdoću: m a g j a r s k i j e j e z i k j e d a n s l a v j a n s k i d i j a l e k a t! Što se pak pedagogične finoće tiče, dosta je zaviriti u čitanku za drugi razred (N o v e l l e t t e, Milano 1.825.), gdje gotovo svaka pripovijetka sadrži štogod, što bi se danas s etičnoga gledišta osudilo kao opasno i nepristojno, jer je poznato, da su ljudi po naravi više

[1] V. članak „Škole u Srbiji", Glasnik, svezka XXIV. 1.868.

[2] Takova je i knjiga: „Velika chtenya knyiga za horvatzke narodne škole vu Iliriumu" vu Bechu u pritiski Cas. Kral. skolnih — knigh — prodaje kod S. Ane, u S. Ivana Vuliczi, 1821.

[3] Isp. „Zora dalmatinska" Br. 4. god. 1844.

skloni na zlo, nego li na dobro, pa zato i djeca vole više ono, što im se zabranjuje, nego ono što im je dopušteno i prosto. Izmegju primjerâ, što donosi slovnica za drugi razred (Gherardini), čita se i ovaj: „Catone si tolse da sè la vita“ t. j. „Katon uskrati sam sebi život“ str. 9.; a opet na str. 35. izdanja Venezia 1.826., stoji: „Cosi quando Aristodemo è in atto di uccidersi, egli dice: Moriamo“. ili po našu: „Tako Aristodem, kad se je hotio smaknuti, reče: „Umrimo!“ — Mogao bih sličnih zrnaca nanizati iz svake onovremene talijanske školske knjige, a i u pogledu rasporedanja i metode bilo bi šta da se prigovori. No tijem se ipak ne snizuje zasluga ljudî, koji su se trudili, kako bi bolje razdrobili hljebac znanosti nejakoj dječici, još onda, kada pedagogija nije bila toliko razvijena, kao što je danas. Ja sam, nasuprot, uvjeren o tom, da kad bi Talijanci istrijebili njeka zastarjela načela, kad bi amo i tamo štogod popravili u jeziku i obliku. mnoge njihove stare školske knjige stale bi i danas dobro u rukama dakako vrijednog učitelja. Zar nebi bilo shodnije da su preštampavali gramatiku našeg Rogačića,[1] nego da se toliko

[1] Evo što o talijanskoj gramatici oca Rogačića nalazim u knjizi Aleksadra Bandiere „I pregindizî delle umane lettere“ (Venezia, 1755. na str. 253.: „Più e diverse sono le Toscaue grammatiche, che vanno attorno, ma secondo me, o dicon quello, che é di soverchio, o quello insegnano, che non basta per la perfetta intelligenza della Lingua. Il P. Rogacci, comecchè Racuseo, cioè di nazion non Italica, raccolto ha non solamente i precetti della nostra Lingua; ma unito ha nella sua grammatica le vaghezze, ed i vezzi speciali delle particole e de verbi, e più altre osservazioni che bastevolissime sono, per fare scorta allo studio della lingua. A parer mio, senza che faccia d' uopo l'impacciarsi con tante grammatiche, questa senza più fornisce lo studioso a sufficienza di grammaticali contezze: cosi chè chi studia, senza altrove aggirarsi, si fermi sulla lettura dè buoni scrittori per imparare a comporre in pura e regolata maniera: che si il principale intendimento“. U ostalomu V. o istoj knjizi prvi dio ove gragje na str. 70.

godinâ i godinâ rabi Soave-ova „Grammatica ragionata“ u kojoj se često sretaju latinski i francuski citati, u koje se prispodabljaju hebrejski i grčki jezici, a to sve za učenike četvrtog razreda osnovne škole!

Tekst za geometriju bio je prosti prijevod Boškovićevih „Element. univ. mathes“. Romae 1.754., a taj prijevod bi štampan za njemačke škole u Beču 1.820. (Anfangsgründe der Geometrie zum Gebrauche der deutschen Normal- und Hauptschulen in den kaiserl. königl. Staaten“ im Verlagsgewölbe des k. k. Schulbücher-Verschleisses bei St. Anna in der Johannis Gasse), a za talijanske u Milanu u carskoj štampariji, 1.821. Zaista i ovo djelo, samo da bi se gdje gdje po štogod pregledalo i valjda nadopunilo, moglo bi još i danas lijepo služiti za školske svrhe. No žalibože školske knjige jedanput tiskane ostajale bi, ako ćeš i preko četvrt vijeka bez ikakve revizije, netaknute, nepromijenjene, dapače druge, ako i bolje od onih, nijesu se smjele uvoditi. Po izvještaju uprave naše c. kr. glavne osnovne škole, 2. septembra 1.836. broj 586., doznajem, da je pomoćni učitelj pop Antun Radunić bio napisao djelce pod naslovom „Prime idee da comunicarsi ai fanciulli“ i želio je da se uvede u našoj školi; ali vlada odbije njegovu knjižicu opaskom, da se u školama mogu rabiti samo one knjige, što su propisane starijem naredbama.

Da ne iznosim ovdje popis ostalih knjiga, što su rabile u našim školama, pridodati mi je samo jošte latinsku čitanku, na kòjoj su se još od početka 1.828. pripravljali za gimnazije učenici III. razreda. Ta je knjižica nosila naslov: „Selecta e veteri Testamenti Historia“, koju kasnije zamijeni „Antologia latina“ (1.835.).

Kaligrafija se smatrala gotovo kao najznatniji prijedmet. Ne bi prošlo mjeseca, a da ne bi stigla kakva na-

redba starije vlasti u pogledu pisanja, a mjesečno je morao svaki razred podastrijeti pismene oglede (saggi calligrafici) dotičnijeh učenika. Toliko se pazilo na taj prijedmet, da je g. 1.823. gimnazijalni učitelj Frano Petter primio nalog da u tom poučava učenike c. kr. glavne osnovne škole uz godišnju nagradu od 100 for. Iza Petter-a pisanje bi povjereno valjanomu kaligrafu Peru Dobraucu, od kojega naučiše ljepopisanje isti učitelji Ivić i Ivanišević, dočim druga dva (Fiorović i Trojani) zbog starosti, nijesu mogli da se okoriste njegovim poučavanjem. Usljed njegova staranja i prave vještine i učenici prisvojiše tobož dobru ruku, pa je zato zadarska vlada (god. 1.827.) naredila, da pismeni ogledi dubrovačke škole budu poslani upraviteljstvima šibenjske, hvarske i makaranske škole na ogled Dobrauc sastavi nam prijeglednice, što su se od 1.813. godine rabile u svijem osnovnijem školama pokrajine.[1] Ali c. kr. komisija za osnovne škole, odlukom 9. marta godine 1.828. br. 558. naredi napokon, da svaki učitelj ima sam poučavati svoje učenike u pisanju. U to ime bijahu po drugiput (god. 1.834.) uvedene u gradskim školama priglednice (predapisi) od prof. Ponzilacqua, a one Dobrauca ostanu još u porabi kod samih seljačkih škola.

Što se tehnike pisanja tiče treba opaziti, da se onda nije gledalo da ruka slobodno trči pri pisanju, nego se pazilo samo na oblik slovâ; pisalo se iz tiha (carattere posato) kao da se riše, premda se u istoj školi nije moglo došljedno ostati pri takom načinu, već jedino za onaj sat, kroz koji su se vodile kaligrafične vježbe, jer pri kazivanju u pero (diktovanju), pri sastavoslovnijem vježbama djeca nijesu mogla služiti se rečenom vrstom pisanja. Zato kod svakog učenika bio je drugčiji rukopis za sata kaligra-

[1] Prvo izdanje izagje u Zadru kod Morovića, a drugo u Trstu kod Butoca.

fije, a drugčiji opet za ostalih pismenijeh vježba. Takovo teško, prisiljeno pisanje nije dakle imalo nikakve vrijednosti za praktični život, a samo je služilo za paradne oglede, koji su ipak stajali i učitelja i učenike dosta muke i neugodnosti.

Još mi je o c. kr. glavnoj dubrovačkoj školi napomenuti i to, da je pohagjanje bilo obvezano za djecu od šeste do dvanaeste godine (§. 59. rednika od g. 1.823.), te su roditelji, kojih bi djeca zanemarila tu dužnost imali platiti globu od 12 karantana za otsutnosti preko cijelog mjeseca. Dotična svota išla je u korist općinske blagajnice.

Svakog mjeseca držale su se redovite sjednice upravitelja i učitelja, a na koncu školske godine dijelila bi se svečanim načinom najodličnijem učenicima uzdarja, koja se sastojahu u prikladnijem knjigama, premda je ravnatelj Gujina predlagao, da se dijele pozlaćeni novci u vrijednosti od dva for. sa carevom slikom i natpisom: Honos alit artes.

Ženska javna škola nije bila jošte zavedena kroz ovu perijodu; no svakako još od 1.826. godine vlada je započela potrebite korake da se ustanove takove škole u gradu, akoprem za djevojački uzgoj bilo je dostatno skrbljeno sa više privatnih škola. Dotične učiteljice imale su položiti ispit iz metodike (§§. 15. i 73. rednika od 1.823.), a njihove učenice trebalo je da se prijave na ispit pri c. kr. glavnoj školi, plativši zato 2 for. u ime takse.

Sirotište, o komu sam već govorio na str. 144. prvog dijela ove gragje, bilo je, uz ostale filantropične zavode, ukinuto pod francuskom upravom; no 1.829. god. opet bi otvoreno i shodno preustrojeno, te je primljeno šest djevojčicâ na troškove dobročinaca. Prigodom imendana Nj. Vel. cara Franje I. taj se broj poveća (god. (1.830.) na deset. Slijedićemo na svomu mjestu dalji razvitak ovog

važnog i posve čovjekoljubnog zavoda. Megjutim red je ovdje napomenuti i škole za pravoslavne i za izraelićane.

Najprve vijesti o pravoslavnoj školi dosežu do 1.821. god., u koje doba njeki mladić iz Hrvatske, po imenu Jovo Vladislav Mrzikić dogje iz Senjske Rijeke u Dubrovnik i započne privatno poučavati djecu pravoslavne vjeroispovijedi. Vlada mu poda pravo da poučava i na dalje; no samo tijem uvjetom, da svako pô godine prikaže svoje učenike na ispit pri c. kr. glavnoj školi, kojoj je pripadalo pravo da ocijeni dotične učenike (Odl, 6. julija 1.824. br. 7.597.).

Što bi se na prvi mah svakomu čudno činilo jest to, da i u ovoj školi bijahu uvedene gotovo same talijanske knjige, no kad se promisli na već spomenutu priliku, da u istoj Srbiji onda nije bilo školskijeh knjiga, osim samoga bukvara, opravdan je odmah razlog takova postupanja.

Nalazim jošte, da je 1.827. god. poučavao pravoslavnu djecu ispod šeste godine Jovo Rajević, koji osim vjeronauka, vježbao je svoje učenike jošte u čitanju i pisanju ćirilicom, dočim djeca, koja bijahu dorasla za nauku, polazila su c. kr. glavnu osnovnu školu.

Izraelićanska škola u Dubrovniku ima biti po svoj prilici mnogo starija nego sam ja mogao iznaći da je. Iz zvaničnih podataka doznao sam to, da je prije 1.820. godine već poučavao izraelitičnu djecu Mojisij Levi-Mandolfo. Godinu kasnije izagje posebna naredba, po kojoj i ova djeca imala su pravo da polaze javnu c. kr. osnovnu školu, a da i ne bijahu dužna da prisustvuju predavanju nauka kršćanskoga.

No kako bi objelodanjen rednik god. 1.823., izraelitično opštestvo grada Dubrovnika, oslanjajući se na §. 74. otvori opet svoju vlastitu školu, koju povjeri rečenomu učitelju već zakonito usposebljenomu za poučavanje, dočim je vjeronauk bio naslonjen na pod-rabina Natanijela Maestra.

I ova škola god. 1.827. počne propadati, jer se onda izraelitični živalj nalazio u tankim vodama, pa nije mogao dalje da plaća učitelja Mandolfa, koji je tako primao samih 40 for. na godinu. Tako od godine 1.830. i ova škola ostane za vazda zatvorena, a izraelska djeca od toga vremena počnu polaziti c. kr. glavnu školu. Opaziti mi je jošte, da je naša izraelska škola u svem bila ustrojena, kako niže osnovne škole (scuola elementare minore), i kao taka slala je redovito pismene oglede i zadaće u Zadar; ali je u svem zavisila od upraviteljstva c. kr. glavne škole, koje je istodobno vodilo poslove kotarskog nadzorništva.

III.

«Zwei Unterrichtssprachen in einer Volksschule beeinträchtigen die Erziehung».
Th. Vernaleken.

Od god. 1.830 do god. 1.875.

Nikola Arbanas i njegove uzgojne besjede. — Utemeljenje ženske osnovne škole. — Dalji razvitak sirotišta; viša djevojačka škola i kolegij milosrdnica. — Ženska učiteljska škola kod istih. — Vospitatelj ženski i njegov sastavitelj Matija Ban. — Utrakvistične škole. — Fondacijonalna pravoslavna škola. — Niža realka. — Poboljšani učiteljski tečaj. — Diocezansko nadzorništvo. — Dr. Gjuro Pulić i njegov književni rad. — Nautična škola. — Knjige i književnici.

Pošto Rotondo bi odstranjen od upraviteljstva osnovne škole (1.828.), ista bi, kako vidjesmo, privremeno naslonjena na vjeroučitelja Birimišu, dok odlukom 30. marta 1830. br. 4.683 stupi kao stalni upravitelj, pop Niko Arbanas. On potječe od poštene radničke porodice, i ugleda svjetlo u Dubrovniku 3. februara 1.802. Progje osnovne, gramatične, humanitarne i retorične nauke u rogjenom gradu, te se zapopi 20. marta 1.825. Još kao djak bavio se rado privatnim poučavanjem, a često bi ga pozvali da privremeno nadomjesti jednog ili drugog učitelja na osnovnoj školi.

Tijekom školske god. 1.820.—21. bi on uz Božu Rešetara i Antuna Kiprića odabran od vlade da nastavi filosofično-teologične nauke na visokom zavodu u Beču, gdje ostane njekoliko godina i s odličnim uspjehom izuči katehetiku i pedagogiju. Netom se povrati u svoj zavičaj, dobije mjesto vjeroučitelja na c. k. osnovnoj školi u Kotoru,

No do malo stigne mu poziv od zadarskog nadbiskupa Novaka, da bi se primio stolice za filosofiju na onom središnjem sjemeništu. Arbanas, premda posve sposoban za rečenu službu, zapostavi časni nalog prema skromnomu zvanju pučkog učitelja, te se radosno poprimi upraviteljstva osnovne škole u svom Dubrovniku, iz koga mu bijaše teško odalečiti se. Tu je on revno i zdušno radio do preko četrdeset godina, nakon kojih zamoli da bude postavljen u mirovinu, a tom prigodom bi odlikovan zlatnim krstom s krunom. I crkvena vlast bijaše već davno pripoznala Arbanasove vrlińe i zasluge, te ga bijaše odabrala za počasnog kanonika, za biskupskog savjetnika, za prosinodalnog ispitatelja iz pastoralne teologije i za biskupskog zastupnika pri ispitima zrelosti kod c. k. gimnazije. Tolikijem častima odlikovan, on se ipak ni najmanje ne uzoholi, već se je vazda i svuda ponašao posve krotko i čedno, pa upravo zato ne htjede da iznese na javnost nijednu svoju pismenu radnju. Živio je istinabog jedino za crkvu i školu; no u časovima, što bi mu od uredovnijeh pisarija ostali slobodni, napisa život učitelja Dum Gjura Kampsi[1] i veliki broj uzgojnijeh besjeda. Te su radnje složene u talijanskom jeziku; ali ne valjda zbog one poznate slabosti cijelog slavjanskog plemena, koji vazda hlepi za tugjinstvom, nego jedino s toga, što su tako zahtijevale naše ondašnje veoma žalosne prilike. Žarki domoljub, on je nasuprot ljubio i njegovao svoj materinski jezik, ako i nije pristajao k novomu (Gajevu) pravopisu. Arbanas je napisao mnogo prigodnijeh pjesmica u narodnom jeziku, a nada sve kolenada. Religijoznom je brigom kupio i čuvao starine milog mu Dubrovnika, koga je povijest poznavao kao malo ko drugi. Zato njega spominju, gospodja Ida Düringsfeld[2],

[1] V. bilješku na str. 113 prvog dijela ove gragje.

[2] „Aus Dalmatien“.

Neigebaur[1], i dični Ivan Kukuljević-Sakcinski[2]; a u velikoj ga cijeni držahu najodličniji suvremeni naši književnici kao što Antun Kaznačić, Lukša Pucić,, sadašnji biskup Vodopić i mnogi drugi[3]. A komu nije poznato kako i koliko je rano oplakani dalmatinski namjesnik barun Cornaro štováo našeg Arbanasa kao svoga njegdašnjeg upravitelja, s kojijem se za života dopisivao, te ga se i po smrti sjeti položiv mu harnim srcem spomen-vijenac na hladni grob. Kad promislimo, da je Arbanas čak do 1.837. god. uz sve dužnosti, što mu pripadahu kao upravitelju, tačno i plodonosno obavljao jošte i poslove školskog okružnog nadzorništva, kad promislimo, kolika je bila njegova odgovornost upravljajući istodobno petoro raznim školama: muškom osnovnom, nižom realkom, nautikom i preparandijom, koje onda bijahu sve pod istijem krovom, pa uz te još i ženskom dvorazrednom školom, uvidjećemo, da je takov čovjek zbilja bio dostojan sveopćeg priznanja i dubokog štovanja. On ostane vjeran svomu uzvisitomu zvanju sve do zadnjeg časa svog zemaljskog života (12. februara 1.880.) jer je umro kao član kotar. škol. vijeća i kao vjeroučitelj pri višoj djevojačkoj školi kod dumana, gdje je za više godina i bez ma koje plate, drobio kruh znanosti mladomu naraštaju nježnog pola. Uzgojne Arbanasove besjede ostaju kao nepobitni dokaz njegovijeh visokijeh nazora o religiji, o uzgoju i društvu. Kamo sreće da ih bijaše sastavio na materinskom jeziku, imali bismo doduše čijem da se dičimo, a u dokaz toga evo njekoliko rapsodičnijeh misli, koje vadim iz spomenutijeh besjeda:

„Gdje nema religije, uzaludno je tražiti dobra druš-

[1] „Die Süd-Slaven u. deren Länder".

[2] „Putne uspomene".

[3] Vidi u „Slovincu" br. 30 i 34 g. 1.882. njeke prijateljske pjesmice Arbanasa i Kaznačića.

tvena reda, nit je moguće da prava krepost uspijeva u bezbožnom srcu“.

„Bez religije nema prave kreposti; bez ove ne može biti dobrog muža, ni dobrog oca, ni dobrog prijatelja, podanika, gragjanina. Ko nije napojen počecima čiste, neoskvrnjene i svete naše religije, ko ne slijedi spasonosne njezine nauke, lako se upušta u svaki prestupak da ugodi svojijem strastima, samo ako ga od toga ne odvraćaju ljudski obziri i strah svjetovne pravde; no ova obuzdanost često je slaba i nedostatna, pošto se svak ufa da ga niko ne će zateći ni vidjeti u opakim njegovim podhvatima“.

„Što čini religija u nastavnim zavodima? postavlja učitelje i učenike pod božije oči; u ime njegovo zapovijeda prvim bdenje, revnost, dobar izgled; drugim posluh i rad, na taj način ona postaje najstalnije jamstvo za njihovo ponašanje, za njihovu marljivost i uspjeh. Religija bdije ondje, gdje oko učiteljevo ne dopire; ona je vazda goruća svjetiljka, koja rasvjetljuje najskrovitije i zabitnije potaje, pa zato ona preodvraća od mnogih zloporaba i potajnijeh neredności, što se oprečuju svakoj dobroj stezi, dok je napokon i sasvim ne unište“.

* * *

„Izmegju mnogobrojnijeh briga jedne vlade, nijedna nije od tolike slave po vladare i od tolike koristi za podložene narode, koliko je javni odgoj“.

„Da bi podao svojim učenicima moralni uzgoj, dostojan čovjeka, Sokrat je morao zamuknuti religiju i bogove Atine, dočim uzgoju kršćanskijeh vijekova bilo je dosta svrnuti pogled na božanstveno Evangelije, da čovjek nadkrili samog sebe“.

„Pučka je škola djelo visokog dobročinstva, koja nas otimlje neznanstvu, te nas štiti da ne upanemo u nezgode i bezumne navike“.

*

„Svojstva svjesnog učitelja jesu: svjetlost razuma, ozbiljnost lica, zrelost u ponašanju, istinitost u govoru; no ako nastavnik ne plamti ljubavlju, ako se ne posveti potpunomu poznavanju čovječjeg srca, ako bistroćom ne izkazuje svoje misli, ako nema one živahnosti, koja podjeljuje njegovu djelovanju njeku milovidnu radost, onda se sva ostala svojstva umanjuju, ili ih i posve nestane".

„Ja ne tvrdim, da podneblje, koje toliko doprinosi k razvitku manje ili više finijeh i elastičnijeh organa, nema upliva na postanak veleumâ; no taj je upliv ništetan prema onomu, što ga imaju nastavni zavodi, zakoni i vlade".

„Ono što u obitelji jamči očinski ugled, sinovnu pobožnost, sklad izmegju zaručnikâ, vjernost služinčadi, sve domaće kreposti; ono što u ljudskom društvu jamči stalnost zavedenja, štovanje zakona, podvrženost starešinama; ono što u raznim prilikama jamči poštenost, dobru vjeru, ljubav za radnju, mir — to je sve ono, što pred očima svakog razboritog čovjeka sačinjava dobrostanje državâ, porodicâ; a to sve proizlazi iz dobrog uzgoja sinovâ".

„Da dobro uzgajamo, treba nam poznavati ljudsku narav, njezine bolesti, njezine potrebe, a u isto doba i nepovredljiva prava stvoritelja; bez ovih poznaja nije moguće postići ništa dobra ni plodna. Iz ovih imaju se razvijati tolike istine za rasvjetljenje razuma, tolike dužnosti za upravu srca".

„Nemojmo smatrati ljudsku narav kao zemljište, koje svega ragja bez ikakva obdjelavanja, nego kao zemljište, kojemu treba velikim naporom rastvoriti tvrde grudi, ako želimo da postane plodno".

„Nema kreposti u narodu, koji ne zna što je istinito i pravo, nit će ga ove izvrsnosti resiti, ako se iz djetinjstva razum ne obikne spoznati a srce ljubiti istinu".

„Zakoni mogu propisati poštenost, ali je ne mogu

nadahnuti; mogu kazniti krivca, ali tvoriti pravednika ne mogu".

„Svi ljudi, bili bogati ili siromasi, rogjeni su za radnju, i svaki stališ ima svoje dužnosti; svaki član je poput kotača, koji svojim gibanjem sudjeluje pri općem dobru a poremećuje ga zaustavljajući se".

* * *

Arbanas je, kako već gore spomenuh, upravljao i ženskom osnovnom školom. No čak do 1.837. godine nije bila jošte otvorena javna škola za djevojčice, već su, kao što i prije, poučavale privatne učiteljke. Tijem načinom Dubrovnik je još 1.836. god. imao pet ženskijeh privatnijeh škola sa sedam učiteljica. Megjutim carskom odlukom 31. oktobra navedene godine bi odlučeno, da se zavede javna škola sa dva razreda. Jedna je učiteljica imala 250 for. na godinu, a druga 150 for. Osim upravitelja i vjeroučitelj bijaše onaj isti što i pri muškoj glavnoj školi. Novi zavod dakle bi otvoren 2. oktobra 1.837., a kao učiteljke bijahu postavljene Mare Badnjinović i Frane Milašinović. Kasnije bi dozvoljena i treća učiteljska sila, a godine 1.873. škola bi sasvijem ocijepljena od muške pučke škole te postavljana pod upravu jedne od trijuh učiteljica. Ali ovako stanje nije za dugo trajalo i mladi zavod morao je doživljeti i treće preustrojenje, pošto početkom školske god. 1883.—84., pretvoren je u c. kr. vježbaonicu, i kao taki bi spojen s c. kr. ženskom učiteljskom školom, s kojom i danas sačinjava jednu organičku cijelost.

Za perijode, o kojoj se bavimo lijepo je napredovalo i žensko sirotište[1]. Već 12. februara 1.833., u namjeri da se dostojno proslavi rodni dan cara Frana I. otvoreno je šest besplatnijeh mjesta u zavodu, tako da uz otprije upisane pitomkinje, njihov broj do svrhe rečene

[1] Vidi prvi dio ove „Gragje" na str. 144.

godine naraste do 20. Godišnji prihodi sirotišta sezahu od prilike do svote od 1.240 for. Uz to carskim dopisom saopćenim vladinom odlukom 17. dekembra godine 1834. broj 22.561. bi u korist sirotišta odredjena i kuća bratovštine kožarâ, u koju kuću bi rečeni zavod i smješten. Rednik, potvrgjen od vlade odlukom 15. maja god. 1.833. broj 18.755., ustanovljuje kao cijelj zavoda sačuvanje siroticâ da ne bi sašle s pravog puta i uzgajanje istih posve na obiteljsku da postanu dobre kućanice, dobre supruge i matere. Upraviteljstvo bilo je povjereno komisiji javne dobrotvornosti, a za unutrnje poslove bi postavljena posebna ravnateljica, kojoj pripomagaše učiteljka za ženske ručne radnje. Nadzirahu pak zavod četiri odlične gospogje, od kojijeh dvije su morale biti od plemičkog roda, a druge dvije iz poštenijeh gragjanskijeh porodica. Po smislu §. 4. rednika, napomenutoj komisiji pripadalo je pravo odlučiti o molbenicama roditeljâ, skrbnikâ ili dobročiniteljâ za primanje djevojčicâ u sirotište. Svake godine na rodni dan Njeg. Vel. cara i kralja ista bi komisija uložila po 100 fr. na korist jedne pitomkinje za slučaj kad bi se ova udala. Za odhranjenje jedne pitomkinje utanačen je doprinos od 72 for. na godinu (§. 5. rednika); a bi li dobročinac uložio u jedanput glavnicu, koja bi iznosila na god. 80 for. kamata, onda je njemu pripadalo pravo da može predložiti jednu djevojčicu iz koga mu drago mjesta naše pokrajine, i ta se djevojčica morala primiti u sirotište. No kako bi pitomkinja navršila 24. godinu svoga života, prestala bi za zavod dužnost da se dalje skrbi za nju. Ovaj zavod jošte opstoji, ali 21. novembra 1.853. god. on izgubi svoju samostalnost i bi pridružen kući milosrdnijeh sestara, koje biskup Jederlinić dovede u Dubrovnik, da bi se bavile poučavanjem djevojčica. 25. februara 1.854. Njegovo Veličanstvo potvrdi ustanovljenje spojenijeh zavodâ

u spomenutoj kući milosrdnica. Marta mjeseca 1.854. bi kod istijeh milosrdnica otvorena viša djevojačka škola s pravom javnosti, a godinu kasnije i kolegij sa internatom, kako i danas opstoji. Novi zavod, ako se i nije osnivao na narodnom izobraženju, ipak je lijepo napredovao u svakom pogledu, pa kad se 1.862. god. zametne pitanje o zavedenju ženske učiteljske škole, zemaljske vlasti stave se u dogovor s milosrdnicama, o najshodnijem načinu, kako bi se njihovoj skrbi povjerio i taj nastavni zavod. Izravnaju se sve zapreke, te se prvi razred ženske učiteljske škole otvori početkom 1.866. godine sa same dvije pitomkinje. Isprva je dotični tečaj trajao samo 10 mjeseca; no već dojduće godine (1.867.) bi produljen na dvije godine, a do malo i na tri, a uz to je sve to većma rasao i broj kandidatkinja, koje su primale novčanu potporu. U septembru 1.870. godine bi održan prvi ispit zrelosti pod predsjedništvom školskog pokrajinskog nadzornika C. L. Pavišića. Tako je stvar išla sve do svršetka 1.875. godine, kad vlada otvori posebnu c. kr. učiteljsku školu za ženske i postavi u ruke svjetovnih sila.

Govoreći o uzgoju djevojčica, ne da mi se a da ovdje ne spomenem preznamenito djelo, koje pod naslovom „Vospitatelj ženski“ (Beograd, 1.847.) sastavi naš sugragjanin g. Matija Ban (r. 16./4. 1.818.). To djelo nadomještuje cijelu enciklopediju nježnoga pola, i očituje nam dičnog sastavitelja oštroumnim pedagogom, koji je, barem kod Jugoslovena, najprvi obratio pažnju općinstva na preveliki dojam, što ima žena u društvu, te je zato i nastojao da rečenom knjigom pruži zdrave duševne hrane kćerima našeg naroda, da ih zaljubi za plemenite ideje, da ih podigne do stepena suvremenog napretka i da ih usposobi za pametno upravljanje kuće i porodice. Na žalost, zbog prevrata, štono 1.848. godine puče gotovo po cijeloj Evropi,

„Vospitatelj ženski“ ostane istina ne dovršen; no svakako i same one tri sveske, koje ugledaše svjetlo, vrijede suhog zlata za postignuće uzvisitog cilja, na koji smijeraju. Dapače ja cijenim, da je malo koja knjiga sličnog sadržaja imala toli kompetentna sastavitelja, koliko je rečeno djelo našeg Bana, pošto je on i teoretično i praktično bio potpuno dorasao za taj inače veoma trudni posao. On sam, još kao mladičak bi velikom pomnjom uzgojen u humanistično-filosofičnijem prijedmetima, uz koje izuči i razne svijetske jezike. Upravitelj Niko Arbanas uputi ga u pedagogično-didaktične struke, tako da je Ban bio svestrano izobražen za učiteljski râd. I sbilja netom 1.839. godine ostavi svoj mili Dubrovnik, primi mjesto na grčkomu kolegiju na ostrvu Kalkis kao profesor talijanskog jezika. Godinu kasnije poučavao je u Carigradu istoriju i geografiju u francuskom kolegiju sv. Benedikta, a talijanski jezik i literaturu na razglašenom zavodu „Rebek“. Zatim se preseli u Biograd, gdje ga knez Aleksandar Karagjorgjević izabere za uzgojitelja svojijeh kćeri (1.854.). Godine 1.854. nalazimo ga na biogradskom liceju kao profesora francuskog jezika, koji je prijedmet imao poučavati i u onoj gimnaziji; no već u martu iste godine otkazao je predavanje, jer ga drugi vrlo teži poslovi zvahu u Carigrad, gdje je nastojao, da se ustanovi posebno ministarstvo za nastavu, i da se shodnije preustroje općinske i državne škole. Povrativ se 1.857. godine u Biograd, opet se dade učiteljevanju i bi postavljen za profesora francuskog jezika na vojničkoj akademiji; ali do brzo se odreče i ove stolice, te se oda diplomatično-politično službi, uz koju nije prestao raditi na književnom polju, gdje je svoje poštene sjedine ovjenčao neuvehlim cvijećem neumrle slave kao izvrsni dramaturg[1].

[1] Za potanje vijesti o životu M. Bana vidi „Slovinac“ Br. 17. g. 1.879. — S. Pjerotić „Sulla vita e salle opere di M. Ran“. Zara, g. 1881.

Po svom običaju rado bih ovdje iznio njekoliko uzgojnih misli iz raznijeh djela našeg Bana; no pošto ne mogoh da dobavim nego jedinu treću svezku „Vospitatelja“, tako iz same te knjižice izvadio sam ove odlomke:

„Ako su prvi pokreti u duši pametno pobugjeni i upravljeni, dijete ma u kakvim prigodama poslije odraslo i od kakvih pojedinih poroka svladano bilo, ne će nikada svoja dobra svojstva izgubiti, ne će nikada pravim zločincem postati“.

„Štednja u vospitavanju najbezumnija je štednja“.

„Svaka blagorodnija i prosvećenija žena ljubi svoju narodnost; ljubi, to jest, narodni svoj jezik, narodne svoje običaje, narodno nošivo, jednom riječju, svaki znamen kojim se njena narodnost odlikuje od ostalih“.

„Blagorodna, rodoljubiva mati mora najvećma nastojati, da joj djeca zajedno sa mlijekom isisaju, tako da rečem, iz prsiju sve one visoke misli i ćutnje (čuvstva), koje čine ljude velikim gragjanima i domorocima“.

„Prava i dostojna Jugoslavjanko! ljubi i uči slatkozvučni jezik matere svoje: njim govori u obitelji svojoj i u društvu; u rogjenoj zemlji, pa i kad god ti se desi u stranoj, ma i na kraju svijeta bila“.

„Jezik, ime, narodnost srpska, hrvatska, u opšte jugoslavjanska, to je sve svijetlo u prošlosti, a veliko u budućnosti“.

„Ja bih želio, da je i sam vospitatelj otac, jer ko što rekosmo, ma koliko se iz knjiga narav dječija učila, opet ne će se nikada tako naučiti ni razumjeti, kako onda, kada se, okrom knjigâ, na samoj djeci uči“.

„Glavno znanje vospitatelja sastoji se u tomu: 1. da pozna čovječiju narav, a navlaš postupno razvijanje njeno u djetinjstvu; 2. da zna načine najprobitačnije, kojim valja to razvijanje potpomagati, da isto ne bi pošlo krivim putem“.

. . . . „i drugačije zadovolji vospitatelja tvoje djece: svagda ga visoko cijeni, i davaj mu najljepših znakova svojega prijateljstva: neka ti bude u kući jedno od prvih lica. Pomisli, da si njemu povjerio jedno blago neocjenjivo, da od njega zavisi sva sudbina tvojega djeteta, i sam pokoj tvoje starosti; pomisli da si na njega oslonio svoj teret očinstva, došljedno ustupi mu i jedan dio svojih očinskih nad djetetom pravâ. On je po tom pravi namjesnik tvoj pri djetetu; on te zastupa u tvojoj najvećoj dužnosti. Ovo neka ti bude mjera tvojega prama njemu uvaženja“.

Iz svega onoga, što dovle rekoh, cijenim da se dovoljno može vidjeti, da je Dubrovnik i u ovo doba pružao priličnu zgodu za uzgoj budućijeh matera, pače da je u tom znamenitom poslu bar za njekoliko godina prednjačio mnogim drugim jugoslavjanskim zemljama[1]. No po selima žalibože nijesmo u ovom obziru ni dan današnji mnogo krenuli na bolje, pošto seljak sve jednako misli, da ženskoj djeci ne treba da poznaju knjigu, jer da žena ne će na more ni u popove, pa i da kad bi šta naučila, da bi se s toga pogospodila, te da bi joj poslije mrsko bilo ili na polje ili na pašu.

Slično su umovali ondašnji neuki seljaci i u pogledu muškijeh škola, samo da bi tako izvinuli dužnosti, što im zakon namećaše obzirom na redovito pohagjanje obvezane djece. Ipak u početku školske god. 1.832.—33. počnu se otvorati seoske (trivijalne) škole po mnogim mjestima, gdje prije nijesu opstojale; tako n. pr. na Orebićima, na Kuni, na Janjini, na Trpnju, u Slanom i u Gružu. Zavedenje rečenijeh škola bilo je skopčano s golemim poteškoćama, koje uza svu dobru namjeru nijesu se

[1] Prva djevojačka škola u Srbiji bi po svoj prilici otvorena godine 1.847. Isporedi Milićevićevu raspravu o školama u Srbiji; Glasnik sveska XXIV. 1.868.

mogle sve u jedanput svladati, nješto zbog duboko ukorenjenijeh presuda u puku, a najveće radi neuputnog unutrnjeg ustrojstva istijeh škola. Najprva briga bila je, da se u selu pronagje shodna kuća za školsku potrebu, pa je li to srećno pošlo za rukom, eto ti opet druge muke za nabavu potrebitog pokućstva, a kad se i ovo već postignulo, preostajao je još najodlučniji faktor, naime trebalo je misliti, koga će se namjestiti za učitelja, kako i otkle mu obezbijediti življenje. Bilo je istinabog toli sretnih mjesta (sela), koja bi se u prvi mah odazvala na sve te uslove za otvor škole, te bi ista doskora zbilja otpočela svoj djelotvorni i spasonosni rad. Ali komu su poznate ondašnje prilike našeg seljaka, lasno će se uvjeriti, da škole pod takovim nepovoljnim prilikama nijesu se mogle nadati krepku i ustrajnomu životu. Mnogi roditelji još ne uvigjahu blagodati, štono iz škole proizlaze, te, sjećajući se one, da je bolje danas jaje nego sjutra kokoš, oteli bi dijete s nauke pod izlikom, da i tako ne napreduje, ili da nema odjeće, da je još nejako i slična šta, samo da bi njegove još slabašne sile na vlastitu korist obratiti mogli šaljući ga sad na pašu, sad po drva, ili da kupi masline, da ide na ribanje, i t. d. Tijem bi se načinom u brzo smanjio broj učenika, a stoga bi se snizili već i tako kukavni učiteljevi dohoci, za koje je često morao lutati kao duša izgubljena, od miloga do dragoga, pošto svagdje nijesu općine iz svoje blagajnice plaćale učitelja, nego bi ga uzdržavale pojedine porodice, u koliko bi se koja na to obvezala prema broju vlastite djece, što su išla u školu. Toliko u pogledu materijalne strane. No priznati valja, da je unutarnji sustav posve hramio, za najprvo jer je cijela obuka bila krenula krivim neprirodnim pravcem. Uz talijanski glavni jezik učili su se doduše njeki prijedmeti i na materinskom jeziku, a od školskijeh knjiga njeke bijahu sa-

stavljene samo u prvom, a opet njeke u obadva jezika. To nije moglo a da ne otegoti djetetu napredak, pošto mu je ne malo smutnje poragjalo i samo pamćenje dvostrukih izraza za isti prijedmet, pa i ono malo što bi se iz tugjeg jezika tolikom mukom u školi postiglo, dijete nije moglo da primijeni na praktičnost, jer je glavni školski jezik stajao u potpunoj opreci sa domaćim u naglasku, u formama i poregjanju. Tako u školi, ovoj tobožnjoj slici porodice, ništa nije bilo porodičko (Milićević).

Ovo su nedostaci što se ničim nijesu mogli izglagjivati, te naravno uspjeh nije ispadao na zadovoljnost školskijeh starješina, a što je još gore, često se dogagjalo da, kad bi učenik istupio iz osnovne škole, ne bi znao pravilno čitati ni pisati ma u kom od oba jezika, pe eto uzroka zašto našemu seljaku nije mogla za dugo da omili škola. Utrakvizam u osnovnoj školi ne može se opravdati ni za pokrajine, gdje narod pripada dvjema narodnostima, jer to vodi na megjusobno preziranje i mržnju, a kamo li u mjestima, gdje je puk jednog te istog porijekla, kao što je zbilja u cijeloj dubrovačkoj okolici.

Ministarskom odlukom 2. septembra 1.884. br. 5.692. 1.302. bilo je istinabog naloženo, da se materinski jezik uvede kao nastavni jezik u sve seljačke škole dalmatinske pokrajine; no za to stvar ne samo da ostane na istom, nego uz talijanski bi jošte za veću smutnju uveden i njemački. (To se kušalo još 1.829. godine odlukom 21. septembra broj 744.).

Pored utrakvizma i metod poučavanja nije bio taki da bi škole mogle cvjetati i napredovati. U prvom razredu još je uvijek opstojalo dosadno sricanje, a o zornoj ili očiglednoj obuci nije bilo ni govora. U višijem razredima čitalo se mnogo; no gotovo bez ikakvog tumačenja i raz-

jašnjivanja: uz to se revno vodila analiza pojedinijeh česti govora, diktovalo se isključivo talijanski, i u tom se jeziku pisalo po pregledalicama, te i gdješto sastavljalo. Na usmeno računanje nije se obraćala ni najmanja pažnja. Nauk vjere i gramatika, pa i svi ostali prijedmeti smijerali su više na suhoparno pamćenje, nego na razvitak razuma i oplemenivanje srca, pošto se cijela nastavna gragja oslanjala na zamršene definicije i na puke apstraktnosti.

Uza sve te i još koje druge poroke, štono karakterišu doba utrakvistične škole, ipak bistri razum našeg naroda u brzo pripozna, da je nauka izvor svakog blagostanja i svake čestitosti, te se iz petnijeh žila, dà često i uz znatne žrtve, stavi da radi oko sve to većeg rasprostranjenja škola po selima. Već u početku 1.842. školske godine bijaše zavedeno 12 seoskijeh škola isključivo za mušku djecu, a pohagjanje istijeh sezalo je do broja 653 učenika; broj seoskih škola u 1.844. godini naraste na 17, a onaj školske djece do 806.

Za godine 1.845. bilo je već 25 osnovnijeh škola sa 794 učenika. Ako su ovi brojevi i neznatni prema broju djece, koja još ne pohagjahu školu, opet su radosni pojav na polju prosvjete i čovjekoljublja, jer nam jasno govore, koliko mogu i pojedine osobe, ako im je srce ražareno pravom ljubavi za domovinu i prosvjetu. Sve spomenute škole bijahu zavedene samim staranjem privatnijeh osoba, kojijeh „Gazzetta di Zara“ u broju 60. za godinu 1.846. časno spominje do 47. iz dubrovačke okolice.

Plata učiteljâ bila je negdje veća, negdje manja prema sredstvima dotične općine; asistenat je primao 130 for. na godinu, a osim toga uživao je stan, dočim izmegju učiteljâ, njeki primahu po 300 for. a njeki do 300 for. godišnje plate i stan.

I pravoslavni dio stanovnikâ Dubrovnika poče se sada

većom brigom starati se za prikladan odgoj svoje omladine. Mitropolit karlovački, Stratimirović, odazove se na njihove opetovne molbe, te im posla kao nastavnika vrlo vrijednog mladića Gjorgju Nikolajevića rodom iz Jazka u Srijemu, koji bijaše istom navršio s odlikom filosofiju i pedagogični tečaj u Karlovcima. Ovaj početkom 1.830. godine otvori do same pravoslavne crkvice privatnu školu za mušku djecu i odmah se prijavi 11 učenika. Malo zatim bi usilovan da obustavi svoja predavanja; no još iste godine primi zakonitu dozvolu, da može privatno obavljati učiteljsku službu. Poslije tri godine postane svećenikom i parohom, te se i dalje bavio naukovanjem do preko punijeh 15 godina. Njegovoj zauzetosti i ljubavi prema dječici pogje napokon za rukom da se 1.848. godine zaosnuje posebna škola s pravom javnosti. Nikolajević je mnogo zaslužio za narodnu prosvjetu, pa zato 22. septembra godine 1.850. primi svečanim načinom zlatni krst za zasluge u dvorani c. kr. okružnog poglavarstva. On je za više godina uregjivao „Srpsko-dalmatinski magazin" (1.842.—51.) a u pogledu pedagogije napomenut mi je „Stari i novi zavjet za škole" u prijevodu, pak „Mladić kako treba da se izobraži", što on prevede s njemačkog (Wie soll sich ein Jüngling würdig bilden, 1840. sa 355 str. na maloj 8-ni.), dok je još prebivao u Dubrovniku, a to učini za duševnu zabavu svog jedinca Čedomilja i dragoga mu učenika Vladimira Gagića. Malo kasnije izda i treći prijevod s istog jezika pod naslovom „Djevojčica kako treba da se izobrazi" (Beč, god. 1856. sa 240 strana u 8-ni.). Prekorisno ovo djelo cijelja na to da privikne djevojčice na skromni i kreposni domaći život, kakav se od istijeh zahtijeva, da s vremenom postanu ljubavi dostojne supruge, dobre i pametne majke, razumne i svijesne domaćice. Poslije Nikolajevića bi

postavljen za učitelja monah Lukijan Kundajica, pa Jovo Brčič, pod kojijem (god. 1.862.) bi ustanovljena posebna zaklada za školske potrebe; škola bi podesnije uregjena i od starije vlasti pripoznata. Glavnica dotične fundacije iznosila je još prve godine 8.700 for., te u samih šest godina naraste do lijepe svote od 11.806 for. 12 novč. Rukovodio je fundaciju posebni odbor u sporazumljenju sa konsistorijem. Škola je opskrbljena i bogatom knjižnicom, koju joj ostavi trgovac Jovo Milaković, a prije je pripadala njegovu bratu, poznatomu književniku Dimitriji Milakoviću.

Sve do 1.861. god. učitelj je imao na godinu 350 for. plate, koju je primao nješto od crkve, a nješto od opštinara; no već 1.863. godine bi povećana plata na 500 for.

Kako bi ustanovljena fundacija (godine 1.862.) broj učenika bio je 21; za tim u godini 1.865. naraste do 34, pa godinu docnije spane na 24, a godine 1.867. umnoži se do 26. Treba ipak spomenuti, da su mnoge porodice pravoslavne vjeroispovijedi slale svoju djecu u c. kr. glavnu školu, da tako prisvoje nješto više znanja, što bi im moglo biti od koristi za njihovo buduće zvanje, a navlastito da izuče talijanski jezik, koji je onda bio vrlo potreban radi trgovačkijeh odnošaja s Trstom i Italijom.

Tomu u prilog dogje i naredba, po kojoj četvrti razred glavne škole bi (1.850) preustrojen u dvorazrednu nižu realku, koja je prema ograničenim našim potrebama, pružala dosta zgode za stručno izobraženje obrtničko-trgovačkog stališa. Ista je škola imala lijepu sreću, da je već od svog začetka bila u rukama izvrsnijeh učitelja, kao što bijahu Andro Krilanović († 9. februara 1.859.) za jezikoslovnu nauku, Ivo Derocco a kasnije Baldo Kosić za crtanje, pisanje i mehaniku, pop Grgur Rajičević pa Stjepan

Bradaš za matematično-prirodoslovnu struku. Od ove pošljednje dvojice, prvi još u 1.851. g. zapremi privremeno učiteljsku stolicu na našoj gimnaziji, a drugi 1.867. g. postane upraviteljem c. k. glavne škole i sjedinjenjijeh zavoda.

Bradaš je bio zanesen za svoj stručno-naučni poziv. Žarki ljubitelj omladine, poučavao je živahno i posveshodnom metodom, te bi često izvodio učenike na polje, da ih vježba u praktičnomu mjerstvu. On se preseli u vječnost (28. kolovoza 1.868.) prije neg je mogao izvesti mnoge korisne preinake u naukovanju, štono je davno bio zamislio na uhar osnovnijeh škola svoje otadžbine.

Iz rečene niže realke izagje dobar broj vještijeh zanatlija, obrtnika i trgovaca, koji sačinjavaju veći dio današnjeg stanovništva Dubrovnika. K tomu je mnogo doprinio svečano-nedjelni tečaj, što slavna trgovačko-obrtnička komora pridruži (1.558.) realci za šegrte i kalfe, te bi se htjeli usavršiti u obrtničkomu crtanju, kao vrlo potrebitom pomagalu u zanatskom životu.

U pogledu učenikâ, što su u 1.850.—51. g. polazili nižu realku, nalazim ove podatke:

a) po narodnosti bilo je u prvom razredu 29 učenika slavjanskog plemena; Talijanaca 1, a takogjer i 1 Nijemac. U drugom razredu bilo je 8 učenika, svi Jugoslavjani.

b) po vjeroispovijedanju bilo je u prvom razredu 2 pravoslavna, a u drugomu 1, svi ostali pripadahu rimokatoličkoj crkvi;

c) potporu primahu 2 učenika u ukupnoj svoti od 250 forinta.

Ova niža realka, premda samo dvorazredna, bila je ipak i s toga gledišta od znamenita, jer su pri istoj i pripravnici za učiteljski stališ slušali njeke prijedmete, dapače na istoj školi držali su se donekle i ispiti uspobljenja za istu vrstu zavoda, tako da su na rečenoj školi

još 1.856. god. dva učitelja bila zakonito usposobljena za niže realke.

Spomenuv to naravno je, da rečem koju o našoj učiteljskoj školi. ili tačnije o učiteljskom tečaju, štono bi otvoren, kako već spomenuh, za Gujinovo upraviteljstvo 1.822. g. Onda je još malo gdje opstojalo posebnijeh zavoda za učiteljske kandidate. Megju najstarije škole te vrste ide ona od Strasburga, utemeljena početkom ovog stoljeća[1]. Pjemonteška vlada zaosnuje svoju prvu školu za buduće učitelje stoprv 1.844. g. u Torinu. Ali plod tijeh još dosta rijetkijeh zavoda nije ni iz daleka bio prema zahtjevima naprednog vijeka, a to ne toliko zbog neshodna njihova sustava, koliko radi škrta znanja, što bi sobom donijeli sami kandidati pri ulasku u učiteljsku školu, odnosno u učiteljski tečaj. Oni bo sretni mladići, kojim bi ma bilo kojim načinom pošlo za rukom da se opširnijim znanjem oboružaju, prezirahu odati se učiteljstvu, gdje nije bilo upravo šta da ih primami, a da bi se zakanili za tako teško zvanje. Za to su se često primali kao učiteljski kandidati mladići gotovo bez ikakve pretečne priprave. Ipak u ovom pogledu Dubrovnik je bio sretniji nego mnoga druga mjesta. Kod nas je naime vazda bilo mladijeh svećenika, koji su smatrali učiteljevanje kao bitnu dužnost, koja pripada u dušobrižnički krug posala, te bi dragovoljno slušali pedagogična predavanja, za koja bijahu već prikladno spravni izučivši cijelu gimnaziju. Od g. 1.823. do 1.826. nalazim u svem petnaest kandidata, a izmegju tijeh šestorica pripadahu svećeničkom staležu. Evo imena tih

[1] Tako zvana sjemeništa za strukovni odgoj budućijeh učitelja opstojala su davno prije; tako znamo da je 1.748 god. Hecker osnovao prvo učiteljsko sjemenište u Berlinu. Godine 1.794. i Francuska stane se starati za uzgoj budućijeh učitelja, pri čem stekoše ne malijeh zasluga Lagrange, Laplace, Berthollet, Volney, Garat, Sicard i mnogi drugi.

kandidata, od kojijeh se kasnije njeki odlikovahu ne samo kao pučki učitelji, već i hao profesori, dapače i kao upravitelji srednijeh škola: Bogdanović Ivo, Colombo Angjeo, Tvrtko Tomo i Vuković Niko (1.822. g.), pak Vilima Mato i Vachetti Antun (1.824. g.). Svi su uživali potporu od mjesečnijeh 10 for. I kandidati, koji docnije pohagjahu učiteljski tečaj u Dubrovniku donesoše sobom zalihu pretečnog znanja, što im mnogo olakša izučavanje stručnijeh prijedmeta.

Početkom školske god. 1.848.—49. javi se nova ministarska naredba o preustrojstvu učiteljskijeh tečaja, što su otada imali da traju dvije godine. Prva je bila poglavito posvećena teoretičnomu, a druga praktičnomu poučavanju. Naučna se gragja pružala na ove prijedmete:

a) religija (dogmatika i moral) 2 sata na tjedan;

b) nauka o duši i tijelu s popularnom higijenom, 2 s.

c) nauka o poučavanju putem zornosti, 2 s. na ned.

d) vježbe u čitanju uz dotičnu metodu, 2 s. na ned.

e) pisanje, gramatika i crtanje uz odnosnu metodu, 4 s.

f) geometrija, računica i dotična metoda, 2 s.

g) stilistika i logika, 4 sata na nedjelju.

h) prirodopis, fizika, poljodjelstvo i tehnologija uz dotičnu metodu, 5 s.

i) opća učba i pedagogija 2 sata.

Uza sve to bila je još preporučena muzika i gimnastika, ako bi prilike dopuštale.

Po spomenutoj naredbi zahtijevalo se, da je svaki kandidat navršio 16 god., a u pogledu priprave tražilo se, da je izučio dva tečaja četvrtog razreda glavne škole ili četiri razreda gimnazije. Predavanja su imala smijerati više na praktičnu vještinu u poučavanju, nego na puku teoriju, a dotičnijem učiteljima od 1.851. god. bila je obećana prikladna nagrada za trud oko uzgoja budućijeh na-

stavnika. Sustav, kako se vidi, nije bio posve loš, jer kad bi mladić navršio s dobrim uspjehom nižu realku ili nižu gimnaziju, te se zatim vježbao još za pune dvije godine, a to pretežno praktičnijem načinom u stručnijem prijedmetima, mogao je za cijelo mirno stupiti u nastavničku službu, za koju, mislim, da je od veće koristi imati srce nagnuto k dječici, nego li Bog zna koje izvanredne umne vrline. No uzalud su ti najbolji zakonski propisi, kad nema ko da ih vrši. Na papiru dakako bilo je sve u redu, dapače u sjednici za mjesec dekembar 1.848. uprava bijaše već odredila učitelje za pojedine prijedmete, jedino što za glazbu i pjevanje nije se mogao naći sposoban učitelj. Kad tamo, izuzmeš li religiju, pa štogod metodike a k tomu još i koji realistični prijedmet, cijeli nastavni program sastojao se u tom, što bi kandidati išli od razreda do razreda da posve pasivno slušaju kako učitelj A. ili B. poučava ovu ili onu struku osnovne obuke. Navedenom naredbom bila je u istinu uvrštena megju propisane prijedmete i nauka o duši i tijelu s popularnom higijenom; ali se sasvijem tijem nijedan onovremeni kandidat ne spominje, da je o antropologiji čuo ni riječi. To isto možemo tvrditi i za logiku, a metod poučavanja putem zornosti ostade terra incognita usprkos ministarskoj naredbi 20. januara 1.856. br. 19.334, koja bi uporabljena na Dalmaciju tri godine kasnije.

Pored tolikijeh nedostataka, dužnost mi je ovdje naglasiti, kako po nastojanju ondašnjeg biskupa Vicka Čubranića školske godine 1.861.—62. bi učinjen prvi korak za ponarogjenje naše učiteljske škole, koja ipak domalo bi sasvim ukinuta radi zavedenja zemaljske c. k. muške učiteljske škole u Zadru (1.866.)[1].

[1] To bijaše talijanska učiteljska škola, a stoprv školske g. 1.871. do 72. otvori se u Arbanasima čisto narodna učiteljska škola minist. odlukom 8. augusta 1.871., br. 6.706.

*

Da bi se u svim školama dubrovačke biskupije postiglo potrebito ujedinjenje nastavnijeh načela, i da bi se posvuda upotrebljavala jednaka srestva za postignuće odregjene cijelji, bi još početkom 1.836. g. postavljen diecezanski školski nadzornik, a godinu dana za tim, sve škole progjoše pod upravu biskupskog ureda (ordinariata). Prvi diecezanski nadzornik bi kanonik Božo Rešeter, koji je za punijeh deset godina revno i uspješno držao tu čast, koje se za tim odreče. Od godine 1.846. pa sve do svrhe oktobra 1.849. godine obavljao je posle diecezanskoga školskoga nadzorništva slavno poznati svećenik i rodoljub Gjuro Pulić. On je kasnije razvio svoju djelatnost na srednjim školama, gdje je službovao kao profesor, pa kao upravitelj, a u više prigoda i kao nadzornik rečenijeh škola. Ja ću ipak ovdje iznijeti najznatnije iz života i djela toli učenog, rodoljubivog i kreposnog čovjeka, pošto je on bio duboki filosof i odlični pedagog kakva do danas Dubrovnik još imao nije.

„Borac hrabar na poprištu
za narodna sveta prava;
u prosvjete svetilištu:
veleumna dična glava!“
Sundečić.

Pulić se rodi u Dubrovniku 14. decembra 1.816. od časne radničke porodice, koja vodi svoje porijeklo iz kršne Ercegovine. Škole toliko osnovne, koliko gimnazijske progje u rodnom gradu, gdje mu Ivo Fiorović i Mavro Kiprić bijahu prvi učitelji, a Tomo Tvrtko nezaboravnim upraviteljem u gimnaziji, što onda stajaše još u rukama vrijednijeh otaca pobožnijeh škola (pijaristâ). I mladi Gjuro šćaše postati skolopom, da mu majka, koju je neizmjerno ljubio, ne bijaše izrekla želju, da joj se sin zapopi. U središnjem sjemeništu u Zadru dovrši nauke iz filosofije, teo-

logije, katehetike i pedagogije (1.833—1.848.). Ode za tim u Beč, gdje je nastavio bogoslovne nauke na razglašenomu zavodu sv. Augustina (1.839—1.844.), i tu prvu žrtvu prikaza na oltaru božijem. Na bečkoj universi podvrže se ispitu iz religije i pedagogije u nakani, da bi postignuo ispražnjenu stolicu za te struke na sveučilištu u Padovi; no paduvanski biskup Farina ne htjede povjeriti rečenu stolicu jednomu strancu, a to bi upravo na sreću Dubrovnika, kamo se mladi svećenik povrati i gdje bio dmah imenovan za profesora filosofije, radeći u isto doba, kako jur spomenuh, u prilog osnovnijeh škola, nad kojijem bi postavljen za namjesnog diecezanskog nadzornika (1.846.—1.849.). Na takom položaju Pulić se i praktično upozna zdravijem načelima pedagogije i didatike, štono kasnije sam vješto razvije, popravi i primijeni na srednje škole. Od 1. novembra 1.849. do 15. oktobra 1.851. poučavao je na dubrovačkoj gimnaziji nauk vjere, zemljopis, istoriju i naravopis, za koje predmete nije onda bilo propisanijeh knjiga, te dum Gjuro sam za sve spomenute struke izradi tekste, što bi učenici prepisivali u slobodnijem časovima. 16. oktobra 1.851. stigne mu vijest, da je odabran za upravitelja zadarske gimnazije, na koje mjesto bi stalno potvrgjen carskim riješenjem 7. julija 1.854. Prva misao vrijednog upravitelja bi podignuti u puku ugled zavoda, što ga on nagje gotovo u potpunom neredu, te toliko se zauzme, da do brzo zadarska gimnazija bi uvrštena megju one prvog reda u državi. Da bi pak podao dovoljnu prigodu učiteljima i učenicima da se sve to više usavršuju u znanosti i kreposti, Pulić zaosnuje dvije bogate knjižnice, te u onoj za učitelje sakupi veliki broj rijetkih djela, što se odnose na narodnu povijest. Vlada je toliko cijenila njegove zbilja izvanredne vrline, da ga za školsku godinu 1.858—59. imenuje predsjednikom ispitnog povjerenstva

za kandidate na nižim realkama i za ispite zrelosti pri svijem gimnazijama Dalmacije. Ondašnji namjestnik barun Mamula često bi ga presidijalno zamolio, da bi u pogledu moralnosti pregledao i prosudio pozorišna djela, koja su se davala na dalmatinskim teatrima, a visoko bečko ministarstvo zahvali mu posebnim pismom (od god. 1.858.) na sudjelovanju pri izragjivanju povjesničnog djela „Reichs- und Länderkunde des Kaiserthumes". No u brzo se zaboravi na sve te i druge zasluge našeg Gjura. Načelo narodnosti probudi se i u našem narodu, te se 1.861. godine počne širiti i po Dalmaciji, a Pulić postane jedan od najodlučnijih borilaca za toli svetu i plemenitu stvar. Za to tako zvana autonomaška stranka stavi se raditi na vas mah, kako bi Pulića odalečila iz Zadra, misleći da bi joj tako lakše pošlo za rukom opriječiti se pravednim težnjama narodne stranke. I zbilja 1.862. godine dum Gjuro bi poslan na vladine troškove na spljetsku gimnaziju pod prividnim razlogom, da i onamo uredi stvari, kao što vrlo dobro bijaše učinio i na zadarskoj gimnaziji. Nego i u Spljetu on bijaše sve jednako trn u očima za one, te su željeli da satru i uguše sve, što je disalo narodnim duhom. Nakon samih sedam mjeseca, a carskom odlukom 3. maja 1.863., Pulić bi konačno premješten u Tirolsku kao upravitelj gimnazije u Trentu. Tom prigodom njegovi učenici i štovatelji dadoše fotografovati njegovu sliku, pod kojom se čita: „Jurju dru. Puliću zastupniku dalmatinskog sabora — Uređitelju zadarskog i spljetskog gimnazija — Dalmatinske mladeži učitelju — Diki slavjanske domovine".

I učeno društvo „Matice Dalmatinske" pozdravi slavnog domoroca pri njegovu odlasku, te mu podnese zahvalno pismo, u kom se s najtoplijim izrazima ističe žarko Pulićevo rodoljublje i njegove zasluge za prosvjetu i uzgoj

omladine. Beletristični list „Zvijezda“, javljajući neugodnu vijest o premještaju Pulića, ovako se izrazi: „...... Mi ne možemo da ne uzdahnemo na udesu najvaljanijih i najodabranijih sinova naše siromašne pokrajine, kojoj je valjda sugjeno svoje tako nevidno gubiti, dočim se u tugjem teško svoj može steći i pripoznati. Bože naš, doklen li tako!“

U Trentu zavede večernja znanstvena predavanja, na koja se sakupljahu otmenije osobe obojeg spola; on isti 5. i 8. januara godine 1.865. čitaše o negativnim rezultatima analogične metode u tako zvanoj positivnoj filosofiji. Godine 1.867. (odlukom 19. junija) bi odaslan u Rovered kao predsjednik pri ispitima zrelosti, a g. 1874. primi naslov i karakter c. kr. školskog savjetnika uz godišnjih 200 for. kao doplatak za zasluge.

Kako po svojoj želji bi postavljen u mirovinu (godine 1.877.) ode u Rim, gdje bi uzvišen na mjesto kanonika slavjanskoga zavoda sv. Jeronima i prelatom sv. stolice, koja mu htjede povjeriti mjesto upravitelja za istočne jezike u Propagandi; no on se zahvali na toj časti, kao što prije zahvali rodnomu gradu, koji ga željaše imati za svog biskupa. Pulić je bio štovan na daleko, pa nije čudo, ako je bio ubrojen medju članove najslavnih akademija u Italiji, u Parizu i u Beču.

On je za punih dvanaest godina radio za domovinu kao narodni zastupnik na dalmatinskom saboru, a uz to je duševno, tačno i plodno vršio svoje zvaničke dužnosti, te dopisivao sa Tommaseom, Nikom i Medom Pucićem, a prijatelji takogjer bijahu mu biskup Strossmayer, Gino Capponi i mnogi drugi učeni ljudi.

Spomenuti mi je još, kako plemenito srce našeg dum Gjura ne bi prepuštalo, da mine godina, a da se ne sjeti

siromašnih, no odličnih dubrovačkih učenika, za koje bi slao i knjiga i novaca. Godine 1.866. dostavi dalmatinskomu namjestništvu 50 for. za ucviljene obitelji u onovremenom ratu. Na istu svrhu pokloni drugih 58 for. namjestništvu Tirolske. Ovo navedoh samo kao jedan primjer njegova rodoljublja i darežljivosti; a gdje su crkve, koje je uresio svojim darovima, gdje rijetka knjižnica poklonjena biskupskom sjemeništu, gdje su ostala dobročinstva, što je milostiva njegova ruka dijelila po Dubrovniku i drugdje?

No red je da promatramo Pulića na učiteljskoj stolici i u raznim knjigama, koje on izda. U prvom obziru nek nam bude izvjestiteljem jedan od njegovih naj odličnih učenika, a to sveučilišni profesor Kosta grof Vojnović, koji u životopisu našeg pedagoga ovako veli:

„Pisac ovih redaka imao je sreću biti Pulićevim učenikom, te ne može brez ganuća srca prestaviti sebi sliku tadašnjeg milog učitelja. Živ je najveći dio njegovih djaka, razpršeni su ovi po svoj Dalmaciji, a ima ih i u našem Zagrebu. Nijedan od njih ne će pobiti slova onoga, što ću sad kazati. Pulić je shvatio svoju učiteljsku službu kao visoko zvanje, za koje je Bogu i domovini odgovoran. Nije mu samo bila zadaća priopćivati učenicima čarobnom riječitosti najbistrije izvore znanosti o prijedmetu, koji je predavao, nego još oplemeniti im srce i obrazivati i značaj. On, koji bi bio sjajio na najglasovitijoj sveučilišnoj stolici najdubljim znanjem i rijetkim govorništvom, upotrebljavao bi rečitost svoju da sagje do shvaćanja učenika, pa bi ih podizao do sebe, te u njih preljevao svu plemenitost duše svoje. Znao je, da učenici upiru oči u ponašanje svojih učitelja, kao djeca u ponašanje svojih roditelja, te njegov život bio je zrcalo, u kojem bi se ogledala načela, koja bi pripovijedao, i gdje bi učenici vidjeli plodove njegovih

nauka. Zato je Pulić blagonosnim uplivom djelovao na mladež ne samo za vremena naukovanja, nego i za sve njezine budućnosti, koju bi kad i kad pratio svojim mudrim savjetom, svojom prijateljskom i očinskom opomenom; zato nitko od njegovih učenika (a ima ih u Dalmaciji od sviju staleža i u svakom javnom položaju) ne spominje ga brez sinovlje ljubavi i počitanja, jer je on upravo preporodjivao duše njegovoj skrbi povjerene. Dvije su mu bile zato poluge: religija, čije bi spasonosne istine objašnjavao filosofijom i povjestnicom, a utisnuo ih u srca žarom milozvučnih riječi, i poticanje značajnosti. Budući duboki psiholog, znao je da bez nepomičnih načela naravnoj prevrtljivosti čovjeka nema kraja ni konca; usadit ih u srce mladića značilo je utvrditi kormilo lagji, koja će pokraj strasti i napasti života odoljeti buri i oluji i dospjeti u spasonosnu luku"[1].

Od znamenitog broja znanstvenih Pulićevih radnja istaknuću samo najznatnije s pedagogičnog gledišta. U časopisu „Avvenire" (Ragusa, 1849.) priopći naš pedagog mjerodavnu svoju raspravu „O ustrojenju javne nastave u Austriji", 62 strane na 8-ni. Za tim iznese na svijet više pedagogično-filosofičnih rasprava u gimnazijskim programima Dubrovnika i Zadra od god. 1.850. do god. 1.853. Njegova filosofična propedeutika (Milano e Trieste,

[1] A kanonik Ivan Stojanović u besjedi, koju izreče pri zadušnicama Pulićevijem u Dubrovniku 22. junija godine 1.883. kliče ovako: „Ah da ovdje svi moji vrsnici ustanu, pa da vam svjedočimo, kako nas je vježbao i poučavo u vjerozakonu, što je školski prijedmet sasvijem združen sa filosofičkijem naukama! Svi bi sa mnom potvrdili, da je on bio nama i za nas najvredniji u predavanju filosofičnijeh teorijâ, koliko pokojni biskup Malobraćanin Čurćija u fizičkijem. Koliko, i koliko puta struja poučne njegove rječitosti bi nas zanijela, da učitelj i učenici zaboravili bi, da se ima izaći iz škole". (V. Slovinac godine 1.883. br. 21.)

god. 1.854.) bi odobrena od visokog ministarstva kao tekst za talijanske gimnazije. Izostavljam omanje, akoprem posve važne radnje o uzgoju i nauci u srednjim zavodima, koje su objelodanjene u programima gimnazijskim od g. 1.855. do 1.865.; izostavljam takogjer i sve prigodne Pulićeve pjesme, sve natpise, kao što i sve besjede držane na početku i svršetku školskijeh godina 1.851.—1.871., pa dolazim na zemljopis i povijest, što po Pützu on preradi s profesorom Scarante za školsku porabu, djelo u tri sveske, gdje se, po sudu veleučenog prof. Vojnovića, ističu Pulićevi izvrsni, originalni pragmatizmi (Beč, 1.857.—1.858.). I ovo djelo bi odobreno od visokog ministarstva javne nastave. Pulićeva radnja: „Ideal i dotična čovječija moć, što treba da se njeguje pri svakom uzgoju[1] bi preštampana iz programa Tridentinske gimnazije (1.873.) u posebnu knjižicu (Seiser), o kojoj se posve pohvalno izrazi dični Tommaseo, a bi dostojno nagragjena od poliglotske akademije u Parizu i od Circolo Partenopeo di Napoli. Isto tako i njegova nova teodicea bi nagragjena od rečene pariske akademije, a to srebrenom medaljom, dočim od prof. Ivana Klockera bi i na njemački prevedena. „U ovoj krasnoj knjizi, na daleko poznatoj, prostrana filosofička erudicija i duboka pronicavost Pulićeva nastoji pobijati onu školu, koja za stopama Kantovim i Hegelovimi niječe realnost božjemu bitisanju, te je krivo shvaća kao ideal savršenosti u čovječjoj pameti, kojemu stvarnost ne odgovara“. Ovako gore hvaljeni prof. Vojnović.

[1] Ovu radnju Pulić posveti blaženoj uspomeni Marina Kiprića kanonika mitropolitanske, a sada stolne crkve dubrovačke (r. 1.836. † 1.875.) u znak sinovske vazda žive harnosti prema onomu, koji ga, kao drugi otac iz rana djetinjstva uzgoji Bogu, čovječanstvu, obitelji i otadžbini. Njegove su riječi.

Pulić preminu u Rimu 24. maja 1.883. Pogreb mu bi doista veličanstven, no još veličanstvenije Dubrovnik primi ostatke svog dičnog sina, koji zbilja zaslužuje vječitu harnost i blagoslov sa strane svakog pravog Dubrovčanina, pošto se on i pri smrti sjeti svog milog zavičaja, te mu ostavi više biljega svoje ljubavi. On, koji je toliko ljubio pokojnog brata Mata, pomorskog kapetana, i koji je dobro znao otkud su naši praoci crpli ono bogatstvo i blagostanje, koje toliko doprinese staroj slavi Dubrovnika, nije mogao a da se ne spomene i moroplovne ili nautične škole, kojoj ostavi obilatu svotu za pripomoć najvaljanijeg siromašnog učenika iz grada ili iz okolice.[1]

Napomenuvši nautičnu školu, koja je, kako ćemo vidjeti izašla iz krila pučke škole, te s njom za više godina stajala pod jednim krovom i upraviteljstvom, na redu je da u kratko razvidimo, kako je bilo u Dubrovniku s nautičnom strukom za doba republike pa čak do 1.852. godine, t. j. do utemeljenja c. kr. nautične škole.

Pod narodnim stijegom sv. Vlaha plovilo je njekada širom cijelog svijeta do 300 dubrovačkih brodova (galijâ)[2], kojim često upravljahu ljudi kao Bobalić, Crijević, Mažibradić, Ohmućević, Pracat i mnogi drugi, te zaslužiše, da im povijest sačuva imena najdocnijem potomstvu na štovanje. Ne da se dakle ni promisliti, da su takovi ljudi samo empiričkim putem doprli do onog stepena stručne vještine, radi koje dubrovačka mornarica bijaše tako na glasu. Ne, tomu se htjelo teoretičnog i praktičnog znanja, kakva su zbilja

[1] Ko bi želio da se opširnije upozna životom i radom ovog pedagoga, nek pročita njegov vjekopis, što u „Pozoru“ br. 120. i 121. godine 1.883. iznese prof. K. grof Vojnović, te br. 19. iste godine od „Slovinca“.

[2] Još godine 782. sagradiše Dubrovčani prvu oružanu galiju. Isp. M. Pucić-Škatić „Povjesnica Dubrovnika“. Zadar, god. 1.856.

naši pomorci mogli crpsti potpuno u svojoj domovini, u tom gnijezdu najboljih mornara, u tom sjemeništu pomorskih kapetana. Za teoretično izobraženje mladih pomoraca nije opstojao doduše nikakav posebni zavod; no toj oskudici znali su doskočiti s jedne ruke naši matematičari svojim znanstvenim knjigama i spravama (vidi I. dio ove gragje str. 29—41), a zdruge opet stariji pomorski kapetani, koji, kako spomenuh u prvom dijelu ove radnje (str. 28.), poučavahu darovitije mladiće u stvarima, što se tiču pomorskog života. Smatram suvišno nabrajati ovdje sve matematično-astronomične knjige sastavljene od naših učenjaka,* koje su mogle doći u prilog mladim pomorcima za njihovo usavršivanje; no u pogledu nautičnih aparata i pomagala, ako možemo vjerovati pismu, što Appendini donosi na str. 41. drugog dijela svojih „Notizie storico-critiche“ i t. d., reklo bi se, da su u Dubrovniku vješti umjetnici napravljali svakovrsnih sprava za astronomička razmatranja, što nam opet drugi Talijanac, Burattini, potvrgjuje veleći, da je mnogo godina prije nego Newton rasprostrani svoj teleskop, Dubrovnik već imao takovu spravu[1].

K nautičnim teorijama ide dakako i poznavanje pojedinih komada i dijela broda, kao što i sve ostalo pomorsko nazivlje[2], koje obuhvaća i meteorologičnu terminologiju, pa sve riječi i izraze, kojima se narod služi pri gragjenju broda, kao što i kada ga imaju porinuti i oputati[3].

* „Era Marino Ghetaldi illustre geometra quando il più dell' Europa incridiva ancora a questo nome, e G. B. Hodierna scriveva d' astronomia sin dal secolo decimosesto.“ Ab. Francesco Ricca.

[1] Vidi, Lioy „Escursione nel cielo“. Milano, god. 1.864.

[2] Za pomorsku nomenklaturu veoma je znamenita pripovijetka, koju pod naslovom „Tužna Jele“ sastavi naš prepošt biskup Mato vitez Vodopić, te knjižica o ribarstvu prof. Zore.

[3] Oputati brod, mettere le sartie a un bastimento, znači privezati čela na brodu.

To su sve naši mladi pomorci mogli vidjeti i naučiti na svomu škaru u Gružu[1] mnogo bolje nego na dragocjenim modelima, kojim su opskrbljene današnje nautičke škole, jer se Dubrovnik od starinâ bavio graditeljstvom brodova, te bi u tu svrhu uvozio drva iz Zahumlja i Bosne. Gospodin Čed. Mijatović našao je u našem arhivu spomenik od god. 1.399. u kome Dubravčani pišu: „Vazda su naši trgovci hodili u Prudu i više Pruda i u Jasenice drva sjekli, i za tozi molimo neka gredu i uzimlju drva kako i prije“[2].

Dalje pripovijeda nam rečeni pisac[3], kako se godine 1.503. uvede u Dubrovnik kroz petnaest dana 1.650 tovara katrana, te prodavalo mješina za 5—5½ groša. Grof Sijerković pak, koji bijaše dubrovačkim ministrom u Francuskoj, u jednom listu Euzebiju Salverteu piše, kako je za doba kralja Karla IX. graditeljstvo brodova u Dubrovniku bilo doprlo do takove savršenosti, da rečeni kralj pozove u svoje zemlje njekoliko naših radnika i bi tako zadovoljan njihovom radnjom, da se sam odluči dati naredbu, kojom svakomu Dubrovčaninu poda pravo na francusko gragjanstvo.

Iz svega toga jasno se vidi, da je Dubrovnik za rana pružao svako srestvo, da se omladina prikladno pripravi za brodarenje. Dapače ne samo u gradu, nego jošte po svijem otocima i po većim selima na moru mogao si naći po kojeg ostarjelog pomorskog kapetana, pod kojim bi se mladići imućnih kuća spremali na more, kao što bi se si-

[1] Škar, tal. squero, mjesto gdje se brodi grade. — Gruž je luka dubrovačka. Znači jošte, zavorra, carico, t j. kamenje (grušje), što brod, kada je prazan, nakrca da se ne izvrati.

[2] Isp. Daničić: Rječ. iz književnih starina srp. str. 471.

[3] Glasnik XXXVII. „Iz studije za istoriju srp. trgovine XIII. i XIV. vijeka“.

romašni momci davali na ribanje. Ta još se i danas u Cavtatu spominju takovi stari kapetani-učitelji, kao njeki Planto, Kazilari i još koji, a i u inostranstvu bilo je Dubrovčana, te su se bavili predavanjem nautičnih prijedmeta. Medju ove ide i pop Krsto Antica, koji pri svršetku prošlog vijeka življaše u Livornu. O njemu u jednom rukopisu, što čuva veleučeni prof. Bogišić nalazi se ova bilješka: „Metodo eccelentissimo inventatato dal prof. di Matematica e Nautica Abbate Antizza Raguseo“. Rukopis uzdrži poučnu gragju za nautiku, a spada u početak ovog stoljeća, kada još kod nas nije bilo štampanih knjiga za odnosnu struku. Preizvrsna metoda, koja se tu pripisuje popu Antici odnosi se na riješenje njekakvog računa za pomorske svrhe.

U svoje vrijeme bavio se poučavanjem nautike u Dubrovniku Joakim Devoulx rodom iz Marsilije, koji umrije 18. decembra 1.838., kad mu je bilo 76 godina.

Najstariji prijedlog za otvor državne nautičke škole nalazim da bi učinjen od upravljatelja Gujine pod br. 34. od školske god. 1.821.—22.; no taj prijedlog ostane na žalost glas vapijućeg u pustinji. Megjutim bi godine 1.826. postavljen za učitelja na glavnoj školi, upravo u IV. razredu (= niža realka) vrijedni risač i matematičar Karlo Weber. On bijaše dovršio nautični odjel na akademiji u Trstu, a to s najsjajnim uspjehom. Zatim uz pripomoć Zinzendorfove zaklade usposobi se za graditeljstvo brodova, a da bi se u toj struci još bolje usavršio, bi poslan (nješto na vladine troškove, a nješto uz pripomoć primljenu od deputacije tršćanske burse) da posjeti glavne luke Italije i južne Francuske, da onamo prouči najnovije sisteme gragjenja brodova na onim škarima. Kako se s puta povrati, zapremi za njeko vrijeme učiteljsku stolicu za graditeljstvo brodova na rečenoj akademiji, a napokon pri-

spije u Dubrovnik. On odmah potakne pretpostavljenu upravu, da prikaže starijoj vlasti neodoljivu potrebu, da se u Dubrovniku zavede javna, državna nautička škola. To uprava zbilja pokuša svojim izvještajem od 8. aprila 1.827. br. 85. Ali stoprv god. 1.835. primi ista uprava nalog da predloži potanko izragjenu osnovu za otvor prvog tečaja nautike, koja se imala pridružiti IV. razredu glavne škole gdje bi učenici nautike bili dužni, da slušaju njeke prijedmete skupa sa učenicima VI. razreda (I. i II. tečaja). U tu svrhu Weber, na ime školske uprave, izradi tu osnovu po kojoj se predlagala ova naučna gragja: 1. Opetovati iz računice, što bi preduzeto u dva tečaja IV. razreda prilagodivši sve vježbe na pomorske potrebe, navlastito čestnike, omjere i razmjere, — dalje, kratak naputak o progresijama kao uvod k logaritmima, a napokon nauka o logaritmima i njihova poraba pri svakovrsnim računima brodarstva.

2. Kratak prijegled geometričnijeh operacija, na koje se oslanja nautička znanost i poraba nautičkijeh sprava, kao što su sjevernica (kompas), sestanat, i t. d. Pravocrtna trigonometrija, kao temelj pri rješavanju šestoro slučajeva plovidbe.

3. Pojmovi iz geografije i kosmografije, no sve opširnije nego u IV. razredu, a uz to astronomične vježbe o zemaljskijem i nebeskijem kolobarima za odregjivanje raznijeh tačaka na zemlji i na nebu; — prividno gibanje sunca u ekliptici, — njegovo dnevno gibanje, — planetarni sustav, — kretanje mjeseca, — njegove mijene i pomrčanje, a to za označenje zlatnog broja i epakte, — doba mjeseca za označenje plime i osjeke odnosno na razne lûke.

4. Nautiku u pravom smislu, koja je imala da obuhvata: peljarstvo (pilotaggio); upotrebu spravâ, koje služe za mjerenje puta, što no prevali brod, pak uputstvo kako

se te sprave prave i popravljaju, te izragjivanje i upotreba idrografičnijeh karata (carte idrografihe piane e ridotte), rješavanje šest raznijeh slučajeva precjenbe (conto stimato) a to računom ili praktičnijem načinom; sakupljanje paroplovbâ (radunamento delle corse); označenje geografične širine s pomoću visine sunca i zvijezdâ; račun o ispravcima promjenljivosti sjevernice (variazioni della bussola); — kako se praktičnijem načinom može iznaći, koji je sahat na brodu, pa odrediti kronometrom zemljopisnu dužinu i označiti geografičnu širinu s pomoću dvijuh sunčanijeh visina izvan podnevnika (determinare la latitudine col mezzo di due altezze del sole fuori del meridiano). Napošljetku način, kojijem da se vodi dnevnik (giornale di bordo).

Navedenu osnovu ne bi bila mogla izvesti sama dva učitelja, što onda predavahu u IV. razredu, te je zato Weberov predlog zahtijevao, da se iznova namjesti i treći nastavnik, kako je bilo i pri otvoru IV. razreda. Nezadovoljan, da je tako sve uredio i najshodnije obrazložio, Weber pridoda svojoj osnovi još i popis knjiga, potrebitog pokućstva i naukovnijeh srestava[1].

Uza svu tu revnost i brigu vlada opet dugo ostavi zaboravljeno pitanje o nautičkoj školi. No Weber ne klonu duhom, te videći da je uzaludno svaku očekivati od starije vlasti, a pun zanosa za nautične struke napokon zamoli, da mu se dozvoli da privatno predaje astronomiju i pomorstvo uz pravo izdavanja pripoznatijeh svjedočaba (godine 1.843.). To lako postignu, te školska uprava c. kr. glavne škole raspisa zasebni oglas, obznanjujući narod o cijelji i koristi nove škole.

Od tada je Weber, dakako preko školske uprave, do-

[1] Ova osnova, napisana vlastitom rukom od vrijednog učitelja, zauzimlje 12 strana hartije srednjeg formata, i čuva se u školskom arhivu u snopiću od 1.834.—35. god. pod br. 386.

stavljao vladi koncem svake godine izvještaj o svojoj radnji. Tako je trajalo do 20. septembra 1.847. godine kad je Weber bio riješen svog službovanja pri c. kr. glavnoj dubrovačkoj školi. Na njegovo mjesto bi postavljen Dubrovčanin Andro Krilanović, koji se po Weberovu primjeru lati takogjer i privatnog predavanja nautičkijeh znanosti po dozvoli i priznanju starije vlasti.

Napokon 16. marta 1.852. godine dogje se do željenog zavedenja c. kr. nautičke škole,[1] koja ostade pridružena nižoj realci i c. kr. glavnoj školi, a za profesora bi postavljen pomorski kapetan Jakob Podić. Nastavni plan bi odobren carskijem riješenjem 26. julija 1.852. Škola je nosila naziv: „Scuola nautica principale“, kao što i slični zavodi u Trstu, Mlecima i na Rijeci senjskoj. Dijelila se na četiri tečaja, a to su:

a) dvogodišnji tečaj (corso biennale), za teoretično-praktičnu spremu kapetenâ i tenenatâ brodova dugoga putovanja (a lungo corso);

b) polugodišnji tečaj za gospodare brodovâ dalekog brodarenja (grande cabotaggio);

c) večernji tečaj za gospodare brodovâ kratkog brodarenja (piccolo cabotaggio);

d) godišnji tečaj za graditelje brodovâ (corso annuale per l' istruzione teorico-pratica dei construttori navali).

Ovaj potonji tečaj bi otvoren tek početkom školske

[1] Još ministarskom odlukom 27. februara 1.850. br. 1061., bilo je odregjeno sve, što se administrativne strane tiče za otvor novog zavoda. Opština je primala od vlade pripomoć od 1.190 for., osim toga bijahu povraćena dobra, koja su njekada pripadala raznijem bratovštinama. Znamenita je u istoj odluci ova tačka: „Quanto riguarda la rendita di fior. 500 circa, che il fondo pel riscatto degli schiavi riceve annualmete dagl' Istituti pii di Ragusa, si riserva l' Eccelse Ministro di fare a suo tempo le corrispondenti comunicazioni relativamente al proposto loro impiego nella scuola nautica.

god. 1.856—57., a za profesora bi imenovan g. Lujo Zamara, koji navlaš objelodani jedan oglas, s namjerom da upozna narod sa koristi i vrijednosti nauke za gradjenje brodova.

No pošto su na veliku našu nesreću parobrodi sve to više počeli susbijati i pritiskivati brodove na jedra, stade propadati i naš gruški škar, pa s toga novo-zavedeni tečaj za gragjevinu brodovâ ne naigje na onaj odziv u narodu, što je bilo željeti a da se tečaj može održati. Tako već 1.860. g. bi ukinuta ta inače veoma znamenita katedra.

Sve do 1.874—75. god. nautička škola ostade združena s nižom realkom, koja megjutim bi 1.872. god. pretvorena u trorazrednu gragjansku školu. Prof. Jakob Podić bi imenovan upravnikom autonomne škole; no pošto se isti malo za tim razbolje, uprava bi opet privremeno povjerena direktoru gragjanske škole, dok napošljetku nautika bi sasvijem ocijepljena od pučke i gragjanske škole (1.876.), te konačno preustrojena na temelju ustanove odobrene carskijem riješenjem 7. augusta 1.879. (Statuto di organizazione).

Pri zaključku ove periode loše sreće po naše školstvo, usilovani smo da ispovjedimo, da je gotovo pola vijeka kod nas vladalo u pogledu nastavnog jezika njekakvo kolebanje, koje bi uzrokom, da je za sve to vrijeme malo koja školska knjiga u narodnom ruhu ugledala svjetla, šta više, poznato je, kako čak do 1.853. godine nije baš nikakva srpska, a do god. 1.862. nikakva čisto hrvatska knjiga iz bečke naklade školskijeh knjiga u Dalmaciju prodana (Isp. Српски далмат. Магазин за год. 1.867.)

Ipak Dubrovnik i u tako nepovoljnijem prilikama ostade vjeran svomu jeziku, koji je jednako gojio i njime se služio u svakoj zgodi. Tako kada se ponovo uvedu filosofičke nauke u našu gimnaziju Martekinova štamparija

izdade knjižicu „Il 19. aprile 1.846.“, u kojoj osim jedne talijanske pjesmice, imaše ih tri, četiri složenijeh na narodnom jeziku, od kojijeh se jedna počinje ovako:

Mudroznanja evo opeta
On svetište tebi otvora
Slavn'jeh Djeda pepeo kreta
Starom Duhu t'jek rastvora.

Dvije godine kasnije izagje u Spljetu (kod Piperate) djelce Dubrovčanina Luke Svilovića „Upravljenje djeci za izreći u pismu svoje misli“, pak od istoga pisca „Kratka povjesnica Dalmacije“, Zagreb 1861. Malo za tijem dični prof. Pero Budmani iznenadi učeni svijet svojom gramatikom od 1.867. godine, koja ako i nije upravo namijenjena djeci i školi, to je opet bitno unaprijedila filologična istraživanja i mnogo je doprinijela temeljitomu izučavanju našeg jezika. Da ovdje i ne nabrajam razne molitvene knjižice za djecu, ni školske programe naše gimnazije[1], napomenut ću samo još „Historijisku geografiju Palestine“, koju sastavi prof. Stjepan Skurla, te bi štampana u Beču 1.873. troškom c. k. prodavaonice školskijeh knjiga.

Opaziti mi je ovdje, da se spomenuti književnici nijesu isključivo bavili samo školskom literaturom, nego je svaki od njih uspješno radio i na polju opšte narodne knjige. I zaista, posve bi slabo sudio o jednom Sviloviću, ko bi uzeo u obzir jedino one dvije školske knjižice, što malo prije spomenuh, pošto je on napisao mnoštvo drugijeh stvari što na latinskome, što na talijanskome, a navlastito i na narodnom jeziku, koga se on, premda pitomac stare škole, lati najprvi, a za tim poučavaše i druge na istome jeziku.

[1] Vrijedno je ipak spomenuti program 1.850.—51. godine, u kom O. Tomo Tvrtka složi u pjesmi istoriju naše gimnazije: „Ragusa de historia sui gymnasii“.

*

U Svilovića bi imao svaki mladi učitelj držati uprte oči, kaonoti u čovjeka, koji se s gvozdenom voljom i rijetkom ustrajnošću znao uspeti od skromnog narodnog učitelja (U Budvi, 1.831. god.) do upravnika više c. k. gimnazije (u Spljetu god. 1.865.—1.868.)[1].

I naš dobro poznati pjesnik, pop Antun Kazali bio je za njeko vrijeme namješten kao učitelj osnovne škole (u Stonu). U osnovnoj su školi takogjer predavali za više godina i učeni kanonici, vitez Antun Kopanica i dum Ivan Stojanović. Pučki je učitelj i Baldo Kosić, direktor gradskog muzeja, poznat ne samo kao odlični kaligraf i crtač, već i kao revan prirodnjak. Narodni je učitelj i Vido Vuletić-Vukasović, čija arheologična istraživanja mnogo unaprijediše staroslovensku epigrafiju. Za osnovnu su školu radili dr. Miho Klaić, bivši prof. i c. k. školski pokrajinski nadzornik, te prof. Pero Budmani, bivši c. k. kotarski školski nadzornik, mjesto, koje danas čestito pokriva prof. Luka Zore.

Osim ove lijepe kite odličnijeh dubrovačkijeh školnika i učenjaka, bilo ih je u zadnje doba, a ima ih hvala Bogu i danas, koji se i po tugjijem zemljama bave nastavom, kao što pok. Medo Pučić[2], dr. Valtasar Bogišić[3], Vlaho Bogdan[4], Ivan Gjaja[5] i Petar Doderlein[6].

[1] Potpuni rad ovog odličnog nastavnika i književnika vidi u knjižici kanonika Andra Alibranti: „Sulla vita e sugli scritti di Luca Svilović“; Ragusa, 1888. (str. 1—79.).

[2] Vaspitatelj bivšeg kralja Srbije, Milana I.

[3] Profesor ruske universe u Odesi.

[4] Rogjen u Dubrovniku 13. febr. 1843., filolog i vaspitatelj u Dvoru velikog vojvode Toskane, a za tim registrator kod istog dvora.

[5] Bio je profesor Biogradske gimnazije, za tim načelnik ministarstva prosvjete i crkvenijeh poslova, a sada ministar unutrašnjijeh poslova i držav. savjetnik.

[6] Profesor universe u Palermu.

IV.

«Grazie al progressivo sviluppo del principio di nazionalità, su cui aspirano di ricostruirsi le società europee, lo studio della propria lingua é divenuto per ogni dove uno dei più sentiti bisogni della giovine generazione, e l' espressione più efficace di esso principio.»

Vicenzo De-Castro.

Od god. 1.875. do danas.

Novi školski zakoni. — Ukinuće nagrada i semestralnijeh ispita. — Mjesna školska vijeća. — Pohod Njegova Veličanstva Cara Franja Josipa I. — Materinski jezik zavlada u osnovnoj školi. — Prva kotarska i četvrta pokrajinska konferencija. — Nastavni plan i školske knjige. — Školski dobrotvori i razne zaklade. — Školski muzej.

Bilo je negdje u septembru mjesecu 1.867. godine kad se u Beču sastade ogromni broj (blizu 2000) pučkijeh učitelja na prvu opštu austrijansku konferenciju. Pri istoj je učestvovao i jedan Dubrovčanin, koga malo za tijem starješine izabraše za upravnika naše c. k. glavne škole i spojenijeh zavoda.

Novi upravnik dadé se odmah na to da postepeno uvede zgodniju metodu poučavanja u svijem granama osnovne nastave i da krči put mnogijem drugijem korisnijem reformama. Njegovoj zauzetosti dogju u susret i novi školski zakoni, što od 1.869. godine ugju u krepost za cijelu Dalmaciju.

Na temelju istijeh naša c. k. glavna škola premetnu se u četverorazrednu osnovnu, niža realka u trorazrednu gragjansku (god. 1.872.) ostavši obadvije škole pod istom upravom, dok c. k. nautička škola bi sasvijem ocijepljena od spomenutijeh učionica, te, kako smo vidjeli, postade samostalnijem zavodom.

Ti novi zakoni odstraniše doduše mnoge ostatke stare škole, kao što bijaše ono mehanično učenje na pamet, diktovanje, tjelesne kazne, pak ono čestokrat nemoralno dijeljenje nagrada, te oni semestralni ispiti, koji su ponajviše služili taštijem dušama za njekakvu paradu, gdje je izgledalo kao da se učitelj i učenici takme ko će bolje sipljati pepela u oči onoj dvojici, trojici, što su se na tu muku, bilo iz dužnosti, bilo iz znatiželjnosti, izložila.[1]

Te i druge promjene, a naročito materijalno poboljšanje učiteljskog staleža, bijahu uzrokom da osnovna obuka zače znatno napredovati, čime se i ugled škole mnogo podignu.

No još je uvijek ostajalo mnogo truleža, što se i do danas nije moglo sve odstraniti[2]; ali već mjeseca jula god. 1.870. stanu razvijati svoju djelatnost mjesna školska vijeća. Nove se škole otvoraju po selima, tamo i amo pomaljaju školske knjižnice[3], a na saboru naši zastupnici nastavljaju borbu za konačno ponarogjenje osnovne škole. Materinski jezik bio je u istinu već istisnuo tugju knjigu iz pučke škole; ali se još jednako sve zvanično dopisivanje

[1] Milo mi je ovdje navesti njekoliko riječi pok. Tommasea da se vidi, kako je ovaj rijetki um mislio o nagradama i školskijem ispitima. On dakle u prvoj knjizi svojijeh spisa „Il secondo esilio" veli: „Dico che i premii, come vanità nel doppio senso della parola, vanno da tutte le scuole aboliti. E similmente è da dare men peso a un' altra istituzione a cui troppo già se n' é dato; agli esami. I quali é provato oramai che non provano nulla; che consumano in ripetizioni infruttuose quasi il terzo dell' anno; che si riducono a rappresentazione bugiarda; che aggravano la memoria d' un peso molesto, e la sforzano quasi per moto di naturale repulsione a liberarsene al più presto, dimenticare le cose imparate per forza e per pompa".

[2] To me upravo potaknu da u časopisu „Il Nazionale" od godine 1.871. br. 22. pod pseudonimom „Un maestro elementare" napisah podulji, uvodni članak, u kom sam nastojao da vjerno naertam ondašnje stanje osnovne nastave u cijeloj pokrajini.

[3] Vidi „Objavitelj Dalmatinski" br. 69. god. 1.872.

vodilo jedíno na talijanskom jeziku. Dok napokon i nama zora puče; prispije nezaboravni dan 30. aprila 1.875., koji će u našoj školskoj istoriji ostati zlatnijem slovima zabilježen na vječitu spomen i harnost najdocnijeg potomstva. Tog čestitog dana naš premilostivi car i kralj Franjo Josip I. počasti Svojim pohodom sve nastavne zavode; no samo osnovnoj školi izvoli izkazati rijetku čast, te zamoljen od dotičnog upravnika, da bi se udostojao zabilježiti štogod u školski album, onom dobrotom i viteškom prijaznošću, koje ga odlikuju, lati se pera, te sopstvenom rukom zabilježi Svoje slavno ime na našem jeziku, pripoznajući tim velikodušnijem činom, koliko cijeni i štuje jezik našeg Gundulića, onaj jezik, koji se od trinaest vjekova čist i krepak sačuvao u ovoj oazi slavenske kulture, izmegju svakovrsnijeh zapreka tugjinstva, jezik koji se diči svojom pedagogijom, davnom kao što su davne klisurine na kojijem Dubrovnik počiva[2].

[2] Ovom sretnom prigodom dvorski savjetnik Pavao Rešetar, kao predsjednik kotarskog školskog vijeća sastav ove kitice:

Unuci su, Care, ovo
Glasovitog Dubrovnika,
Koji svegj je bio dika
Svim te slavsko slove slovo.
Do nebesa oni uzdižu
Vetraniće, Gunduliće,
Palmotiće i Gjorgjiće,
I pohlepom samo ih stižu.
Sva njih' pomnja jest učenje,
I po stopam njima iti;
Znanje, vr'jednost i poštenje
Pradjedova posvojiti.
Dal' kako ćeš da to biva
A da sjaj ih Tvoj ne nudi?
Ti uzdarje svegj im budi,
Ti im dakle nada živa.

Od tog znamenitog doba čisto narodni osjećaj stane se širiti skoro po svijem našijem nastavnijem zavodima. Oduševljenijem marom roditelji šalju djecu u školu, a djeca hrle dragovoljno k onome mjestu, gdje im se materinskijem jezikom dolazi u susret. I sami nastavnici takme se koji će bolje. Oni se dogovaraju, oni raspravljaju i pišu na narodnom jeziku, te njihovom složnom sudjelovanju ima se prepisati i onaj mahom narodni karakter i familijarni duh, kojijem su se odlikovale prve učiteljske konferencije dubrovačkog kotara.

Održavanje takovijeh učiteljskijeh sastanaka bijaše propisano još ministarskijem raspisom od 31. januara godine 1.853.; no u Dubrovniku se nijesu nigda držali, i ako je godine 1.858. već bio rasposlan i dotični dnevni red, te i dan (20. septembra) odregjen. Prva kotarska konferencija bi držana u Dubrovniku pod presjedništvom veleučenog Pera Budmania 16. septembra 1.872. Kasnije se nastojalo, da se takovi sastanci drže i po većijem mjestima kotara, da bi se tako svi učitelji upoznali topografično-etnografičnijem razlikama cijeloga kotara, kao što i pravijem potrebama pojedinijeh škola. Zato godine 1.880. konferencija se držala na ostrvu Lopudu, koji se mnogo ističe u istoriji dubrovačke republike[1]. Mislilo se redom prenositi kotarsku konferenciju u Ston, Cavtat, Šipan i dr.; no tomu se oprijeći starija vlast, i tako su se sve dalje konferencije držale isključivo u Dubrovniku. Raspravljalo bi se obično po koje pitanje iz antropologije i iz praktične pedagogije. Tako n. pr. dnevni red konferencije za god. 1.877.—78. izmegju ostalijeh pitanja, nosio je i ova:

a) Do kojijeh granica ima biti vježbanje pameti u

[1] Vidi moju monografiju: „Cenni sull' isola di Mezzo“ u Manuale del regno di Dalmazia per l' anno 1.874. di Luigi Maschek.

osnovnoj školi, i kako da učitelj postupa pri odgajanju te moći;

b) kako može osnovna škola imati utjecaja na razvitak estetičnog čustva u djeci;

c) kako bi se moglo uvesti jedno te isto gramatičko nazivlje u sve škole ovoga kotara, i koje bi bilo najtačnije.

Spomenuta konferencija na Lopudu bavila se navlastito o pitanju: „Bi li mogla škola u primorskijem krajevima pristojno pripravljati na pomorski život i kako to“. Vrijedno je još spomenuti kako su s prvijem kotarskijem sastancima bila spojena i uzor predavanja (praktična predavanja) s učenicima ovog il onog razreda, a često se priregjivaše i mala izložba učeničkijeh radnja i manje poznatijeh učila.

Za takovu izložbu dubrovački se kotar odlikovao prigodom treće pokrajinske konferencije, koja se držala u Spljetu 26.—29. septembra 1.881., te visoka školska vlast nagradi ondašnjeg kotarskog nadzornika sa pedeset for. za brigu, koju isti bijaše uložio personalnijem svojijem utjecajem, da rečena izložba ispane što bolje i u čisto školskom smislu uregjena. Kad se pak 18.—22. rujna 1.888. godine sakupiše u Dubrovniku izaslanici svijeh kotara na četvrtu pokrajinsku konferenciju, uprava naše gragjanske škole priredi zasebnu istoričnu izložbu, na koju bijahu iznesene mnoge starine bivše republike, kao razne listine, povelje, zbirka novaca, rukopisi i štampane knjige, koje su se negda upotrebljavale u školama grada Dubrovnika. I ako je ova izložba bila samo od relativne važnosti za osnovno školstvo, ipak su je sakupljeni članovi konferencije sasvim rado razgledali, a svoju joj pažnju obratiše i poznati učenjaci prof. Frano Bulić i dr. Leskien, koji se slučajno onijeh dana desiše u Dubrovniku. Ali je rad četvrte konferencije od prevelike znamenitosti, pošto ištijem bi-

udaren pravac zdravijemu uregjenju nauke preinakom nastavne osnove. Sve do godine 1.869. kod nas se poučavalo na temelju nepotpune osnove, koja bi saopštena ministarskijem raspisom od 23. marta 1.855., a uvedena u naše škole početkom 1.856.—1.857. škols. god. Za njom dogje i naredba 12. julija 1.869.; no ni ova, ni ona nije sadržavala pravi i tačni plan nastave za pučke škole, već jedino njeka uputstva o pravcu i cijelji pojedinijeh grana nastave. Kasnije ugje u krepost naredba 20. augusta 1.870. kojom bi izdat školski i nastavni red za opšte pučke škole, pa i tu propisi o poučavanju pojedinijeh predmeta ne bijahu tako svestrano i potanko izvedeni, da bi mogli učiteljima služiti kao stalan i pouzdan luč, koji bi im rasvijetlio stazu, po kojoj se mogu slobodno kretati u svome radu.

Vidjeli smo, kako 1.872. godine naša niža realka bi pretvorena u gragjansku školu. To bijaše prva škola te vrste u pokrajini, te se isprva vladala po osnovi, koju sastavi ista uprava škole, a starija vlast odobri. Dok napokon (1.879. g.) vrijedni pokrajinski nadzornik, pok. Bakotić, izdade opsežnu knjigu, u koju sabra i sastavi osnove za svaku ruku osnovnijeh škola. No kako svako čovječje djelo sadrži po koji nedostatak, te se može popravljati i usavršivati, tako i Bakotićeve osnove, kao što već spomenuh, bijahu pregledane i popravljene od četvrte zemaljske konferencije u Dubrovniku.

Prema novoj osnovi valjalo je preustrojiti i školske knjige, a pri tome poslu sudjelovahu izmegju ostalijeh i učitelji Antun Kriletić i Miho Zglav, obadva sinovi drevnog Dubrovnika. Čak kad se 1.884. god. pokrenu u Zadru prvi pedagogični list „Zora“ opet susretamo Miha Zglava, za njeko vrijeme, gdje radi uz dičnog prof. Danila, kao urednik tog stručnog lista, u kom je i učitelj ispod Srgja mnogo šta napisao.

U broj školske literature ove perijode pripada takogjer i „Prvi program c. k. ženske učiteljske škole u Dubrovniku, koncem škols. god. 1.884.—85.“, gdje se nalazi rasprava: Zorna obuka u I. škols. godini jednorazredne pučke učionice, od nadučitelja Gjura Devića, te crtice iz desetgodišnjeg ljetopisa c. k. ženskog učiteljišta i c. k. ženske vježbaonice u Dubrovniku. Osim toga imamo još ova djela napisana od veleuč. prof. Antuna Vučetića, bivšeg c. k. škols. nadzornika za Spljetski kotar:

a) „Pedagogično-didaktičke opaske“, stoje u programu c. k. više Dubrovačke gimnazije za godinu 1.877.—78.;

b) Razgovorna slovnica talijanska u Dubrovniku 1.880.;

c) „Misli o pregledbi naukovnih osnova pučkih učionica dalmatinskih“; Spljet, 1.888.

d) Geografsko crtanje, stoji u programu c. k. velikoga državnoga gimnazija u Dubrovniku za školsku godinu 1.890.—91.

Kao radosni pojav potonjih vremena, milo mi je, što pri svršetku ove radnje mogu zabilježiti njeku veću zauzetost za školske stvari sa strane odličnijeh gragjana. Najprvi, koji svojom darežljivošću pruži milostivu ruku siromašnoj dječici, bi časni vitez Niko Amerling, dubrovački trgovac u Aleksandriji. Ovaj pravi rodoljub i dobrotvorac darova našoj opštini lijepu svotu, da bi se po primjeru drugijeh gradova i u Dubrovniku otvorilo javno zabavište (asilo infantile). U tu svrhu mjeseca jula 1.876. god. sastavi se zasebni odbor, komu bijaše nalog da izradi dotičnu osnovu i da je zajedno s proračunom potrebitijeh trošaka prikaže opštini. Ipak do danas taj se korisni zavod nije žalibože još otvorio, jer se nije sakupila onolika svota no-

vaca, kolika bi se htjela da se oživotvori lijepi domišljaj g. Amerlinga.

Kad na proslavu pira Njeg. Visosti pok. carevića Rudolfa i Njez. Vis. knjeginje Stefanije, bi od mjesnog školskog vijeća utemeljena zaklada za pomaganje siromašnijeh pučkijeh učenika u Dubrovniku (10. maja 1.881.), pokoj. dr. Ivo Rubricius bi jednoglasno izabran za blagajnika iste. Svojom poznatom darežljivosti on najviše doprinese, da je tek utemeljena zaklada u brzo ponarasla do lijepe glavnice. Rubricius se u više prigoda sjeti dobrotvorne ove fundacije, pa i po smrti joj ostavi priličnu svotu na dar.

A šta da rečem o pok. Božu Boškoviću? Ovaj vrijedni trgovac i rijetki rodoljub videći žalosnim srcem. kako se usprkos zakona o obavezi školskog hogjenja, ipak mnoga djeca skitaju i dangube tumareći po ulicam, ostavi našoj opštini deset hiljada for. u državnijem obveznicama na korist te nesretne i napola izgubljene djece bez razlike vjere. Korist toga novca ima se upotrebiti u namještanje raspuštenijeh skitača kod gradskijeh radnika, ili u spremanje na more, ili inače. Žarko srce ovog Dubrovčanina snovalo je već odavna zavedenje zasebne škole za žensku djecu pravoslavne vjeroispovijedi. Ali ga nemila smrt pokosi prije nego je mogao da u djelo postavi tu plemenitu ideju. Ipak našljednici njegovi, sestra mu Marija, žena Teodora i brat Niko, u namjeri da ispune živu želju pokojnikovu, te da mu ime za uvijek proslave, osnovaše žensku jednorazrednu školu (3. novembra 1.879.) pod imenom: „Zaklada Boža Boškovića“, za koju cijelj pokloniše obilatu glavnicu od drugijeh deset hiljada for.

Megjutim i muška pravoslavna, zakladna škola bi shodnije uregjena na temelju zasebnog pravilnika, koji bi odobren (17. maja 1.883.) od školske zemaljske vlasti. Školi je naslov: Pravoslavna, srpska muška zakladna škola,

a cijelj joj je, da se djeca usavršavaju u srpskom jeziku sa ćirilovicom i pravopisu, u vjeronauku i crkvenom pojanju uz zahtjeve §. 70. zakona 14. maja 1.869.

Učitelj ima biti pravoslavni Srbin, usposobljen za učiteljstvo u Čislitavi i austrijanski državnik; ali natjecatelji svećeničkog čina imaju prednost.

Školom vlada odbor od tri lica. Odbor otvora natječaj, imenuje i plaća učitelja, izdaje račun svake godine, nastoji o marljivom pohagjanju škole, pazi na ponašanje učitelja i učenika izvan škole. Skup utemeljača bira svako tri godine novi odbor i pregleda račune prošlijeh godina, mijenja i potvrgjuje školski pravilnik.

Izmegju korisnijeh zavedenja, koja su nikla iz privatne zauzetosti imamo uvrstiti i školski muzej, utemeljen 2. decembra 1.888. u proslavu četrdesetgodišnjice Nj. v. cara i kralja Franja Josipa I. Cijelj tog muzeja jest sabirati školske starine, kao što su njekadašnje školske knjige, pregledalice za pisanje i crtanje, stare zemljopisne karte i armilarne kruglje, pak rukopisni prigodni govori, naredbe i zakoni za škole, slike odličnijeh pedagoga itd.

Ovaj muzej nema nikakve zasebne zaklade, te se utemeljio, postoji i napreduje samijem poklonima privatnijeh lica.

Iz svega onoga, što smo dovle vidjeli, ne da se poreći, da i današnji Dubrovnik nije dobro opskrbljen nastavnijem zavodima, izmegju kojijeh velika gimnazija, nautička škola i žensko učiteljište idu u red državnijeh zavoda, dok gragjanska škola, kao što i sve osnovne po kotaru, uzdržavaju se iz zemaljske školske zaklade. Pitomci biskupskog sjemeništa pohagjaju c. k. gimnaziju, a za one mladiće, koji hoće da zagrle red sv. Dominika ili sv. Franja, opstoje zasebni unutrašnji zavodi u obadva mana-

stira. Privatna ženska škola kod milosrdnijeh sestara skrbi se za višu uljudnost djevojčica, te se dijeli na šestrazrednu osnovnu školu s pensijonatom, i na sirotište.[1]

Pravoslavna pak djeca imaju fondacijonalne jednorazredne škole toliko za muškarce, koliko i za ženske.

Šegrti i kalfe vježbaju se u obrtničkom crtanju u praznično-nedjeljnom tečaju na gragjanskoj školi, a za poljodjelski stališ postoji lijepi zavod u Gružu, sva je pak nada, da će se do brzo otvoriti trgovačka škola i Frebelijanska bašta.

Tako će se u pogledu školskijeh zavoda Dubrovnik moći do brzo takmiti sa mnogo većijem i bogatijem gradovima, a dao Bog, da razni ti zavodi postanu izvorom takova znanja i kreposti, da ga novom slavom nakićena, uzdignu do vrhunca prosvjetnog vijeka, te da opet miran i slobodan bude živjeti.

„Slavan svijetu, nebu ugodan“.

[1] Svršetkom školske godine 1.888.—89. Dubrovnik je imao jednu gragjansku školu, a u cijelom kotaru bilo je 15 osnovnijeh škola za mušku djecu, 5 za žensku, 9 mješovitijeh a 3 pomoćne škole; svega 32 javne škole.

Privatnijeh: 2 za ženske, 1 za muške.

Godišnji doprinos općine za škole grada iznosi fr. 3680. 50 n. osim toga općina plaća u isto ime godišnji dohodak glavnice u državnijem obveznicam od ukupnijeh f. 4.050 dobivenijeh ukinućem svjetovnijeh bratovština, sa fr. 170.10 dakle skupa fr. 3.850.50, Gruž fr. 332.50, Postranje fr. 210, Mandaljena fr. 157.50, Mlini fr. 120, Brgat fr. 137.60. Cijela općina skupa fr. 4.807.60.

Prilozi i isprave.

Prilozi k I. poglavlju.

I.

N. 876. Li 13. Maggio 1.808

Il Sig. Generale di divisione in virtù delle facoltá impartitegli da S. E. Il Sig. Gle. in Capo Marmont per rimunerare il R. P. Gioachimo Stulli de' Minori Osservanti Autore benemerito del Dizionario Italiano, Illirico, Latino, che verrá messo alle stampe dietro gli Ordini di S. E. Il Gen. le in Capo ordina quanto segue.

1.

Il sud. Pre. Stulli averà Ducati Cento di regalo per una volta tanto e di D. trecento di appuntamento all' anno vita sua durante.

2.

Il med. dovrà percepire mensualmente l' importo del sud. Appuntamento come gli altri Salariati dalla Cassa Publ. in ragione di d. somma all' anno.

Clauzel Garagnin.

II.

Le Général en Chef voulant completter l' Organisation provisoire du pays de Ragusé et former les etablissemens de bienfaisance et d' utílité publique necessaires et conformes aux intentions paternelles de Sa Majestè l' Empereur Napoleon

Ordonne ée qui suit.

Ommisis.

Titre 3.

Etablissements publiqués.

Ommissis.

Art. 20. Il sera établi un Lycée on seront enseignés les langues illirique, francaise, italienne, et latine, et les principes de la lângue greique, l' histoire, la géografie, la philosophie, la logique, la géometrie et les principes de l' Algebre, de Phisique et d' astronomie.

Art 21. Le Directeur du Lyceè, et les Professeurs serant pris parmi les Péres des Écoles Pies.

Art 22. Le Lycèe sera doté en biens fonds d' un revenu de quatorze milles Ducats pris sur les biens des Convents supprimès, et il sera emloyé a sen etablissament la Maison Religieuse de. de S. Pierre, il percevra en autre de la bonfrairie des Antoniens les revenus délégues par le Testateur Classi, et qui avaient été affeités á l' instrution publique.

Art 23. Il sera crée aux dépenses de la dotation dix bourses entieres, et dix demi bourses, et il sera recu autant de pensionnaires qu' il i enprésentera a la charge par leurs Parents de payer la somme de huit cents piastres.

Ommissis.

An quartier général a Raguse, le 31. Mai 1.808.

Per copia conforme
Tromba m. p.

Le général en Chef
Marmont m. p.

III.

N. 37. Li 19. Marzo 1.808.

A tenore di una determinazione confermata da S. E. Il Sig. Gle. di Divisione Clauzel mi credo in dovere d' informarla Sig. che il di lei Onorario solito le sarà sodisfatto per saldo per tutto il pros. vent. Mese di Aprile e che dal pmo. Maggio Le si accorda il Congedo e Ella rimane in Libertà di andar fuori, o restar a Ragusa a di lei piacimento. Volendo rimaner qui sarà a portata di esercitare la sua professione di Avvocato presso i Tribunali di Ragusa.

Profitto di questa occasione per assicurarla dei sentimenti della mia distinta stima e considerazione.

Garagnin.

IV.

Iz pisma N. P. vojvode Dubrovnika, 20. dekembra 1.808.

Ommissis.

Je suis fort satisfait de l' ouverture du Lycée; je desire que cet établissem. reçoive toutes les améliorations dont il est susceptible, et que les travaux que la maison pourrait encore éxiger, pour établir les salles d' instruction soient faites le plutôt possible, si les dépenses qu' ils exigérant n' excèdent pas nos facultés.

Je vous engage à désigner le plus promtement possible, les biens qui doivent servir á la dotation du Lycée afin que son sort soit complétement assuré.

Mon intention est di faire cadeau an Lycée du portrait de l' Empereur; je vous prie lorsqu' il sera arrivé à Raguse de le faire placer dans le lieu le plus convenable et avec appareil.

Je vous prie de témoigiur à M. L' Abbé Zamagna et à M. Appendini, toute la satisfaction que J' épronoe de leur zêle pour le succès de cet établissement.

Ommissis

Le Général en Chef
(Signé) Duc de Raguse.

V.

N. 2220. Copia.

Regno d' Italia

Ragusa li 7. Settembre 1.808.

L' amministratore Generale di Ragusa e Cattaro al Padre Rettore del Liceo di Ragusa.

A tenore delle benefiche disposizioni di S. E. il Sig. General in Capo contenute nel di lui Decreto di Organizzazione dei 31. Maggio pass. il Liceo dev' essere dotato di beni fondi di una rendita di quatordici Mila ducati ritratti dai beni dei Conventi soppressi.

La stima di tutte le possessioni poste nell' Isola di Giuppana di attinenza delli due monasteri di S. Maria e S. Chiara ammonta a ducati 71.349, come si osserva dall' acclusa Copia Conforme, che mi fù rimessa dagli amministratori di sud. Beni, i quali Beni raguagliati a $3^1/_2$ per $^1/_0$ si calcola, che il frutto ascende a ducati 2.497. A conto dei beni fondi che appartengono per lo Stabilimento del' Liceo con Consenso del Sig. Generale di Divisione Clauzel, io ho il piacere di rimettere in Vostra Amministrazione i sud. Beni e mi riservo, in appresso di consegnarvi degli altri di ragione dei soppressi Monasteri.

Gli Amministratori ne sono stati da me prevenuti di più non ingerirsi, essendo devoluta da quest' oggi a Voi l' Amministrazione interamente.

Ho il piacere di salutarvi con distinta stima e Considerazione.

P. Garagnin.
G. Tromba Seg. Gle.
Francesco M. Appendini,
Rettore delle Scuole Pie Prefetto del Ginnasio.

VI.

Modéle du Certificat.
Provinces d' Illyrie

Lycée de Raguse

Nous soussignés, faisons foi, et declarons que le Sieur ... Éléve du Lycée de Raguse, a subí les Examens généraux dela Classe . . . et qu' il a obtenu.

En Foi de quoi, on lui delivre le présent Certificat muní da Secau du Lycée.

Le Régent du Lycée de Raguse.

Les Professeurs. Le Chancelier du Lycée de Raguse.

VII.

Izvadak iz lista br. 308. vrhovnog nadzornika javne nastave.

dd. à Laybach le 28. Novembre 1.810.

. . . „Quanto al Liceo, sono pienamente contento di quanto si è fatto, e bisogna abbandonarsi intieramente alla prudenza e abilità del Sig. Abbate Zamagna, che io stimo e venero altamente. Non voglio altro da lui, se non che eserciti la sua sopraveglianza anche sul Ginnasio di Cattaro, ed a quest' oggetto S. E. il Sig. Maresciallo gli scriverà direttamente come egli desidera".

L' Isp. G. di Pubbl. Istruz.
R. Zelli.

VIII.

„I Padri delle Scuole Pie, Professori del Liceo hanno dato un saggio accademico giorni passati, ove con somma mia soddisfazione ho avuto occasione di rimarcare il gran profitto dei giovini fatto sotto l eccellente direzione di questi Padri tanto benemeriti sotto qualunque Rapporto. I Professori della Lingua Francese e del disegno hanno egualmente mostrato pubblicamente i progressi della Gioventú, e devo significarle Sig. Segret. Generale, che tanto il Sig. Generale Comand., quanto io, e tutta l' udienza numerosa, composta di Militari e di Civili siamo rimasti soddisfattissimi nel vedere il profitto immenso de' giovani che hanno fatto nei loro studj. Cio Ella potrà riseontrare dai fogli annessi ecc.“

Iz izvještaja 9. septembra 1.810. što ga administrator Garagnin dostavi općemu sekretaru Ilirije i općemu censoru.

IX.

Provinces Censure générale
D' Illyrie a Laybàch l 24. Septembre 1.810.
N. 128. B. Benincasa
Censor Generale delle Provincie Illiriche
Al Sig. Cav. Garagnin, Amministrator
Generale di Ragusa e Cattaro.

Ho ricevuto la preg. Sua 9. 7bre 2.826, e le annesse stampe, documento e monumento insieme dei distinti talenti di codesta gioventù e delle lodevoli cure dei benemeriti istitutori, che ne formano l' educazione sotto gli auspicj e la vigilanza dell' Egregio Sig. Amministratore Generale.

Ella ha tutta la ragione, unitamente a quei che la secondano, di compiacersene, e le protesto d' aver con sincerissimo sentimento internamente applaudito ai maestri e agli scolari, leggendo i loro saggi.

Non solo per dovere, ma per una deliziosa effusione di animo renderó sollennissima testimonianza a S. E. il Sig. Maresciallo Duca del valore e merito degli uni, e del profitto degli altri. e son ben certo ch' egli proverà una dolce soddisfazione nel vedere così felice l' esito delle paterne sue beneficenze a favore di codesto si prospero stabilimento.

Accolga intanto il Sig. Amministratore Generale le ingenue proteste della perfettissima mia stima e distintissima considerazione.

B. Benincasa Cens. Genle.

(Nalazi se u arhivu pod br. 3.085 sveska od g. 1.810.)

X.

N 1.979. Li 28. maggio 1.810.

. . . . . . Prima di tutto io mi faccio un dovere di presentarle le mie felicitazioni per questo importante posto conferitole da S. E. il Governat. Gen. conoscitore perfetto del di lei merito. Mi rallegro altresí cogli abitanti dell' Illirio che hanno ora il bene di avere un Ispettore saggio ed illuminato, il quale coi suoi lumi e cognizioni cercherà tutti i mezzi per ridurre l' Istruzione Pubbl. al' l' ultimo grado di perfezione.

Mercè le saviissime misure e provide disposizioni di S. E. il Gov. la Provincia di Ragusa si lusinga di arrivare un giorno a questo scopo. Due anni addietro istituí egli un Liceo-Convitto sotto la ispezione del P. D. Bernardo Zamagna Uomo Benemerito nella Republ. Letteraria, assicuró la rendita in Beni fondi e devo accertarla Sig. Ispettore Generale dei felicissimi risultati di questo benefico stabilimento. Lo zelo, attività, ed attaccamento dei P. P. delle Scuole Pie corrisponde a quella aspettativa, che si ebbe costantemente della loro Religione, e fra molti benefizj che S. E. si è degnata di fare a questa Provincia si è quello dell' istituzione del sud. Liceo, che assicura l' educazione Civile, Morale e Letteraria.

Io mi faccio un dovere di accluderle per Copia conforme l' Articolo relativo dell' istruzione di S. E., il Regolamento a stampa, i nomi dei Professori e Maestri il tutto secondo le generose disposizioni di S. E. il Gover. Gen.

Oltre il Liceo, nel quale in fuori dei Scolari per Cento venti in circa che frequentano con massimo profitto

le Scuole, sono stati fin ora dal Governo ricevuti quindeci Convittori cioè dieci a tutte spese dal Governo, tre a mezza spesa, e due altri a spese loro particolari. S. E. Il Gov. Generale destinó a spese del Governo un posto al figlio del Med. Citry Capit. del 79 Regg. di linea e mi partecipò per mezzo del Sig. Broglie Seg. del Governo dell' Illirio il Decreto col suo rispett. Dispaccio dei 17 Feb. pass. Essendo peró occupati i dieci posti a tntte spese mi feci un dovere di prevenire il Sig. Segret. domandando per mezzo suo le istruzioni da S. E. se in tal caso sarebbe persuaso, che dei 7 posti rimanenti tuttora vacui a mezze spese due di posti facessero l' effetto di uno a tutte spese del Governo. Io fin' ora non ebbi alcun riscontro, e attendo le autorevoli di lui disposizioni. Si trovano pure tre Scuole Elementari nella Provincia. Una a Sabioncello, il 2°. a Stagno, il terzo a Ragusa Vecchia. Questi colla pensione di un Ducato Raguseo al giorno per ciascuno hanno l' incarico d' insegnare a leggere e scrivere, e l' aritmetica a quella Gioventú, che ridotta a uno stato miserabile non avrebbe mezzi di apprendere assolutamente senza questa munificenza del Governo. Per la Provincia di Ragusi sta sicura Sig. Ispettore Generale sarebbe desiderabile che l' istruzione Pubb. continui col sistema incominciato con tanta lode e vantaggio osservandole però, che sarebbe da bramare solamente un Istruttore della Morale per i Religiosi in generale, come altresí un Professore di Legge per quelli che volessero applicare al Foro. Sotto il passato Governo vi fu assegnamento per il primo che cessò alla soppressione dell' Ex Senato. Nulla di meno vi sarebbero qui dei soggetti abili ed istrutti che potrebbero disimpegnarsi con onore quando ne avessero discreto onorario.

Relativamente al secondo è indispensabile che sia un fuorestiero, poichè, il foro di Ragusa si regola tuttora

colle Leggi dell' antico Governo, e in fuori delle Leggi patrie nessuno fin' ora si è applicato allo studio del Gran Libro, cioé il Codice Napoleone. Colla istituzione di queste due Cattedre, e coll' assegnare ai Professori un conveniente assegnamento non avrebbero da desiderare dippiù relativamente gli abitanti della Provincia di Ragusa.

In quanto alla Provincia di Cattaro l' istruzione è si mancante, che converebbe cominciare dalle fondamenta l' Edifizio . . . . .

Izvagjeno iz izvještaja, što ga administrator Garanjin dostavi vrhovnomu nadzorniku Rafu Zelli.

XI.

Natpis koji se nalazio vrh knjižnice liceja:

Anno . VI. Imperii . Napoleonis . Magni
Augustus , Marmontius . Rhacusae . Dux
Hujus . Lycaei . Institutor
Ad . Praeceptorum . Juventutisque . Commodum
Huc . Bibliothecam . Transferri . Jussit
Curantibus . Praestantissimis . Viris
Bertrando . Closelio . Et Dominico . Garagnino
De . Ordine . Scholarum . Piarum
Et . Litterarum . Amplificatione
Optime . Meritis

XII.

Govor

Presvjetloga Brnje Gjamanjića (Zamanje) glavnog nadzornika dubrovačkog liceja, rečen dne 2. prosinca 1.808. prigodom primanja mladeži u odhranilište. — Preveo za ovu gragju učitelj Mato Stojković.

Gospodo!

Sasvijem da je naš grad odmah iza preporogjenja književnosti, kad su se preko cijele Evrope zastirale guste tmine, slovio na daleko u književnosti i imao već svoje učionice sa vrijednim učiteljskim silama, ipak bila je i tada općenita želja, da se kod nas ustroji poseban zavod, u kojem bi naša mladež uz hranu dobivala i umnu izobrazbu; jer u takovim zavodima mladež je združena a prosta od svake svjetske natruhe, te može što većma napredovati u nabožnom i umnom uzgoju. Ta želja bila je sve do dana današnjega glas vapijućeg u pustinji. Danas možemo ponosni biti, jer evo se ta od davno iščekivana želja ispunila.

Njegova Preuzvišenost vojvoda Dubrovački i vrhovni vodja Marmont izmegju mnogo svojih škrbi za ovaj tako njemu mio grad, čim je stupio na naše tlo, odmah je obratio svoju pažnju na našu mladež ustanovivši tako od mnogo vremena žudjeni zavod, u kom, da naša mladež kao i izvanjska dobiva umnu izobrazbu. I tako lovor vijencima, koji su ga kitili, htjede dodati i saviti vijenac Poladske masline i tim odlikovati se ne manje kao štovalac Martov nego kao i Minervin. Dakle, evo vam se pod njegovom visokom zaštitom danas otvora njegov licej, u kom će biti samo mjesto umjetnosti i znanosti. Ako danas pri njegovu otvoru ne ima tolike znamenitosti, no ako

se pomisli, pod čijom je zaštitom, uvjerit ćemo se, da će s vremenom ovaj zavod neprestano sipati iskre nauka na našu mladež tako, da će se moći takmiti sa najodličnijim i najpoznatijim zavodima. Evo nove sjajnosti, nove dike za naš grad, pa zato svaki gragjanin ima mu biti haran. Evo novoga uzroka ocima i majkama harnosti, jer osim blagodati, koju će oćutjeti u domaćem gospodarstvu, imat će i tu, da će moći povjeriti svoje sinove u ruke pouzdane i posvećene tomu plemenitom zvanju. I doistine, kako nebi očekivali svako dobro od vrijednih M. Post. otaca dobrotvornih škola, koji su ovdje kao drugdje kroz mnogo godina dosta pokazali svoju postojanu brigu i vještinu u poučavanju mladeži? Pod njihovom upravom reći ću samo, da izbrajajući njihove sve vrline, ne uvrijedim njihovu čednost, da se od njih možemo nadati najvećemu napretku u svakoj nabožnosti, kreposti i znanosti. I sad bi trebalo ovdje spomenuti sve lijepo, što će se u ovom zavodu predavati, ali to ostavljam za bolju zgodu, koja će se pružiti do malo. No to mogu zacijelo ustvrditi, da kako je osnova udešena, koju je Nj. Preuzv. osnovatelj i zaštitnik potvrdio, ne može a da ne potakne volju za naukom i da ne uvede našu mladež u književnu umjetnost. Sve predsude ma bile kakve, s vremenom će iščeznuti. Razna mnijenja o sjajnoj ali manje ozbiljnoj nauci, raspršit će se, a pobijedit će ona nauka, koja se osniva na dugom i sretnom iskustvu, kojeg ne će uništiti nijedno vrijeme.

A sada je do tebe, o sretna mladeži, koja prva stupaš poput mladice u obragjeni perivoj, u lijepo tebi pripravljeno zaklonište na mirne i spokojne nauke; do tebe je, da daš one plodove, koje od tebe očekuje visoki pokrovitelj i ovaj hrabri i mudri opći namjesnik Clauzel, pravedni upravitelj Garanjin, dvije poglavice gradske uprave, a napokon vaša rodbina, znanci i prijatelji. Otadžbina je vesela, što vam

može pružiti svoju ruku i ljubazno vas primiti u svoj naručaj, da vam pokaže stazu, po kojoj su koračali svi oni, koji prodičiše svoje mjesto, a drugim za izgled bili. Slava, krepost, pohvala nek vam lebdi pred očima i budete li se je držali, sve ćete poteškoće nadvladati, ma bile one koliko mu drago mučne i teške. Pobudom vam budi nagrada, koja vas čeka, jer svaki učitelj nastojat će po svojim silama podati vam u što većem obilju duševne hrane, i koliko više budete nastojali da se okoristite lijepim znanjem, tim će oni većom željom usplamtiti, da vas okite sve to većim znanstvenim uresima. Dao Bog da i sjedoglavog starca, komu je povjereno nadzorništvo ovog zavoda, uzmognu do skora obeseliti vaše vrline. Vama, poštovani oče upravitelju, predstavljam i izručam vašoj brižljivoj njezi povjerenu mladež, baš u onaj dan, koji će ostati u neizbrisivoj uspomeni kod svakoga od nas, jer u ovaj dan slavimo krunisanje najvećeg od careva. Nastojte, da ih sve to više potaknete na kreposti, jerbo, kako je on najveći od vladara, tako je najnježniji otac spram sviju sinova, koji sastavljaju njegovu veliku obitelj.

XIII.

Odgovor

Oca Frane M. Appendini-a, ravnatelja liceja, na govor rečen od gospodina glavnog školskog nadzornika. — Preveo za ovu „gragju“ Mato Stojković, učitelj gragjanske škole.

Poslije nego vam je mudro razložio naš svijetli nadzornik naših škola o znamenitom prijedmetu, radi kojeg ste se ovdje sakupili, o gospodo, u koliko mi se čini, ja ne bih imao što nadostaviti nego mimoići potvrdjujući mukom dakako, da bi tim držao, da sam potpuno svojoj dužnosti udovoljio, u koliko mi nalaže moja zvaničnost, koju zastupam; niti bi se on za moj muk mogao tužiti, kao što ne bi imao ni što nadostaviti, kad bi me tko od vas upitao. Ako je s jedne priznao zasluge velikog uma N. Preuzviš. vojvode Marmonta, koji je htio pa i potvrdio naučnu osnovu, kojom se Dubrovnik može ponositi nad toliko drugih gradova, gdje je kroz trijezne i ozbiljne ustanove, ćudoredni i književni uzgoj u potpunu cvijetu, a u isto vrijeme može prednjačiti znamenitim gradovima naše pokrajine, koji ih ne imaju, a u velike ih žele; s druge istaknuo je gorljivo nastojanje vrijednog gosp. zapovijedajućega generala Clauzela, kao što i pametnu namisao gosp. upravitelja Garanjina, koji je započeo pa i u kratko dovršio toliko pohvalno djelo. Istaknuo je i veliku korist, koja će se oćutjeti u domaćem gospodarstvu i dobrobiti djece sukromnih obitelji ovog grada, jer s vremenom deset mladića dobit će sušljedice deset besplatnih mjesta, a deset drugi sa polovicom podpore u ovom novom liceju, gdje

će moći kako prvi, književno se izobraziti, t. j. vježbati se ne samo u toliko korisnom i potrebitom poznavanju starih jezika nego i novih, risanju, povjesti, zemljopisu, u govorništvu i različitim granama mudroslovnim i računskim. Jest ne bi imao što nadodati pri otvoru ovoga liceja, u dan toli sretan i čestit, jer se danas svetkuje dolazak na carsko francusko prijestolje nesmrtnog velikoga Napoleona I., oca i njegovatelja knjige i književnika; ništa drugo ne bi imao nadodati, da me dužnost na to ne zove, da javno posvjedočim, kako to i činim, u ime svoje i svojih drugova javnu zahvalnost našemu Meceni, utemeljitelju ovog zavoda; da zahvalim svjema prisutnim starješinama javnih ureda, kao promicateljima ovog lijepoga djela; da uzbudim u ovoj mladeži ponizna čuvstva harnosti i priznavanja naprama njihovim dobročiniteljima; da istodobno svečano izjavim, da ja i moji drugovi ovezujemo se u ime ovog zavoda, u koliko nam budu sile dopustile potpuno odgovoriti svomu zvanju sve dotle, dok vlada drukčije ne odredi.

Doistine, o mila mladeži, velika je tvoja sreća, što ujedno s nama zatvaraš se izmegju ovih tvrdih zidova. Ovdje udaljeni od svake buke, a u svakom načinu upravljeni, ništa vas ne će odvratiti od marljiva učenja. Ovdje da postanete kreposni i mudri morate posvetiti sve vrijeme, koje bi za stalno drugdje u dangubi proveli. Ovdje u jednu riječ, imat ćete u nama toliko otaca i popravljača, koliko god nas ima; jer jedni će uzgajati vaša srca po nabožnom i ćudorednom zakonu; drugi će vam pokazati vrelo krasne književnosti; put za poznavanje lijepih umjetnosti i ozbiljnih znanosti. No svi u zajednici nastojat ćemo, da živite po načelima najboljeg uzgoja, makar katkada prouzročili u vam i negodovanje, kad bi se vi oprli ruci, koja vas ima voditi, uvjereni, da vašim roditeljima, koji su u nas položili

svoju očinsku ljubav, bit će veoma drago, da ih zgodno i potpuno u svem zamijenimo.

Velika je takogjer sreća tvoja, o mladeži, da ćete iz svojih privatnih kuća moći pohagjati ovu javnu učionicu, i sjediniti načela pobožna i vjerozakonska sa korisnim poučavanjem znanosti i umjetnosti. Došavši u ovaj grad za moje mlade dobe, iz sve duše prionuo sam oko njegovih rijetkih znamenitosti, te kad bi i čas prekinuo vršiti svete dužnosti svoga zvanja naprama vama, ja bih ćutio, da se one ragjaju u meni iz vaših prijateljskih osjećaja. Nemojte ni za jedan časak sumnjati o mojoj radinosti kao i škrbi za vaš napredak, a budite uvjereni i za moje drugove, kojima za ljubav koju vam nose, stoji na srcu vaš dobar uspjeh.

No uvjereni o našoj nedostatnosti i slabosti, ali duboko proniknuti čašću, koja nam se danomice pokazuje time, što se u nas polaže javno pouzdanje u ovoj znamenitoj zadaći, nastojat ćemo da i unaprijed zaslužimo one pohvale, kojima je naš svijetli nadzornik u dobroti svojoj nas i naš red svegjerno obasipao. Ali mnogodišnja naša praksa u ovom trudnom zvanju, pa i oveza kao i naravna želja koristiti vam, vaša narav sklona na dobro, težnja sviju vas, da ne ostanu uzaludne velikodušne namjere našega gosp. vojvode, i da ne ostanu osujećena iščekivanja gosp. generala namjestnika i upravitelja, nada vaših obitelji i otadžbine, napokon i to, što imamo za nadzornika osobu uglednu i izobraženu sve to ne dopušta, da se plašimo od sama sebe, a vi da se ne podate smetnji i zabuni. Jest, utješi se, o mladeži, jer gdje ne dopre naše znanje, doprijet će znanje našega gosp. nadzornika, koji ljubeći i želeći ujedno s nama vaš napredak, pokazao je svojim nesmrtnim djelima, do kojeg stupnja časti može se doprijeti učenjem. Utješite se takogjer i trsite se svom dušom, da dogjete do časna zvanja, kojeg vam nudi mudrost i veli-

kodušnost gosp. vojvode. Tako uzhićeni vašim plemenitim nastojanjem, zadovoljit ćemo ujedno s vama svrsi i želji naše vlade, koja će nagraditi vašu sposobnost i darovitost, pa ćemo se uzradovati, što smo i mi doprinijeli. da u ovom gradu, koji se već ponosi velikim umovima, uzgojimo i drugih muževa, koji će biti na slavu i diku povjesti Dubrovnika.

Prilozi k II. poglavlju.

XIV.

N. 17.277—3.207.

Al signor Silvestro Guina
Sacerdote Secolare, Alunno teologico dell' imp. reg.
Università di Vienna.

Sua Maestà Imperiale e Reale con venerata Risoluzione 19 Agosto a. c. si è graziosissimemente degnata di conferire ad esso Signor Guina la Carica di Direttore del l' I. R. Scuola Elementare Maggiore di Ragusa.

In esecuzione degli ordini derivati con riverito Dispaccio 1. Settembre prossimo passato N. 5.880—1.615, l' Eccelsa I. R. Aulica Commissione degli Studi, il Governo lo rende di ciò avvertito, prevenendolo in pari tempo di dover con ogni sollecitudine trasferirsi al luogo della sua destinazione, per prestare il legale suo Giuramento nelle mani dell' I. R. Signor Consigliere di Governo Capitano del Circolo di Ragusa, e per ricevere la consegna della Direzione ed Amministrazione della Scuola, dal Signor Canonico Scolastico, che ne l' ha finora interinalmente sostenuto, ai quali ambidue si danno avvisi di conformità.

Zara 2. Ottobre 1.821.

(L. S.) Bar. Tomassich m. p.
de Braunizer m. p.

XV.

Istituzione di una scuola Israelitica.

Col principio dell' anno scolastico 1.823.—24. segui a Ragusa l' istituzione di una Scuola elementare Israelitica, con apposito maestro. L' Eccelso Governo, al quale fu data analoga notizia, si compiacque, col suo Deliberato 2 Dicembre 1823 N. 21.053—3.804 ordinare a quel Capitanato Circolare, di manifestare al Direttore Guina il superiore aggradimento per la buona opera da esso lui prestata nella istituzione della suddetta Scuola.

Il che mi fu anche comunicato col Decreto circolare del 22. Dicembre a. s. sub N. 8.841—1.249.

(Izvagjeno iz autobiografije istog Gujine: „Autobiografia documentata di S. Guina". Fiume, 1.891.).

XVI.

N. 5.145 Suggello.

Alla C. R. Direzione e ff. d' Ispezione distrettuale delle scuole
a Ragusa.

Con riverita Determinazione 21 Aprile a. c. N. $\frac{7000}{1792}$ si compiacque l' Eccelso Governo di prescrivere, onde sieno dati gli ordini occorrenti affinchè il suggello d' Officio di cotesta Direzione, debba aver l' impronta dell' Arma Imperiale e Reale e nel contorno l' indicazione della scuola rispettiva, come si pratica presso le altre scuole della Monarchia.

Un tanto si comunica per esecuzione corrispondente, e con avvertimento che la relativa spesa sia errogata a carico del fondo di già ai Direttori assegnata.

Dall' Ispett. G. pell' Organiz. delle Scuole Elem. della Dalm.

Zara 6. Maggio 1.826.

G. Planeich.

Prilozi k III. poglavlju.

XVII.

Vorzeiger dessen, der Ehrwürdige Herr Arbanas Nicolaus, aus der Diöcese, Ragusa, Zögling des k. k. Conviktes, hat den katechetisch-pädagogischen Vorlesungen an der k. k. Normalschule sehr fleissig beigewohnt, und bei der vorgenommenen Prüfung gezeiget, dass er in Ansehung der zweckmässigen Katechesirart die erste Classe mit Vorzuge, in Ansehung der deutschen Schullehrart die erste Classe verdienet hat.

Wien bei St. Anna, den 28. Juli 1825.

Aug. Turzann,
D. Sch. Oberaufseher.

Jos. Weinkopf,
Prof. der Katechetik, Didaktik
u. Methodik.

XVIII.

Ragusa 10. Ottobre.

Il giorno 6 corrente ebbe luogo nel palazzo del Capitanato circolare di Ragusa una commovente solennità.

Un uomo che consacrò tutta la sua vita al santo ministero dell' istruzione pubblica; che incanutì nel difficile e glorioso agone combattendo l' errore e l' ignoranza, e gettando nelle tenerelle menti dei giovinotti quei semi che un' educazione più elevata doveva in seguito fruttificare da renderli probi ed intelligenti cittadini; che attese con zelo a ispirare negli animi dei fanciulli i principi religiosi che sono l' indispensabile carattere della vera civiltà; questo uomo dn. canonico N. Arbanas, ebbe dal suo Sovrano il premio dovuto alle sue nobili fatiche, e fu decorato della croce d' oro del merito colla corona.

Alle 11 ant. convennero nel palazzo l' illumo e revmo Monsignor Vescovo col capitolo, i rr. pp. della società di Gesù, i rr. sacerdoti del rilo greco orientale il generale cogli uffiziali stabali, gl' impiegati civili, il Municipio, la Camera di Commercio, i maestri delle scuole Elemri, Reali e Nautiche e quanto vi ha di più eletto nella società.

Il sig. capitano circolare cav. di Rescetar recitò un forbito ed eloquente discorso, nel quale enumerò le distinte qualità del decorato, ed eccitò i signori maestri a seguire le vestigia dell' emerito direttore ed ispirarsi a così nobile esempio.

Indi gli appese al petto l' onorata insegna. Commosso a segno da potersi mal reggere in piedi, il sig. Direttore ringraziò il sig. Capitano circolare e lo pregò di rendersi interprete presso il Sovrano della sua gratitudine ed illimitata divozione.

Un triplice viva a S. M. Francesco-Giuseppe diede fine alla solennità, di cui indellebile sarà la memoria e che lasciò nei cuori la più profonda e grata impressione, perchè la coscienza pubblica esulta quando è coronato il merito e gli viene reso il dovuto omaggio.

Izvagjeno iz časopisa „Dalmata“ od 23. oktobra 1.867. br. 85., II. god.

IX.

Collegio-Convitto Femminile

Diretto Dalle Ancelle della Carità in Ragusa

Questo Collegio, che, fondato con Sovrana Approvazione nel 1854, conta già trent' anni di prospera vita, ha per iscopo di provvedere nel miglior modo possibile al vero bene di quelle giovani che in esso si accolgono: di educarne cioè il cuore alla virtù e la mente alle lettere e di fornirle inoltre di tutte quelle altre pratiche conoscenze che sono indispensabili al buon regolamento della famiglia.

Per questo non si tralascia veruna industria, che sotto ogni riguardo le possa render perfette in società, e si ha cura particolare della loro igiene conservandola e promovendola non solo con abbondante e ben condizionato trattamento di cibo per ben quattro volte al giorno, ma eziandio con opportuni esercizi di ricreazioni, passeggi, bagni di mare, villeggiatura per due mesi in luogo ameno e salubre, gite di piacere straordinarie ed altri simili conforti, tra i quali si vuole annoverare anche la facoltà pei genitori di visitarle ogni qualvolta sia loro in grado.

La gentilezza dei modi, il contegno della persona, l' ordine e la pulitezza in tutto ciò che loro appartiene, in una parola quanto serve ad una compiuta educazione, vi si insegnano con ogni impegno. Chi ebbe poi occasione di osservare da vicino e l' assidua sorveglianza per tutte e le speciali sollecitudini e deligenze per le ammalate, non dubitò di palesarne una piena soddisfazione. Ma, per dare una contezza più particolareggiata dell' Istituto, gioverá partitamente esporre ciò che riguarda l' istruzione, i patti d' ammissione ed il corredo delle alunne.

Istruzione.

L' insegnamento scientifico abbraccia tutte le materie prescritte dal piano emanato dalle vigenti Leggi per le Scuole popolari e civiche. Si insegnano le lingue italiana, slava, tedesca e francese; e, quando i genitori vogliano corrispondere una tenue retribuzione, si insegna pure il suono del pianoforte. I lavori femminili tengono un posto segnalato nell' insegnamento, nè si permettono alle allieve i ricami in seta ed in oro, se non sono prima ben addestrate nei lavori più necessari alla famiglia.

Il personale insegnante è numeroso, di nazionalita mista, perchè ogni lingua si possa imparare, per così dire, alla sua fonte. La Direttrice e le Maestre sono legalmente approvate. Lo studio si promuove nelle allieve con segni di distinzione, colle note quotidiane e mensili, con esperimenti a voce ed in iscritto e con solenne esame finale.

XX.

Pjesan žalostiv.

Za vječne uspomene Stjepana **Bradaša**, upravnika velikoga učilišta u Dubrovniku, gdje je priminuo od hude nemoći u dan 28. mjeseca kolovoza 1.868., ostavljujući od sebe svojoj druzi i djeci velebolnu uspomenu, a svojijem učenicima i prijateljima neutaživu žalost.

«Ako huda smrt rastavi
Izvrsnoga upravnika,
Ali njemu vječnu ostavi
uspomenu Dubrovnika.»
(*M. M.*)

Ah! udese sv'jeta ovoga,
Ki sljepački d'jeliš sreće,
Ti ne štediš vik nikoga,
Neg' ucviliš tužne odveće.

Ah! smjela si, prem nemila
Smrti, život l'jepi oteti,
I svakoga ucvilila,
Ko ga 'e sc'jenio na ovom sv'jeti.

Vrhu sv'jeta nestavnoga
Hotje mnoge ucviliti;
Zašto, ah! ote izvrsnoga
Učitelja na ovom sviti?

Ko je pozno sve kreposti,
I izvrsnost srca svoga.
Hvalit će ga ovdi dosti
Svaki grada od rodnoga.

Ne ću pristat ja cviliti
Ovdi meštra izvrsnoga,
Ki bi dika vik na sviti,
I ures l'jepi mjesta svoga.

U njemu su svi sc'jenili
Prijatelja izvrsnoga,
A učenici izgubili
Učitelja ljubljenoga.

Svoja druga nij' pristala
Pored s djecom njeg' cviliti,
Erbo srce sve je poznala,
I svu ljubav na ovom sviti.

On je ukazô pomnju dosti
Učenika vrh svakoga,
Ki su ostali sred žalosti
Učitelja cvileć svoga.

Ah! bila mu zemlja laka
Gdi sve t'jelo sad počiva,
A svu dušu vječna zraka
Vik na nebu njem' obsiva.

Za biljeg žalosti i prijateljstva
Marko B. G. Marinović.

XXI.

N. 22.523. Notificazione.

Con veneratissima Sovrana risoluzione 17. gennajo anno corrente, stata abbassata con Dispaccio 22. febbrajo N. $\frac{590}{125}$, anche alla Scula Elementare di Ragusa furono accordati, intanto per cinque anni consecutivi, quattro annui stipendj pei Preparandi Pedagogici, per il corso di sei mesi all' anno, in ragione di dieci fiorini per ogni mese a cadauno.

Essendo già seguita la nomina, e l' attivazione del Direttore della Scuola Elementare di Ragusa, in cui ogni anno il principio del corso di sei mesi avrà luogo precisamente col giorno primo di marzo, resta col mezzo della presente aperto il concorso al conseguimento degli indicati quattro stipendj, per il prossimo corso del mese di marzo 1822 che al Governo è accordato di conferire.

1. Gli aspiranti, che si troveranno nel caso, debbono presentare al Protocollo degli Esibiti del Governo in Zara, prima del' ultimo giorno del venturo mese di gennajo, passato il quale non se ne farà più conto, le loro petizioni corredate di validi documenti indicanti il Nome, Cognome, l' Eta, il luogo di nascita e di domicilio, e la Religione dell' aspirante, la sua conoscenza delle lingue Italiana et Ilirica, gli studi fatti gl' impieghi sostenuti, le attuali occupazioni, la buona condotta politica e morale e lo stato di povertà.

2. Possono aspirare al conseguimento di questi quattro stipendj, degl' Individui da tutti i Distretti della Dalmazia indistitamente.

3. Non sono esclusi dall' aspiro ai detti stipendj nep-

pure i poveri Chierici Ilirici delle Diocesi della Provincia, A lievi del nuovo Istituto Teologico Illirico generale. del Seminario di Zara, che ne avessero compiuto il corso, e che non godessero più né il benefizio del Convitto, né quello dello stipendio.

4. I Regollari quantunque possano, ed anzi dovrebbero frequentare il corso pubblico di Pedagogia, non sono però qualificati ad aspirare per il conseguimento degli stipendj.

5. Gli attuali Maestri provvisorj delle Scuole Elementari che frequentano le lezioni Pedagogiche, onde poter aspirare all' effettività, potrebbero aspirare a conseguire uno stipendio, nel solo caso che rinunziassero l' attuale loro stipendio di Maestri.

In generale. nessuno che percepisse una qualunque altra anche tenue paga, può godere uno stipendio Pedagogico, mentre col mezzo degli stipendj non si vuol sussidiare, che quegli abili Candidati per le Scuole, che si trovano privi di mezzi, e nella impossibilità di formare i loro talenti, e la loro capacità a diventar Maestri della gioventù.

La presente sarà pubblicatain tutti i Circoli della Provincia.

Zara li 24. dicembre 1821.

Il Barone de Tomassich, governatore,
Giuseppe nobiie di Weingarten,
Canonico, Dottor Benedetto Braunizer.

XXII.

Učiteljski pripravnici na dubrovačkoj uzornoj (normalnoj) školi od god. 1.822. do 1.825. uključivo.

Redni broj	Prezime i ime	Stalež	Otadžbina	Pretečni nauci	Opaske
1	Bogdanović Ivan	klerik	Dubrovnik	sve gimnaz	
2	Colombo Angjeo	"	"	" "	
3	Tvrtko Tomo	svjetov.	"	" "	Kasnije skolop
4	Vuković Niko	klerik	"	" "	
5	Marin D. pl. Sorgo	svjetov.	"	" "	
6	Sorgo Ivan Mat.	"	"	" "	
7	Subasić Mato	?	?	?	
8	Ivanišević Ivan	svjetov.	Hvar	?	Bi uč. na glav. škol.
9	Krilanović Andro	"	Dubrovnik	sve gimnaz	" " IV. raz.
10	Vilina Mato	"	"	" "	Kasnije skolop
11	Vacheti Antun	klerik	Cavtat	?	?
12	Sentić Pero	svjetov.	Dubrovnik	?	?
13	Ucellini Antun	"	"	?	?
14	ZangerollimiFran.	"	Hvar	?	
15	Cukić Ivo	"	Dubrovnik	?	Bi uč. na glav. škol.

XXIII.

Učiteljski pripravnici na dubrovač. uzornoj (normalnoj) školi, od 1.833.—34. do školske godine 1.841.—42.

Redni broj	Prezime i ime	Stalež	Otadžbina	Pretečni nauci	Opaske
1	Bradaš Stjepan, N.	svjetov.	Dubrovnik	sve gimn.	Umrije kao uprav
2	Suhor Ivo	„	„	„ „	Bi. uč. dub. škole
3	Vojnović Cvijeto	„	„	IV.r. gl. šk.	„ „ „ „
4	Bogdanović Vrban	franjev.	„	fil. i teolog.	†2/7 1864 b. Europ:
5	Mostahinić Miho	svjetov	„	sve gimn.	Nije učiteljevao
6	Ramadan Niko	„	Skadar	5 r. gimn.	Ne zna se, da li je uč.
7	Lazarović Ivo	„	Dubrovnik	sve gimn	„ „
8	Beusan Pero	„	„	IV.r. gl. šk.	Učit u dubr. kotar
9	Gjivanović Antun	-	„	gimn. filos	Učitelj. je u Istri
10	Montagna Antun	„	„	sve gimn.	učitelj je u kotaru
11	Zglav Vlaho	„	„	„ „	„ „ „
12	Barabić Mare	neudat.	„	3 r. osn. šk.	bila je namj. u Dub.
13	Agostini Ružica	„	„	isto	ne zna se, je li učit.
14	Martinović Lize	„	„	isto	na dub. osn. školi
15	Sbisa Jozo	skolop	Rovinj	gimfili teol.	profesor na gimn
16	Gjivanović Gjivo	svjetov.	Dubrovnik	sve gimn.	služ po dubr. kot.
17	Nikolić Luka	„	„	„ „	isto
18	Dimitri Frane	neudat.	Korčula	3r. osn. šk.	
19	Zamit Vicka	„	Dubrovnik	isto	
20	Oldall Joza	svjetov.	Almaš	sve gimn.	
21	Ćurčija Lujo	franjev.	Dubrovnik	„ „	fil † 15 1881. nad-
22	Verzotti Lujo	domin.	Korčula	„ „	bisk. od Irenopoli
23	Ziz Frano	franjev.		„ „	

Godine	1846.	bilo	je	9	pripravnika
„	1847.	„	„	4	„
„	1848.	„	„	26	„
„	1849.	„	„	9	„
„	1850.	„	„	2	„
„	1851.	„	„	4	„

XXIV.

Iz „Glasnika dalmatinskog, od 6. studenoga 1.860.

Pišu nam iz Dubrovnika pod 26. listopada:

„Preosvešteni biskup dubrovački g. Vicko Čubranić hoće ovog ljeta da pokaže područnomu stadu rodoljublje svoje i očinsku skrb pravim dobročinom. On je izdao zapovijed, da se odmah s početkom novog škol. godišta u svijem normalnijem školama njegove dioceze uvede slovinski jezik kao naučni, a da se talijanski samo uzgred uči, gdje mu se dokaže prava potreba; da u glavnoj muškoj (a ženskoj?) školi u Dubrovniku gdje se takova potreba nemože nikako dokazati, odmah preuzme na slovinski I.a II.a klasa, a s vremenom i ostale; da se u preparandističkoj, slovinski predavaju metodika i katehetika; da se u seminaru, što je još od biskupa Jedrlinića predat Talijancima — ježovitima — u ruke, bude, kao i lani, učiti slovinski bogoslovlje pastoralno iliti omilitika. Ovo su samo prvine preobrazovanja narodnog vaspitanja, a uspije li g. biskup dovesti ih srećom do ploda, ime će Čubranićevo ostati kod nas vječito; samo kao svuda, tako i kod nas, narodna stvar ima dovoljan broj neprijatelja, pa će se i kod nas gdjekoji probuditi — jamačno ne u puku ni malome ni velikome — koji će se ljutiti na ovo vlašenje, morlakizovanje i nagomilat će mu zapreke nad zaprekama; ali radi li g. biskup svijesno a ne slučajno, sam će vidjeti otkle izvire i kamo smijera šaroviti taj pedantizam, pa nije lud, da mu ustupi mjesto i s pravca se krene[1].“

[1] Vlada nam je hvala Bogu u tom na ruci; ona je veledušno shvatila svu pravičnost, da naš jezik treba promicati u Dalmaciji, i zato je, kao što smo već onomadne javili, izdala onakove znatne naredbe na dotična mjesta, od kojih sada sve zavisi i koja će držimo takogjer ovu stvar ozbiljski k srcu primiti i shodno željama naše vlade postupiti, dakle možemo uhvano držati, da je i nova dob već nastupila za našu narodnost u ovoj zemlji, gdje čista slavenska besjeda zuji, i gdje vila pjevačica ponosito po vrhovima naših brda prelijeće i budi uspavana čuvstva, crta prošasto doba, na buduće se osniva. Zato i ovaj korak presvjetloga g. biskupa Čubranića pozdravit će našinci sa najiskrenijim veseljem duše; predusrest će ga sa najdubljom harnosti, obgrlit će ga sa najtoplijim osjećanjem. Tako treba braćo, jer ko sada i najmanji kamenčić priloži k zgradi narodne prosvjete, na onom istom kamenčiću neizgladjena će mu ostati vječita uspomena!

XXV.

Metodika i kateketika
pogled na ono, što bi u tom obziru pretresano s crkovnjacima četvrtoga razreda bogoslostva. — God. 1.861—62.

Uvod.

Što znači ova riječ metodika — što riječ kateketika — što u sebi sadrže. — S kojijem se mi zabaviti imamo — je li nazbilj potrebita jedna odregjena metodika i kateketika ili je svakomu slobodno slijediti one, koje on po sebi složi. Razlozi odgovora koga godj, koji može biti vrhovni početak naše metodike i kateketike, iz koga kao iz vira iztječu ostali početci i pravila za učenja.

Metodika i kateketika u inokupno.

Stupi, na koje su naslonjene metodika i kateketika. Koji su — potrebnitost i korist svakoga stupa. Kako se držati imamo tijeh stupa, i od šta se čuvati. Načini, kojima se bolje podavaju nauci, koji su od tijeh, koji se slijediti imaju s dječicom. Za imati od djeteta prav i bistar odgovor što se hoće, kako se pravo i bistro pita. Od koliko vrsta može biti odgovor. I kako se ima podnositi naučitelj u svakoj vrsti odgovora. Muk i pomnju kako uzdržati megju dječicom.

Metodika i kateketika u osobito.

Prije svakoga nauka kako se naučitelj ima zabaviti s dječicom, koji je prvi i najpotrebitij nauk. Otkle se jedino uzimati ima taj nauk. Kako činiti poznati djeci sveto pismo staroga i novoga zakona. Kako naredbe svete crkve. Što u tom služi naš razlog, ili naša pamet. Tko mu ima biti podložan. Kako se imadu tumačiti sveta Vandjelja. Što

se ima učiti iz svakoga. Kako se istine i kreposti iz Vangjelja vade.

U učenju slova, slovaka, i u izgovaranju riječi, koja se pravila imadu slijediti, koji se stepeni uzeti imadu za dosegnuti do prava, bistra i razumna štenja, koliko tijeh stepena može se uzeti u svakom razredu. Koje knjige imadu se štiti i koje ne? Da se nauč. lijepo pisati, što se ište u naučitelju, što pak u učenicima. Je li dosta znati samo lijepo pisati, što je još veoma potrebito.

Znani pisaoci, koje naredbe davaju, da se zna pravo pisati. Kako se te naredbe mogu bolje predavati djeci, što se ima činiti u pismu djeci.

Svaki puk, svaki narod, koji jezik najprvo ište naučiti pravo i svijesno govoriti i p.sati i zašto. Po tom koji je jezik nama prvi, koji drugi su nam veoma korisni.

Dijelovi, od kojih je složen svaki razgovor, koji su. Koja je njihova potrebitost il korist. Koji je način lakši i bolji, da se nauči svijesno se služiti s dijelim razgovora, i na svoje mjesto svakoga staviti. Što u tom služe slovnice. Što često i pomno čitanje i nasljedovanje imenitih pisaca.

Kako se imadu voditi djeca, da nauče otkriti u pismima svoje misli, svoje požude, svoja djela, svoje posle i svake svijeta zgode. Kako se ima početi, i kako sliedi taj nauk.

Da se da drugomu, što je sebi odveće, i ima potrebito od drugoga, što treba imati. Za služit se razložito s pjenezima što je treba znati. Razbrajanje od koliko je vrsta. i koji su njegovi glavni dijelovi, kako se ima naučitelj podnosit u ovoj struci učenja. Je li dosta gledati na samu pamet djece, ili je treba i o srcu zabavit se.

Što je veoma potrebito ili prosvjetljenje pameti, ili isporavljenje srca. Može li se jedno razlučiti od drugoga. Otkle više zala ishodi na svijet. Kako se može bolje upravljat srce. Kako se može doći u spoznanje naravi i ćudi djeteta.

Otkle početi i kako slijediti uporavljati srce. Što nauci, što izgledi, što sveto pismo, što život istoga naučitelja.

Za koju svrhu bijahu odregjeni darovi. Kako se ima njima služiti naučitelj.

Ima li naučitelj i na ćutjenstva tijela oko svrnuti, i koja su u tom njegova državanstva. Koja su mjesta podobnija za učionice, i kako se držati imadu.

U Dubrovniku na 9. serpnja 1.862.

Nikola kanonik Arbanas,
učitelj.

XXVI.

Ustanova zaklade „Rudolf-Stefanija"[1].

§. 1. Mjesno učinsko vijeće u Dubrovniku utemeljuje dnevom 10. maja 1.881. na proslavu pira Nj. V. carevića Rndolfa i Nj. V. kneginje Stefanije zakladu za pomaganje siromašnijeh učenika i učenica zakonom obvezanijeh na polazenje učionice, i to po zapisniku od 10. maja 1.881. br. 6. u svoti od 210 forinta a. vr.

§. 2. Ime je toj zakladi „Rudolf-Stefanija".

§. 3. Cilj je zakladi: pomaganje siromašne djece muške i ženske, bez razlike vjere, obvežane po opstojećim zakonima na polazenje učionice, polazili oni javnu učionicu, ili zakonito pripuštenu privatnu učionicu.

Izuzeta su djeca, za koju roditelji plaćaju podučavanje

§. 4. To pomaganje sastojat će u nabavljanju knjiga, pisanaka itd., svijeh učila i sprava potrebitijeh siromašnoj djeci za školu, i u nabavljanju odjeće i obuće najsiromašnijoj.

§. 5. Ova je zaklada na korist djece cijeloga školskoga okoliša dubrovačkoga u sadašnjem opsegu grada i predgragja, za koje vijeće sada prima godišnje popise od župničkijeh ureda i od vjerozakonskijeh opština.

§. 6 Za umnažanje zaklade upotrebit će se slijedeća sredstva: a) dobrovoljni periodični ili izvanredni prinosi ili darovi dobročinaca, b) dohoci od zabava, koje će se svake godine po mogućnosti prirediti u svrhu zaklade, c) dohodak od jedne javne tombole svake godine s dopustom nadležne vlasti, d) od izložaba školskijeh sa lutrijom, koje će se takogjer promaknuti, e) druga sredstva po mnijenju vijeća shodna svrsi u okviru opstojećih zakona.

[1] Mjesno vijeće obraća se drugim spisom na dotično mjesto s molbom, da bude dozvoljeno ovo ime zakladi.

§. 7. Svaki dohodak priložit će se zakladi kao njezino umnoženje.

§. 8. Samo dobivene kamate od glavnice služit će za pomaganje učenika i učenica, a od kamata svake će se godine priložiti glavnici barem 10% ali se potpore ne će početi dijeliti, dok glavnica zakladna ne doraste do 1000 fr.

§. 9. Glavnica zaklade ne može biti uložena nego pragmatičkim osiguranjem ili u državne obveznice.

§. 10. Mjestno školsko vijeće upravlja zakladom dvojicom članova, koji su kao upravitelji zaklade birani od njega svake godine o početku godine, jedan od tijeh bit će blagajnik, a drugi tajnik, a vijeće će odrediti gdje i kako će se čuvati blagajna.

§. 11. Predsjednik vijeća zastupa zakladu pred vlastima i općinstvom, a napućuje svakoga na opraviteljstvo za predavanje darova ili novaca za zakladu.

§. 12. Potpore odregjuje vijeće na prijedlog kojega člana, a upraviteljstvo izručuje potpore odregjene.

§. 13. Početkom godine opraviteljstvo polaže vijeću račun svoga djelovanja za minulu godinu, a pregledavši ga ovo, priopćuje ga općinstvu barem izloženjem u dvorištu općinske zgrade.

§. 14. Kad bi zakonom bila ukinuta mjesna školska vijeća i neodregjena druga mjesna školska vlast, u kojoj bi bila zastupana općina, kao sada, uprava zaklade prijeći će u ruke općine ili u druge, kako odredi općinsko vijeće.

U ruke općine prelazi zaklada i kad bi bilo mjesno školsko vijeće raspušteno, te ga općina predaje opet novomu mjestnomu školskomu vijeću, pošto se ovo sastavi i izabere novo opraviteljstvo zaklade

§. 15. Vijeće ima pravo pojedine odredbe ove ustanove promijeniti; promjene učinjene steći će krepost, pošto nadležna vlast bude ih uzela na znanje, samo se ne smije

promijeniti cilj zaklade naznačen u §. 3., jer bi to bilo protivno odredbi zaklade utemeljene zapisnikom mjesnog školskog vijeća od 10. maja 1.881.

§ 16. Ova ustanova stupa u krepost, pošto je bude uzela na znanje nadležna vlast.

Prijevodi citatâ.

9. Čim su Crnogorci ugledali kuće, dvorce i vrtove Konavlja, Župe, Pilâ, Gruža i Rijeke, zaigra im posmijeh radosti oko usana, te oni stanu zasićivati svoju pohlepu i bjesnilo paljenjem i pljačkanjem.

10. Štetu su cijenili, da se primiče razmjerno golemoj svoti, preko 20 milijona franaka. Cara je to ganulo, pa on dobre volje obeća Dubrovniku štetu naknaditi. On mi je to obećao u odjelitom, privatnom saslušaju, a obećao je svečano i dubrovačkomu vijeću u pismu, koje je u njegovo ime napisao princ Eugen, potkralj Italije, i u to doba dao da se štampa.

11. Javna nastava bi uregjena godine 1.807. (odlukom 5. maja). Osnovani su: licej u Zadru, s kojim je spojen konvikt za 20 pitomaca, 7 gimnazija u Zadru, Šibeniku, Trogiru, Spljetu, Makarskoj, na Hvaru i Krku, 9 pučkih škola za dječake, a 14 za djevojčice, 4 seminerije za uzgoj klerikâ. Osim toga uvedeno je 9 škola za kovački i stolarski zanat. Tako je dakle nesretno bilo naše stanje, da je bio red na vladi, da upućuje u najjednostavnije vještlne.

— Sloboda se ne može naplatiti svim zlatom.

12. Mladić izobražen i upućen u dobre običaje, ili nova zbirka korisnih opomena o prosvjeti i moralu, udešenih za mladiće.

13. Književni pokušaj o prvim počelima geografije, kronologije, povjesti i pohvala S. Josipa Kalasancija, za upotrebu učenikâ retorike i humaniteta u zavodu oo. Skolopâ u Dubrovniku, godine 1805.

21. Pošto nam te milostivo nebo dade, nježni oče i branitelju moćni, uz onoga, koji sve može, koga providni um nagoni na dobročinstva: na ovu množinu, kojom ti upravljaš, na množinu tvojih milih sinova, ljubezno, gospodaru, svrni pogled i ujedno oprosti, što ti ne umije reći, što bi htjela i što ćuti. Nek bude sveta dužnost druge, slavnije i tebe dostojne množine tvoje vrline proslaviti epskom besmrtnom zvonkom trubom. U prvu zoru našega znanja nemoj tražiti u nas kušnje duha, kad te časti srce, nevješto umjetnosti.

22. Akademijska vježba iz algebre i geometrije, posvećena brigadiru Deviax-u, vojnomu zapovjedniku u Dubrovniku, od učenikâ filozofije u konviktu Skolopâ, u prvom godištu.

— Vrlomu mužu I. Kr Rosaniju, Skolopu, nekoć glavnomu upravitelju, Eritrejskomu biskupu i predsjedniku duhovne akademije u Rimu. — Otac Rosani, vrl čovjek i na glasu u svakoj znanosti, živio je u Dubrovniku 11 godina, i to od 1.809. do 1.820, a predavao je humanističe nauke u javnom liceju.

26. Katekizam i kozmografija za djecu, ili prve obavijesti o vjeri i prirodi, udešene za djecu, da se upute u upoznaju i vršenje kršćanskih dužnosti.

27. Govori izrečeni onom prigodom, kad se otvorao dubrovački licej.

— Govori izrečeni u prigodi, kad je slika Napoleona Velikoga svečano namještena u liceju dubrovačkom.

— Novi cvijet kreposti, korisno prikazan za djecu i svakoga vjernika kršćanina; u njemu se raspravlja o krepostima, koje treba slijediti, i o pogrješkama, kojih se valja kloniti. Šesto izdanje poboljšano i popravljeno u gragji i u redu.

28. Akademijska vježba u rimskoj povjesti i geografiji za učenike retorike u konviktu-liceju Skolopa u Dubrovniku.

29. Razgovori o sferi i kruglji zemaljskoj, izvedeni od gg. Marina, Tereze, Ivana Sorkočevića, Marina Zamanje i Ivana Kriletića.

— Najnoviji psaltir za sricanje i čitanje nježnoj djeci, u kojem imade raznih korisnih uputa, da se u djece pobude pravi vjerski osjećaji i kršćanska pobožnost.

— Dnevnik ili koledar za godinu 1.814., u kojoj se napominju pomične i stalne svetkovine, četiri godišnje dobi, izlaz i zalaz sunca, po talijanskom vremenu, promjene mjeseca, s razgovorima o dobrom uzgajanju djece.

31. Nek dijete ljubi, što je prisiljeno učiti, da mu to ne bude potreba, nego naslada, i da ne bude od nužde, nego od volje.

32. Koje su spise razni ljudi objelodanjivali u različito doba, te ih možeš sve proučiti brzom studijom.

— Francuska je sporo zadovoljavala potrebe uzgoja, te u prvih trideset godina ovoga vijeka, dok se sva Evropa prilagodjivaše modernim običajima, koji bijahu plod revolucije, francuska je vlada pokazala, da ne razumije prevelike važnosti onoga, što je u tom prosvjetnom preporodu imala ovršiti škola; tako da je godine 1.833. Francuska u tom smjeru zapremala pošljednje mjesto megju svima evropskim i američkim državama.

40. Naši vrli geniji nijesu još umjeli napisati dobru osnovnu

knjigu. — Osnovne je knjige veoma mučno izragjivati, jer moraju biti primjerene nježnoj i nedorasloj dobi, pa zato lake za čitanje i shvaćanje, a ipak ne smiju biti lišene onih vrlina jezičnih, koje su po vremenu prokušane.

42. Mnogobrojne su i različite toskanske gramatike, koje kolaju, no što se meni čini, ili kazuju ono, što je suvišnje, ili pak upućuju u ono, što ne dostaje za potpuno razumijevanje jezika. Rogačić, premda je Dubrovčanin, dakle ne talijanske narodnosti, nije samo sabrao pravila našega jezika, nego takogjer ujedinio u svojoj gramatici osobite ljepote i čare partikulâ i glagolâ, pa i mnoge druge bilješke sasvim su dostatne, da budu pratilice u nauci našega jezika. Koliko ja držim: ne zadavajući potrebe, da se učenik pača u tolike gramatike, ova Rogačićeva gramatika svakako pribavlja učeniku dosta gramatičkih uputa: tko se po njoj uči, ne obraćajući se drugamo, neka se dade na čitanje dobrih pisaca, da nauči pisati na čist i pravilan način, a to je glavna namjera.

45. Poštovanje hrani umjetnosti.

76. Bijaše Marin Getaldić glasovit geometričar, dok se veći dio Evrope još grozio na to ime, a Ivan K. Hodierna (Daničić) pisao je o astronomiji još u 16. vijeku.

81. Što se tiče dohotka po prilici od 500 for., koji na godinu dobiva rasteretna zaklada od nabožnih zavoda dubrovačkih, ministar će u svoje vrijeme obznaniti, kad se imade dohodak upotrebiti za nautičku školu.

85. Budući da se napredno razvijaše načelo narodnosti, po kojem evropska družtva teže, da se preurede: obuka materinskoga jezika postade sa svim pravom jedna od najviše osjećanih potreba mladoga pokoljenja i najživlji izraz onoga načela.

86. Velim, da se nagrade, kao ništetnost u dvostrukom smislu riječi, dokinu u svim školama. Isto tako valja manje cijeniti drugu uredbu, koja se je već previše cijenila, mislim: ispite. Sad je već ujamčeno, da ne dokazuju ništa, da suvišnjim ponavljanjem otimlju gotovo trećinu godine, da se svode u lažnu predstavu, da dosadnim teretom pritiskavaju pamet, i da rek bi po zakonu prirodnoga otpora nagone pamet na to, kako će se osloboditi od toga tereta i kako će zaboraviti stvari, koje su joj silom i napravom utisnute

Sadržaj.

IV.

Naklada hrv. pedag. književnoga zbora.

I. Knjige za učitelje.

1. *Am. Komenskoga:* Didaktika. 1871. Str. 225. Nevezana . . for. 1.—
vezana . . . . „ 1.40
2. **Zablude uzgoja.* Od M. Stojanovića 1873. Str. 120. . . . „ —.50
3. **Pogled u ludžbu.* Priredio Gjuro Ester. 1874. Str. 120. . . . „ —.50
4. **Kratko iskustveno dušoslovlje.* Od St. Basaričke II. izdanje. 1878. Strana 96. . . . . „ —.60
5. **Školska dijetetika.* Od dra. Klenkea. 1878. Str. 195. . . . „ 1.20
6. **Zorna obuka* Od Milana Kobalia. 1879. str. 237. . . . . „ 1.20
7. *Pedagogija* I. dio: Uzgojoslovlje od St. Basaričke III. izdanje. 1888 Str. 238. . . . . „ 1.20
8. *Pedagogija* II. dio: Opće obukoslovje od St. Basaričke. II. izdanje 1888. Str. 156. . . . . „ —.80
9. *Pedagogija* III. dio: Posebno obukoslovlje od St. Basaričke. 1884. Str. 424. . . . . „ 2.—
10. **Pedagogija* IV. dio: Povijest pedagogije od St. Basaričke. 1881. Str. 505. . . . . „ 2.60
11. *Slike iz hrvatske cvjetane.* Od Drag. Hirca. Sa 113 slika. 1880. Str. 240 Nevezano 80 nč., vezano . . . . . „ 1.—
12. **Milan Dragojević.* Pedag. pripovijetka od M. Stojanovića. 1882. Str. XI. 117. Cijena 50 nč., vezano . . . . „ —.80
13. **Školski vrt.* Od Dav. Trstenjaka. 1883. Str. X. 193. . . . „ 1.40
14. *Nauk o uzgoju.* Od Herb. Spencera. Preveo Ivan Širola. 1883. Str. VIII. 202. . . . . „ 1.50
15. *Gragja za povijest dubrovačke pedagogije.* Od Vicka Adamovića. Sa 9 slika 1885 Str. XVI. 176. . . . . . . „ 1.20
16. **Pjevanka.* 100 pjesama za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom za pučke škole i zabavišta od Fr. Kuhača 1885. Str. XV. 118. . . . . „ 1.—
17. *Metodika prostoručnoga crtanja* za pučke i gragj. škole Od Gj. Kutena. 1885. Str. VII. 198. . . . . . . „ —.90
18. *Am. Komenskoga Informatorium.* Preveo Mařík 1886. Str. XII. 79. . . . . „ —.40
19. *Misli o uzgoju* Od Nikole Tommasea. Preveo Šk. Fapković. 1887. Str. XXV. 209. . . . . „ 1.—
20. *Emil* ili o uzgoju od J. J. Rousseau-a. Preveo Ivan Širola. Prvi dio. 1887. Str. 220. . . . . „ 1.—
21. *Emil* ili o uzgoju. Drugi dio. 1888. Str. 324. . . . . „ 1.30
22. *Emil* ili o uzgoju. Treći dio 1889. Str. 283. . . . . „ 1.30
23. *Miroslav i Bogoljuba.* Pestalozzijeva pučka pripovijest. Preveo Konstantin M. Harambašić. I. Dio 1891. str. 222. Broširano 90 nov.; vezano . . . . „ —.1

24. *Zorna obuka*. Priredio prema novoj naukovnoj osnovi i formalnim stupnjevima Milan Kobali. Str. 328. Ciena fr. 1.60

25. *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*. Sakupio Vicko Adamović. Drugi dio. 1892. Str. 144. . . . . . . „ —.70

26. *Život i rad I. A. Komenskoga*. češki napisao Josip Klika; preveo V. Z. Marik. 1892. Str. 176. . . . . . . „ 1.—

27. *Revizija školskoga zakona*. Od 14. listopada 1874. Zagreb 1883. Str. 200. . . . . „ —.80

28. *Predavanja* držana u sjednicama hrv. ped.-knjiž. zbora I. sv. 1878. Str. 69. . . . . „ —.40

29. *Pouka u mjerstvu* za V. i VI. razred viših djevojačkih učionica sa 123 slike. Priugotovio Gjuro Kuten 1889. Str. 54. „ —.35

30. **Metrički sustav*. Od Sk. Fapkovića

31. *Statistika narodnoga školstva* u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Obaljena cijena 10 nč., vez. . . . . . . „ —.20

II. Knjige za mladež.

32. **Jagodnjak*. Pjesme i pripovijetke od Ivana Filipovića. . . „ —.40

33. **Narodne pripovijetke* za mladež od M. Stojanovića. . . . „ —.60

34. **Franjo Josip I.* kralj ugarsko hrvatski 1879. Četvrto izdanje. „ —.25

35. *Dobra kućanica*. Od D. Trstenjaka. Drugo izdanje. 1890. Str. 204. . . . . „ —.60

36. * *Uzor djevojka*. Od Jos. Gala. 1881. . . . . „ 1.—

37. **Izabrane basne* za djecu. 1881. . . . . „ —.25

38. **Savka i Stanko*. Pripovijetka za stariju mladež. 1882. Str. 240. „ —.60

39. **Izabrane pripovijetke* za mladež. 1882. . . . . „ —.30

40. *Učitelj u Jabukovcu*. Od Jos. Klobučara. 1883. . . . . . „ —.45

41. **Dragušice*. Pripoviječice i pjesmice za malu djecu 1884. „ —.20

42. **Pučke priče* za odrasliju mladež. Od Sk. Fapkovića. 1884. „ —.40

43. *U radu je spas*. Pripovijetka za seljačku mladež od Dav. Trstenjaka. 1885. . . . . „ —.55

44. *Sijelo za zabavu i pouku*. I. knjiga. Od J. Tomića. 1887. Str. 180. . . . . „ —.50

45. *Sijelo za zabavu i pouku*. II. knjiga. I. svezak. Od J. Tomića. 1888. Str. 417. (Nagragjeno „Hrvatskom Maticom".) Cijena kart. 50 n. lijepo vezano . . . . „ —.65

46. *Sijelo za zabavu i pouku*. II. knjiga, II. svezak. Od J. Tomića 1889. str. . . . . „ —.50

47. *Kr. Šmida izabrane pripovijetke za mladež I.* Sa 3 vještačke slike u bojama. U 4tini na finom papiru. 1888. Str. 64. Kruto vezana . . . . „ 1.—

48. *Pisanice* od Krste Šmida. 1888. Str. 58. Kart. 20, lijepo vez. „ —.35

49. *Božja providnost* od Krste Šmida. 1888. Str. 53. Kart. 20 n., lijepo vez. „ —.35

50. *Badnjak* od Krste Šmida. 1888. Str. 70. Kart. 20 n., lijepo vez. fr.—.35
51. *Glava*. Od Pavla Mantegazze. Preveo Petar Kuničić. 1889. Str. 267. Kruto vez. 1 for., u zlatorezu . . . . . „ 1.30
52. *Pjesmarica* za mladež pučkih škola. Od Fr. Kuhača. . . . „ —.15
53. *Kr. Šmida* izabrane pripovijetke za mladež. II. Sa 3 vještački izvedene slike u bojama. U 4tini. 1889. Str. 66. Vrlo ukusno vezano . . . . „ 1.—
54. *Golubica i kanarinac*. Od Krste Šmida. 1889. Sa slikama. Kart. 20 n., lijepo vezano . . . . „ —.35
55. *Košarica cvijeća*. Od Krste Šmida. Kruto vez. . . . . . . „ —.40
56. *Kr. Šmida izabrane pripovijetke* za mladež. III. Sa 3 vještački izvedene slike u bojama. U 4tini. 1890. Str. 91. Ukusno vezano . . . . „ 1.—
57. *Ružica Okićka*. Od K. Šmida. 1890. Kart. 30 n., lijepo vez. „ —.45
58. *Janješce*. Od K. Šmida. 1890. Kart. 20 n., lijepo vez . . . „ —.35
59. *Lijepa naša domovina*. Zemljopisne slike. Piše Drag. Hirc. Sa 26 slika. I. sveska 1891. Lijepo uvezano . . . . „ —.80

III. Časopisi.

60. *Napredak*. Časopis za učitelje, uzgajatelje i prijatelje mladeži. XXXII. tečaj. Izlazi mjesečno tri puta. Uregjuje Gjuro Kuten. Cijena godišnja . . . . „ 5.—
61. *Književna Smotra*. IX. teč. Izlazi svaki mjesec jedan put. Uregjuje Ivan Filipović. Cijena godišnja . . . . „ 1.—
62. *Risarski list* III. tečaj. Izlazi svaki mjesec jedan put. Uregjuje Gjuro Kuten. Cijena godišnja . . . . . . „ 1.50
(Pretplatnici „Napretka“ dobivaju besplatno „Književnu smotru“ i „Risarski list“).
63. *Smilje*. List sa slikama za mladež. XIX. teč. Izlazi svakoga mjeseca jedan put. Uregjuje prof. Tomislav Ivkanec. Cijena godišnja poštom 62 nč., za domaće, koji sami po njega dolaze, 50 nč.
64. *Smilje*. Lijepo vezano. Razni tečaji . . . . po fr. —.70

Sa zvjezdicom (*) označene knjige rasprodane su.

Kod ped. zbora dobivaju se:

65. *Život Petra Velikoga, cara Rusije*. Priredio O. F. Tomiković. Str. 124. U 4tini. . . . . fr. 1.50
66. *Přirodni zakonik*. Str. 468. Napisao Bog. Šulek. . . . . „ 1.—
67. I. Opća hrv. učiteljska skupština 1871. . . . . „ —.50
68. II. Opća hrv. učiteljska skupština 1874. . . . . „ —.60
69. III. Opća hrv. učiteljska skupština 1878. . . . . „ —.80
70. Slika M. Stojanovića . . . . „ —.30
71. Slika A. Truchelke . . . . „ —.30
72. Slika urednikâ „Napretka“ . . . . „ —.30

